

BOUND BY W. PRATT FOR H. STEVENS 1868.

Beschrijvinge
Van 't Koningkrijck
CONGO,

Met 't aenpalende Landt

ANGOLA.

Waer in den aert des Lands/ Inwoonders/ Koopmanschappen/ Berghwercken/ Gewassen/ en Dieren/ duydelijck beschreven wordt.

Zijnde het tweede deel van de

GOUDT-KUST.

Duarte Lopes

t'AMSTELREDAM,

Voor JOOST HARTGERS, Boeck-verkoper op den Dam/ bezijden 't Stadt-huys/ op de hoeck van de Kalver-Straet/ in de Boeckwinckel. 5160.

Beschrijvinge van't Groot en Vermaert Koninckrijck van CONGO, Gelegen in AFRYCKEN, Ende van ander ommegeleghen Landen/ &c.

Getrocken uyt de schriften van den Heere EDUART LOPEZ Portugees.

Het I. Capittel.

De Schipvaert van Lisbone, totten Koninckrijcke van Congo.

In den jare ons Heere 1578 ten tijde dat Don Sebastiaen Koninck van Portugael schepe was gaende/ om te winnen het Koninckrijck van Marraca, soo is oock Eduart Lopez van Benuento geboren/gelegen ses duytsche mylen van Lisbone, aende Suytzijde vande Revier ghenaemt Taio, insgelijckx afgevaren op half April/om te seylen na de haven van Loanda, die gelegen is in 't Koninckrijck van Congo, op een Schip ghenaemt S. Anthonis, d' welcke toe behoorde een van sijn Ooms/ en was geladen met veelderhande koopmanschappen/ om in 't selfde Koninckrijcke te voeren: En wert gevolgt van een kleyn schipken/ dat sy Patacchi noemen/d'welcke groote hulpe en goede bewaernisse/ eenpaerlick van haer Schip/ was ontfangende/ die met licht by nacht 't selfde den weg wijsden/om dattet niet en soude verseylen en den wech missen.

Desen Eduart is aengekomen aen het Eylandt van Madera, toebehorende den Koninck van Portugael, gelegen van Lisbone ontrent 150 duytsche mylen/ waer dat hy stille heeft gelegen vijfthien dagen / om hem te voorsien van ververschinge/dat is van versch water/en van wijn / die in dit Eylant met grooter menigte groeyende is/ en is vande beste wijnen diemen vint/de welcke oock in verscheyden Landen gevoert wort/maer principalick in Engelant. Voorts oock van ander confituren / en suycker-werken / die daer sonderlinghe

Eylant van Madero is nu onder den Koninck van Spanjen. Madere overvloedigh van wijn en suycker.

'T Eylant S. Iacob heeft te gebieden over d'ander Eylanden van Capo Verde.

goet gemaeckt worden. Daer na is hy van dit Eylant afgevaren / liggen latende alle d' Eylanden van Canarie, toebehoorende den Koninckrÿcke van Castilien, en heeft haven genomen aen een vande Eylanden van Capo Verde, sonder nochtans op 't Lant te komen / d' welcke genoemt is S. Anthonis, en is van daer voorts geseylt tot een ander Eylant / genaemt S. Jacob, d' welke bevel heeft over alle d' ander / waer op dat woont een Bisschop met een Procchiaen / die 't selfde regeeren: Hier heeft hy hem voorsien van lÿftocht. Ten komt hier niet te passe te verhalen 't getal van alle d' Eylanden van Canarie, de welcke seer veele sÿn / noch ook te verklaren d' Eylanden van Capo Verde, noch oock haer gelegentheyt te beschrÿven / mits dat wy voor genomen hebbē te beschrÿven het groot Koninckrÿcke van Congo, te meer om dat dit Schip niet meer dan sÿn passagie daer lancx was nemende / en ook principalÿk om datter geen Historien en gebreken / die dese Landen particulierlÿk beschrÿven. Maer dit alleene wil ick u seggen / dat dese Eylanden van Capo Verde, van Ptolomeus gestelt worden in sÿn tafels vande beschrÿvinge des Aertbodems t' samen met Capo Coruo, voor 't beginsel van het Weste, de welcke hy oock noemt de salige of geluckige Eylanden.

Wat waren op Cabo begeert is.

In welke Eylanden de Portugesen te Lande komen / en in dese contreyen henlieder handel drÿven van verscheyden waren / als van glasen Paternoster-tekenen van verscheyden verwen / en der gelÿcker ander saken die van dit volck seere begeert werden: voorts oock van Hollants Lÿnwaet / bonetten of mutsen / messen / en lakenen van verscheyden verwen: Daer tegen brengē sy van daen / slavē / was / honig / en ander voetsels / en cattoen werk van verscheyden verwen. Boven dien zÿn daer tegen over gelegen t' Landewaert in / de Lantschappen en Revieren van Guinia, en van Capo Verde, en ook 't seer groot en seer vermaert gebergte / genoemt Sierra Liona, van 't voorseyde Eylant van S. Jacob, nemen sy de streke na Brisilien, d' welcke sy moeten doen om den wint te winnen / met middelen die daer toe dienen / na den eysch van de winden die in sulcken tÿt daer regneren / om also te mogen henlieder reyse volbrengen. Daer sÿn twee wegen / om te mogen seylen van het Eylant van S. Jacob na Loanda, d' welke is een Haven gelegen in 't Koninckrÿke van Congo.

De Noorden wint wayt in deze Zee altoos over een boegh drie maenden lanck, ende komende op de 27 ende 29 graet daer by de middel linie, so wayen daer ander winden.

D'Eene wegh is lancx de kuste van Afrike, en d' ander lancx de groote Zee Octane, zeylende met een Noorden wint / die in die maenden is wayende / nemende den cours Suyd en Suydwest / tot ontrent de Cape goeder hope ghenoemt Cabo de Bonna S. Deranza, achterlatende het Koninkrÿk van Angola, om daer na derwaerts weder te keeren: en komende tot de hooghde van seven en twintig tot negen en twintigh graden / over d' ander sÿde vande Linie Equinoctiael, onder den Suyden Pole. Onder dese hoogde plegen de schipvaerders te krÿgen contrarie winden / die genoemt worden generale en bykans geduerich wayen onse geheele Somer lank / de welke geheten worden Noortooste winden / streckende van Noortoost totten Oosten / die vanden Griecken / en Latÿnschen ook Etesi genoemt worden / om dat sy alle jaer waeyen op een gesetten tÿt.

Wonderlick van dese veranderinge.

En seylende aldus tot op 29. graden vanden Suyden Pole met een Noorden wint / so geschieter oock wel een wonderlÿcke sake: want sommige gevoelende d' eerste generale winden / keeren de seylen / en nemen den cours regt op Angola, de welke ook dikwils bedrogen worden / deur dat zuydē wint fallieert. 't Beste is datmen voorts loopt / en een lustige wint verbeyt / en dan wederom te rugge keert / om dat hy soude blyden wayende tot datmen komt in de begeerde

de Haven. In welcke gemerckt wort voor een gedenckweerdig accident / dat de Noorde winden geſtadig daer wayen / tot datmen komt onder de hooghde van 29 graden op d'ander ſijde vande Linie Equinoctiael: ende dat daer voorts ander winden wayen / de welcke geweldiger ſijn dan de voorſz de ſelfde te rugge drijven / d'welcke geduurt ſes maenden vanden jare. Nu doende 't voorſz ſchip genoemt S. Antonis deſe reyſe voorſz / ſoo heeft het gevonden deſe voorſz generale winden / waerom dat ſy ſchip ende de ſeylen gekeert hebben ende den cours genomen Noort ende Noort ten weſten ter rechter hant / ende ſijn alſo geſeylt nae 't Koninckrijke van Congo, komende op 12. dagen ende nachten aen het Eylant van S. Helena, ſonder 't ſelfde te ſoeken of daar op te dencken: d' welcke alſo is genoemt / om dat op dien Feeſtdagh / de welcke valt op den 3 dagh Mey / vande Portugeſen aldereerſt ontdeckt wert. Dit Eylandeken is ſo kleyn alſt ſonderlinge is / ende is gelegen onder 16 graden hooghde van den Suyden Pole / d' welke in de ronde heeft 9 Italiaenſche mijlen / ende is verre van 't vaſte Lant gelegen. In 't ſeylen wordet ontdeckt van 20 Italiaenſche mylen verre / deur eenige bergen: ende is een wonderbaer werck vande natuere dat alſo leyt alleene in die ſeer groote zee Oceane, ſoo kleyn ſijnde / uytſtekende boven de hooge ende ſtormende baren / gevende een ſeker Haven den Schepen die vermoyt ſijn ende ſoet water gebreck hebben / als ſy uyt Indien komen / de welcke daer alle ververſchinge overvloedigh krijgen.

Hoe lange de winden wayen.

Vinden in haren cours 't eylant van S. Helena, leggende byzuyden de linie op den 16 graat.

De boſſchen van dit Eylandt zijn vol Ebbenhoudt van d' welke de Schippers ſchepen timmeren. Men ſiet inde ſchorſſen van deſe boomen geſneden de namen van ſeer veel perſoonen / te weten / Zeebaerders / de welcke deur dit Eylandt paſſerende / laten henlieder namen geſneden in deſe ſchorſſen ſo dat de Letters groeyen met de dickte vande Troncken. 't Landt brengt daar van hem ſelven voort vande beſte vruchten: want de Wijngaert groyt daar / de welcke vande Portugeſen daer gebroght is gheweeſt / maar principalijk aende galerien die rondomme 't Kerckſken ſtaen / ende oock aende Herbergen die daer ſijn voor de Zeevarende luyden. Men ſiet daar oock wilde boſſchen van Orangeboomen / van Cederboomen / van Limoenboomen / ende van alſulke Appelboomen / die 't geheel jaar over dragen bloyſel / rype ende onrype vruchten / deſgelijckx ook groote ſoete Granaet-appels / ende ook van middelbaer ſmake / met groote ende roode keernen / die vol lieflick ſap ſijn / inſgelijckx ook met kleyne ende rijpe keernen / ende oock Orangen appels van alle ſaijſoene / ende groote Vygen in grooter menighte: welcke gaven Homerus ſeyde oock te weſen in verſcheyden vruchten in 't Eylandt van Corfu, in 't Landt worden ghevangen Geyten ende wilde Cabritten die ſeer goet ſijn om eten / ende wilde Swijnen / met meer ander vierboetige dieren / inſgelijckx oock Pertrijſſen / wilde Hoenders / Duyven / ende ander ſoorten van vogels ſoo wel groote als kleyne / welcke wilde dieren ende vogelen ſo ſeer tam ſijn / dat ſy de menſchen niet en vreeſen / niet wetende van eenigh perijkel van doodt geſlagen te worden. Waer deur oock de geene die daer ſijn / de ſelfde dagelijckx vangende / die ſouten met ſout dat ~~hem daar~~ congeleert aenden oever van dit Eylant / inde hollen vande ſtenen die natuurlik uytgheholt ende uytgegeten zijn vande zeebaren: ende alſo dit vleeſch goethoudende / geven dat den ſchippers / die daer aenkomen.

De boſſchen zijn van 't ebbenhout.

Boſſchen van Orangebomen, Cederen, en granaet Appel bomen.

Overvloedigh van beeſten en vogelen, die ſo tam zijn, dat ſy haer met de handt laten vangen.

Het aertrijk van dit Eylandeken is gemalen als aſſchen / en is root van ver-

we/vet ende uytter maten seer vruchtbaer/en so eel of teer/dat alsmen daer op tredet/het aertrijck is wijckende gelijck een sand en de boomen die wortelen deur de kragt van een mesche:en daerom en ist niet van node/ dat men 't Lant ackere : want soo haest alst regent/ soo wassen de vruchten van het oude zaet. Daer spruyten oock uyt seer naetuurlicke Koolen/ Petersélie/ Latouwe/ Kawoerden/ Ciceren/ Turcksche Boontkens/ ende ander dierghelijcke vruchten/ de welcke rijp zijnde/ vallen in dese vruchtbaere aerde/ ende van selfs vermenichvuldighen/ ende sonder Lantbouwinghe comen sy wederom voort. Want alle schepen brenghen ende planten daer eenighe vruchten/ oft hof-cruyt/ die terstondt voortcomen ende op wassen/ ende de goede natuere gheeft wederom goet ghewas ende ghewin/ tegen dat sy wederom comen/ bewarende de vruchten voor de schippers. In dit eylant sijn sommighe rivierkens/ loopende in verscheyden ghewesten van't selfde eylant/ die een goet ghesont water hebben die oock goede ende versekerde reden sijn/ bycans ghelijck havenen voor de schepen.

Hier wast alle dingen sonder spitten of ackeren.

Maer het principale is de ghelegentheyt/ in welcke alree ghesticht is een kleyne kercke/ waer in bewaert werden de cieraden vanden outaer/ ende de habyten vanden Priester/ ende ander dinghen dienende om de Misse te doen. Ende als de schepen daer langs varen/ soo gaen daer de geestelicke persoonen aen't Lant/ om den dienst Gods te doen.

Maer een kerck staende op 'theele eylant, en een ledig huys.

Daer is oock een huysken/ waer in dat meest altijts Portugesen woonen/ te weten/ twee of drie/ oft oock een alleene/ die daer ghelaten worden/ om sieckte/oft om haerlieder misdaden/ oft oock uyt haer lieder goede wille/ begheerende te blyven in dese Woestyne/ om te leven een Heremijts leven/ tot een penetentie van haerlieder sonden.

Voorts soo is daer oock soo grooten menighte van seer goede visschen dat sy schijnen een Zee te wesen/ sulcx datter niet en is te doen/ dan de angels in 't water te werpen/ ende weder uyt te trecken/ die altijdts met visch gheladen/ uytkomen.

Ook veel overvloet van visch.

Ende also ick vraeghde uyt wat reden dat de Portugesen noyt en hebben gesocht dit eylandeken sterck te maken/ aengesien dat soo bequaem was voor de schippers/ ende schier door de voorsienigheyt Gods daer gefondeert tot een vermakinge en ververschinge vande zeevarende Portugesen: gelijck Granada lanck en breet verhaelt inde artijckelen van het Christen geloove/ by hem in Spaensch beschreven: So wert my geantwoort/dat geensins van nooden en was/aengesien dat dit eylant niemant te passe en komt in 't reysen na Indien/ door dat sy een ander wegh nemen/ ende dat een sware saecke soude wesen om 't selfde op dien wegh te vinden/ maer in 't wederkeeren leyter op den wegh/ ende wort lightelijck ghesien. Waerom dat niet weerdigh en is datmen daer aen den tijt ende 't gelt soude hangen/ ende aldaer Soldaten te houden sonder proffijt/ gemerckt dat daer geen ander Schepen en komen/ dan Portugesen: Ende daer op weder om seggende/ waer of nu d' Engelschen de welcke alree twee mael tot in dese Zee geseylt hebben/ d'een reyse daer gebraght sijnde van Draeck/ ende d' ander reyse in dit jaer van 1588. van een Engelsch Zeeroover die noch kloecker dan Draeck is/ genoemt Candis/ die met seer grooten schat ende rijckdom weder is gekeert/ sulcx deden ? Hy seyde wederomme. dat 't selfde niet en moet gheschieden noch volbroght worden in een soo verre ge-

Oorsaecke waerom 't eylant niet vast gemaeckt en wort.

Verhaelt dat Draeck en Candijs hier om zijn gheweest.

gelegen Zee / mits datmen soude moeten uyt Europe daer brengen alle gereet-schap om te bouwen ende timmeren.

Metten korsten geseyt behalven de voorseyde gaven daer mede dat van Godt begaeft is / so is daer noch een getemperde / suyver en gesonde lucht / de winden wayen daer lieflick en als men daer aenkomt / de krancke personen / en die half doot sijn van het ongemack vander Zee / worden daer terstont deur de goetheyt van 't Lant weder gesont / en verkrijgen weder hun verloren sterkte en kragt. De krancke persoonen hier woonende worden verquickt door de lieflicke lucht.

Sy sijn metten selven wint afgeseylt van S. Helena, en gekomen inde haven van Loanda, die gelegen is in 't lant van Congo, binnen den tijt van 17 dagen mits dat de wint wat getraegt en slapper was / welcke haven seer versekert en groot is / gemaeckt van een Eylant dat den selfden naem heeft van d' welke wy hier nae sullen spreken. Daer is geseyt datter sijn twee wegen om te seylen van Capo Verde tot Loanda, van de welcke d' eene alree geseyt is: de welcke / naderhant niet gebruykt sijnde / wert d 'eerste reyse beseylt van dit selfde Schip op de welcke was de Heere Edoart voorseyt / gestuurt sijnde van Francisco Martines des Koninckx Pilote, de welcke in de Zee seer ervaren was / en is geweest d' eerste die deur desen wegh derwaerts geseylt heeft / maer d' ander wegh seyltmen langs de kusten van 't vaste lant.

Van het Eylant van S. Jakob looptmen tot Capo de Palme, ende van daer neemtmen den kours nae d' eylant van S. Thomas, welcke onder de linie Æquinoctiael is gelegen / ende is also genoemt / om datter aldereerst heeft ontdekt geweest / op den dach vanden Apostel S. Thomas: welke 45 duytsche mijlen is gelegen van t' vaste lant / tegen over de riviere Gaban, also genoemt / om dat sy van fatsoen alsulcken habijt gelijck is: welke haven van een eylant gesloten is / dat gelegen is in de mont van dese Riviere / waer dat de Portugesen van S. Thomas met kleyne schuyten aenvaren / daer voerende alsulcke dingen / gelijck sy voeren op de kusten van Guinea, en brengen wederom van daer tanden van Oliphanten / Was / Honigh / Olie van Dadel-boomen ende werck slaven. De Portugisen handelen van S. Tomas op 't vast lant en brengen daer van daen Olifants tanden, Was, Olie en Honigh.

Niet verre van 't Eylant S. Thomas Noortwaert / leyt een ander eylant / genoemt het eylant van de Prince, gelegen ontrent 26 duytsche mylen van 't vaste lant / welke van de selfde natuere is / ende koopmanschap heeft alst eylandt van S. Thomas, hoewel dattet in 't ronde minder is. Dit eylant van S. Thomas is bykans ront / ende is groot inde lengde ontrent 15 duytsche mylen / ende 45 in 't ronde. Het is een seer rijck eylant / daer groote koophandel is / welcke vande Portugesen ontdeckt en gewonnen wert / doen sy de konqueste van Indien begonsten. Het heeft diversche havenen / maer de principale haven / daer in de schepen gebrocht worden / is gelegen aende stadt.

Dit eylant brenght voort upter maten veel suyckers / en bykans alderhande soorten van provianda. Inde selve stadt sijn sommige kercken / ende een Bisschop met veel geestelicke persoonen / ende een Prochiaen. Daer is oock een Kasteel met ammonitie ende groot geschut / staende byde haven / soo dat het water daer aen komt / welcke haven groot ende verseeckert is / waer in veel schepen mogen liggen. Maer het is een wonderlicke sake / dat als de Portugesen eerst daer aen seylden / so en was daer geen suycker gheplant / maer hebben dat daer van ander contreyen gebrogt / en hebben daer oock Gember gesaeyt / d' welke daer seer wel aert en vermenigvuldigt. Het heeft een vochten gront / ende seer bequaem om het suycker riet te voeden / d' welcke daer / sonder anderfins Het eylant S. Thomas is een Bisschop, daer valt veel suyckers, want de Portugesen die hebben de suycker daer eerst geplant.

 anderfins

anderfins te wateren / uytter maeten seer vermenighvuldigt / ende vruchten geeft / door dat den dau daer 's morgens valt gelijck een regen / ende maecktet Aertrijck wel nat.

In dit Eylant zijn meer dan 70 huysen om suycker te mogen sieden / ende elck van dese huysen / heeft rondomme veel ander huysen staende / bykants gelijck een dorp / met ontrent drie hondert personen / die totten voorseyde wercke daar gestelt sijn: Waer dat alle jaer ontrent veertigh groote Schepen met suyker geladen worden. Wel is 't waar dat sedert eenigen tijt herwaert / 't gewormte / als oft een peste ware / de wortels vande rieden gegeten hebben / en alsoo de vrucht van het suycker wegh genomen. Sulckx datter nu inde plaetse van veertigh Schepen / niet meer dan vijf of ses geladen werden / waer door oock komt dattet suycker nu soo dier is in dese Landen.

Vertelt een seker plage waer om dat nu soo veel suycker niet valt alst plegt.

Die van het Eylant van S. Thomas hebben haer lieder handel metten volcke van 't vaste Lant / de welcke palen aende monden vande Rivieren / de welcke dese sijn / beginnende aende Polve also genaemt nae Francisco de Poo, die dese aldereerst heeft ontdeckt: ende is gelegen onder de hooghde van vijf graden / vanden Noortschen Pole.

Tegen over de mont van dese Reviere is gelegen een Eylant / dat den selfden naem heeft / neghen duytsche mylen van daer. D' Ander Riviere is ghenaemt Bora, de derde heet de Riviere van Campo, de vierde / van S. Benedictus, de vijfde is die van Angra, die voren inde mont een Eylant heeft genaemt Corisco, dat is te seggen: Blixem / handel hebbende vande selfde koopmanschappen die wy hier voren verhaelt hebben.

De Cape van Lope Gonzale leyt op den eerstẽ graet by suyden.

Maer wederkeerende tot de Schipvaert van S. Thomas, soo wy van daer seylden Zuytwaert / soo vonden wy de Cape van Lope Gonzale, de welcke staet onder de hooghde van een graet / over de Linie Equinoctiael, Zuytwaert / ende is gelegen van het voorseyde Eylant ruym sessentwintich duytsche mylen / van waer men seylt met winden van 't Lant / altijts neffens de kuste / ende alle dage ancker uytwerpende op een verseeckerde plaetse / achter eenigen uytsteeckenden hoeck / oft in eenigh haven / tot datmen komt inde mont van een Riviere van Congo die seer groot is / in haer lieder tale ghenoemt Zaire, of in onze tale Wyse. En als men van daer wil varen na de haven van Loanda, so seyltmen een streke van vijfenveertigh duytsche mylen.

Dit sijn de twee Schipvaerden / die gebruyckt worden om te varen van het Eylandt van S. Jakob nae Loanda, te weeten d' eene van Capo Verde af / vande welcke wy gesproken hebben / ende dese ander / maer d' eerste heeft binnen luttels tijts herwaerts begost geweest te gebruycken ende te beseylen.

Nu ist voortaen tijt / dat wy schrijven van het Coninckrijck van Congo ende alle sijn konditien.

Het II. Capittel.

Vande ghetempertheyt vander Lucht van het Koninckrijcke van Congo, ende oft daer seer kout oft heet is, ende of de menschen wit ofte swert zijn, ende of de meestendeel wit of swert zijn, soo in 't geberghte als op het plat landt. Oock vande Winden, Regen, ende Sneeu, van die kontreye, ende van wat lenghde ende gedaente dat de menschen van desen Lande zijn.

De

DE middel van het Koninckrijcke van Congo, is gheleghen vande Linie Æquinoctiael zuydtwaert / te weten: juyste daar gelegen is de stadt die Congo genoemt is / 7 graden 40 minuten. Sulcks dat sy gelegen is onder 't geweste / dat ons Voor-vaders gemeynt hebben onbewoonlijck te wesen / ende hieten Zona Torrida, te weten: den riem vander aerden / die vande Sonne verbrant is / waer in sy seer bedrogen waren: want het is daer seer goet woonen / mits dat daer de Lucht boven alle mans meyninge getempert is. De Winter en wort daer niet kout bevonden / maer gaet henen / gelijck den Herft doet in Italien: sy en gebruycken der geen geboerde kleederen / noch oock veranderinge van kleederen / sy en komen daer oock niet by het vier / noch de koelte en is daer niet meer in 't opperste vande Bergen / dan op 't platte Lant: maer de Lucht is daer gemeynlijck warmer inde Winter / dan inde Somer / uyt oorsake vanden geduerigen regen / principalijk twee uren voor en na middagh / so datmen die seer qualijk magh verdragen.

Het midden van Congo leyt op den 7. graet, by zuyden den Equinoctiael,

Behoeven hier geen vier om by te warmen, noch draghen gheen gevoerde kleederen.

De Mans sijn swert / maer de Vrouwen en sommige Mans en sijn niet al uyt so swert / maer sien uyten geele / ende hebben swert gekrolt hayr / sommige hebben ros hayr. De Mans sijn van middelbaer lengde / en uytgenomen de swerte verwe / so sijn sy den Portugesen gelijk. Den appel vanden oogen hebben sy van verscheyden verwe / te weten: swert / of graeu / de lippen niet dicke / gelijck die van Nubie, of ander Mooren hebben: Oock soo hebben sy d' aensichten / som plomp / som niet grof / ende van verscheyden fatsoen / gelijk men heeft in dese landen / en niet gelijk de Mooren van Nubie, en van Guinee, de welke leelick sijn. De dagen en nachten sijn schier altijts even lanck: want in 't geheel jaer en is daer niet over een vierendeel vander ure veranderinge.

De dagen en nagten des Winters en Somers, op een vierendeel ure effen lank

De Winter begint in dat lant ten selve tijde / dat wy hier de Lente hebben / te weten: als de Sonne komt inde Noordersche teeckenen / inde maent van Maerte: en als wy de Winter krijgen / te weten: als de Sonne komt inde zuydteken / inde maent van Septembre / so begint daer de Somer. In henlieder Winter regent bykans vijf maenden lank sonder op houden / te weten: April / Mey / Wedemaent / Hoymaent / en Oogstmaent / so dat sy binnen dien tijt luttel schoone dagen hebben / want den regen valt daer so sterck / en de druppen soo groot dat wonder is: en dese wateren drincken inde dorre aerde / die deur de hitte vande voorgangen Somer / uyt gedorret is / mits dat dan in vijf maenden tijts niet en regent: en alst aertrijck versadet is / dan lopen over de Revieren meer dan men soude mogen gelovē / en worden seer trouble / en liggen op 't lant.

Inde meert dan begint den Winter, en den Somer in September.

Ten regent Somers in vijf maenden niet.

De winden die dese maenden geduerende waeyen in dese kontreyen / sijn de selfde die Cæser heet Etesiæ, de welke alle jare ordinaerlik daer waeyen / en komen uyt den noortwesten / dat is te seggen: alle de winden die tusschen noort en west op het Compas staen / en oock voorts totten zuytwesten toe / de welcke de Wolken drijven inde seer hooge Bergen / waer dat sy deur haer lieder naetuere vast blijven / en daernae in water veranderen: waer by oock gesien wort / als 't sal regenen / dat de Wolcken hangen boven inde hooghste Bergen.

Des winters waeyt alhier de noort westen, westen, en zuyt weste winden.

Daer uyt komt het meerderen oft hoogen vande Revieren / die in Ætiophien den oorspronk hebben / principalijk de Nijl / en meer andere / de welke vallen inde Ooster Zee Oceane, en ook inde Wester Zee Oceane, en in 't Koninckrijcke van Congo, en van Guiniee, waer deur is loopende de Rivier eertijts Nigir genoemt /

Den gestadigen regen in Congo maeckt de overloopinge der Rivieren, oock den Nilus.

noemt / maer nu ter tijt Senega, de welcke groeyt op den ſelfden tijt dat de Nijl groeyt / en loſſet haer water Weſtwaert / recht tegen de Eylanden van Cape Verde, maer de Nijl loſſet haer water deur het Eylant van Meroe in Ægypten, Noortwaert / waterende die landen die verbrant / en vol Woeſtijnen en Wilderniſſen ſijn. Maer mits dat alle jaren altijts pleeg te regenen inde landſchappen van Congo en Æthiopien op een geſetten tijt / ſo wort luttel gemerckt op het overloopen vande Rivieren / ende en wort daer door niet nieus geacht.

Te Alexandrien in Egypten wort voor een wonder gehouden dat groot water vande Nijl alle jaren op een geſetten tijt, doen daer om de Riviere offerhande. In Egypten, ſonder deſen overloop van water moeſten ſy vergaē.

Maer inde verre van daen gelegen en dorre landen / als in Ægypte, waer dat nimmermeer en regent / (uyt genomen Alexandrie, en haer geweſte /) daer wordet door een wonderlijcke ſake gehouden / dat al daer alle jare komt ſoo grooten menichte van troubel water / uyt ſo wijt gelegen geweſten / op eenen ſekeren tijt / ſonder eens te miſſen / d'welcke het aertrijck verquickt / en voetſel geeft den menſchen en beeſten / waerom dat die Ouders deſe Riviere offerhande deden / de ſelve heetende / als Ptolomæus ſchrijft de goede Geeſt: jae wort oock noch hedensdaeghs van ſommige Chriſtenen gehouden voor een wonder werck / ſulcks dat ſy ſonder deſen overloop van't water ſouden van honger vergaen / mits dat (als Chriſoſtomus ſeght) henlieder leven is hangende aen het waſſen ende overloopen van dit water.

Den regen in deſe landen brengt warmte.

Aldus ſijn dan deſe Eteſiæ, generale winden vande Portugeſen geheeten / de welcke in onſe landen blaſen inde Somer / ende aldaer inde Winter / ende vergaderen de Wolcken op 't hooghſte vande ſeer hooge Bergen / die daer in regen veranderen: ende 't ghebeurt oock dat deur ſulck regenen de Winter aldaer (als voren geſeyt is) niet ſeer kout en is / deur dat 't water in die heete landen een laeuheyt by brenght.

Deſe is dan d' oorſake van het waſſen vanden Nijl / ende van ander Rieren in die landen ende geweſten gelegen / van welcken ſake d' Ouders ſo ſeer getwijfelt / en veel beuſelen verſiert hebben.

Waert dat in Ethiopien en Congo des Somers niet waeyde ooſte, en ſuytooſte, ende noortooſte winden, ſouden de hitte niet konnen aldaer verdragen.

Maer in henlieder Somer / de welcke is onſe Winter / waeyen daer de tegen over gelegen Winden / te weten: die op het Compas ſtaen / tuſſchen den zuyden wint en noortooſten / de welcke ſonder eenigh twijfel kout ſijn / mits dat die komen van dē kontrarie Pole / en verkoelē alle die kontreyē / effen gelijk ons windē doen over deſe ſyde / ende gelijck die by henliedē maken een ſchoone ende ſuyver lucht / alſo komen die in onſe landen met regen deur een ſeker natuurlijcke geſtalte / ende diſpoſitie des luchts van dat geweſt / ende deur de groote voorſienigheyt Gods / die de Lucht heeft verdeylt / en oock den loop vander Sonne / en ander Planeten / in ſulker manieren dat yegelijck geweſte vander aerde / deelachtig is van haer licht in hitte en koude / op zijn ſayſoen met een ſeer treffelijcke proportie / ende voorwaer ten ware dat de Lucht niet en worde verkoelt deur alſulcke Winden in de landen van Ætiophien ende van Congo, met die omghelegen geweſten / men ſoude daer de hitte niet konnen verdragen / en 's nachts twee dekſels behoeven. De ſelfde verkoelinge gevoelen oock de gene die in 't Eylant van Candien woonen / en die vande Natolie, van Cypers, van kleyn Aſie, van Surie, ende van Ægypten, de welke leven met het weder krijgen vande voorſeyde Noorde ende Weſte winden / de welcke daer wel mogen genoemt worden Zephyri, dat is te ſeggen: bringhers van het leven.

In 't landt van Congo wort nimmer Ys noch ſnee gevonden.

Men ſal ook niet vergeten / dat inde geberghten van Æthiopie, en van Congo, en naeſt gelegen landen / nimmermeer en ſneeuwt / ja niet ſelfs op het opperſte van-

vande gebergten/ten sy ontrent de Kape van goeder Hope/op sommige toppen van Bergen/die vande Portugesen gemerckt zijn/ en genoemt Sierra Nevada, dat is te seggen: Snee-bergen. In 't lant van Congo en wort noch Ys noch Snee gevonden/ de welke daer meer dan het Gout soude geacht worden/ om in heulieder dranck te mengen. Sulcx dat de Rivieren daer niet en wassen deur 't smelten vande Snee/ maer wel deur 't neder vallen vanden regen der Wolcken/ vijf maenden tijts eenparig geduurende/ te weten: April/ Mey/ Wedemaent/ Hoymaent/ en Oostmaent/somtijts beginnende eerst ter halver maent/ en somtijts daer na: Waer by dat komt dat in Ægypte de nieuwe wateren vanden Nijl/ die vanden inwoonderen soo seere begeert worden/ later of vroeger komen.

Het III. Capittel.

Of de Kinderen vande Portugesen die in dese ghewesten gebooren worden vande Vrouwen van Congo, swert of wit, of geel swert zijn, en diemen Mulacken noemt.

Alle ons Voor-ouders hebben gemeynt/ dat d' oorsake vande swerte verwe vande Mooren/ geoorsaekt was vande hitte der Sonnen: want men siet deur d' ervarentheyt/ dat hoemen naerder komt de heete landen in 't Zuyde gelegen/ hoe dat de menschen bruynder sijn/ ende ter kontrarie/ hoemen meer Noortwaert komt/ hoe sy witter sijn/ gelijck als sijn de Fransoysen/ Duytschen/ Engelschen/ en meer ander. Nochtans het is een seker sake/ dat onder de Linie Æquinoctiael de menschen wit gebooren worden/ gelijk in 't Koninckrijke van Melinde, ende van Mombaza, d' welcke onder de Linie Æquinoctiael is gelegen/ ende in het Eylandt van S. Thomas, dat oock onder 't selfde geweste is gelegen/ d'welcke aldereerst bewoont wert vande Portugesen/ maer naderhant onbewoont/waer dat binnen hondert jaren herwaerts/of meer/heulieder Kinderen altijt wit sijn gebleven/ende dagelijcks noch witter worden. Des gelijcks oock de Kinderen van de Portugesen die geboren worden vande Vrouwen van Congo, trecken meer op 't witte/ sulcks dat de Heere Edoart van opinie was/ dat de swerte verwe niet en quam vande hitte der Sonnen/ maer uyt de nature van 't saet/ mits redenen voorseyt: ende voorwaer sijn seggen wort bevestight deur de getuygenisse van Ptolomæus, de welcke in sijn Caerte van Lybie, midden in 't lant stelt de witte Æthiopes, oock maeckt hy mentie elders/dat in de selfde contreyen sijn witte Oliphanten. Den Auteur seyt: dat onder den Equinoctiael witte menschen gebooren worden, en tot wat plaetsen.

Het IV. Capittel.

Van 't geheele begrijp van het Koninckrijck van Congo, en van zijn palen.

Het Coninckrijcke van Congo wort gedeylt in vier gewesten: waer af het Westerdeel paelt aende groote Zee Oceane, het tweede is gelegen Noortwaert/ het derde Oostwaert/ en het laetste Zuytwaert: Maer beginnen vande Zeekant/ so hebet sijn beginsel aenden inwijck/genoemt den inwijck van Vacche, de welcke is gelegen onder de hooghde van 13 graden/ op de suytsijde vander Linie: Op de Noortsyde eyndet onder vier graden en half vander linie/ d' welcke sijn ontrent Congo in Rijken gedeelt

Den inwijck van Vacche is een goede Haven.

158 Duytsche mylen. Desen inwijck van Vacche of vande Koeyen/ is een Haven middelbaer groot/ maer die goet is / en bequaem voor alderhande Schepen/ en heeft desen naem / om dat over al daer ontrent veel Kudden weyden van sulke Beesten/ mits dat het landt plat ende effen light/ ende vol van alderhande victalie is: waermen oock vint openbaerlyck te coope sommighe Metalen/ ende sonderlinghe goet Silver/ende is ghehoorsaem ende onder't ghebiet vanden Koninck van Angola.

Noch voorder light de Riviere Beuleli genoemt/ waer dat Heere is een Vassael vanden Koninck van Angola, ontrent de welke 't lant hem breeder uytspreyt/ gelijck het lant voorseyt: maer voorts gaende/ hebt ghy de Riviere Songa genoemt/ alfo geheeten vande Portugesen/ de welcke men het van ses Duytsche mylen mach op varen/ eensdeels de voorseyde gelyck zijnde. Daer nae volcht de Riviere Coanza genoemt/ de welcke haer oorspronck heeft uyt een kleyn Meyr/ dat gemaeckt wort van een seker Riviere/ die den oorspronk neemt uyt een groot Lack of Meyr/ waer uyt oock de Nijl den eersten oorspronck neemt/ van welcke Riviere wy sullen schryven op een ander plaetse van dit Boeck/ en dese Riviere Coanza is aende mont/ wyt een halve Duytsche myle/ ende wort tegen stroom op met Schuyten gevaren/ ontrent 25 Duytsche mylen/ maer sy en heeft geen Haven. Alle dit lant dat wy hier genoemt hebben/ plach onder het gebiet te staen vanden Konink van Congo, maer sedert eenigen tyt herwaert/ is de Gouverneur van die kontreye/ geworden absoluyt Heere/ ende verklaert hem vrient/ maer geen Vassael vanden Koninck van Congo, wien hy somtyts eenige giften sent by manier van trebuyt.

De Rivire Coanza neemt haren oorspronck, daer den Nijl oock haren oorspronck heeft.

Dezen is selfs absoluyt Here.

Nae de Haven van Coanza, wort gevonden de Haven van Loanda, de welke is gelegen op de breede van 10 graden/ ende wort gemaeckt/ als voorseyt is/ van een Eylant/ Loanda genoemt/ dat is te seggen: een plat ende effen lant/ sonder gebercthte/ ende leeg / om dat nauwe boven de Zee uytkijckt/ ende is gemaeckt van 't sant ende slijck vander Zee/ ende vande Riviere Coanza daar haarlieder loop tegen malkander komt/ en dese materien te gronde sincken/ welcke Riviere mach lanck wesen ontrent 5 duytsche mylen/ ende meer dan een vierendeel vander myle breet/ maer op sommige plaetsen niet meer dan een Boge schote wijt. Het is een wonderlijcke sake/ datmen daer niet meer dan twee of drie palmen diep in het sant gravende/ vint soet water/ jae het beste dat in 't selfde landt mach wesen / in d' welke geschiet een wonderlijcke saecke: want alst daer ebbe is van der Zee / wordet water soutachtich of brack/ en alst geheel hoogh water is/ dan ist seer soet water: d' welke oock als Strabo schrijft: pleegh te gebeuren in 't Eylant van Calis Malis, in Spangien.

Een wonderlijcke sake dat op 't Eylant Loanda, drie palmen gravende, heeftmen soet water ende alst ebbe is, dan wort het soutachtigh.

Dit Eylant is de Myne vande Munte/ die de Koninck van Congo, ende het volck vande naest gelegen landen gebruycken: want aenden oever vande selfde Zee/ wort die Munte uytgehaelt vande Vrouwen/ die twee vamen diep of meer inde Zee duycken/ ende haer korven met sant vullen/ en daer na het sant vande Slecke schelpen scheyden/ onderscheydende de mannekens vande wijfkens/ om dat de wijfkens eelder sijn dan de mannekens/ ende meer gepresen/ om haer lieder schoonder/ klaerder/ en lieflijker verwe.

Seker slecken huyskens is hare munte.

Dese sleck schelpen groeyen over al aen de oevers van Congo, maer die van Loanda

Loanda zijn de beste/om dat sy dunne zijn / en van verwen blinkende swert / of graeu/en oock van ander verwe/ maer niet so seer gepresen. Noteert hier dat het Gout/en Silver/of Metael/niet geacht en wort/ noch oock tot Munte in die contreye ghebruyckt wort / maer wel dese fleck-schelpen / so datmen voor Gout en Silver / 't sy ongemunt daer niet met allen en vint te koopt/ maer men koopt wel met de fleck-schelpen Gout en Silver.

Om dese flecke-huyskens kanmen koopen Gout, Coper, ende alle victualie.

In dit Eylant sijn seven oft acht Dorpen/in henlieder tale ghenoemt Libar, van de welke de principaelste genoemt wort Heylig Geest/in d'welke woonachtigh is de Gouverneur/ die van Congo daer gesonden wort / om de justitie te bedienen/de welcke ook daer by een vergaert de flecke-munte. Daer sy Geyten en Schapen / en veel wilde Swynen van tamme Verkens gemaeckt / die daer inde Bosschen leven. Daer groeyet oock een grooten boom die altijts groen is/genoemt Enzanda, de welke met sulken eygenschap begaeft is/dat van sijn tacken die om hooge regt opwassen / weer neerwaerts dalen sommige andere gelijk koorden/de welcke in d'aerde gelept sijnde/wortels krygen / en wederom ander boomen opgroeyen/haer selven in deser manieren vermenigvuldigende / binnen d'opperste schorsse wasset eenigelsfeecker webbe/ de welke geklopt en gesuyvert sijnde/ lanck en breet uytgesprept wort / met de welcke soo wel Mans als Vrouwen/van 't flecht gemeene volckskén/ henlieden kleeden.

Een boom die sijn tacken wederom stammen worden, in de aerde hangende.

In dit Eylant worden oock gebruyckt Scheepkens / die gemaeckt zijn van troncken van Dadelboomen t'samen gevoeght/en genoemt om de maniere van Schuyten of Schipkens / met voorkasteel en achterkasteel/ de welcke met riemen/en ook met seylen varen/ dese worden gebruykt om daer ontrent mede te visschen inde Revieren/die daer seer rijck van Visch zijn/en varen ook wel tot aen 't vaste lant.

Schipkens van tronckén van Dadelbomen.

Op de syde die na het vaste lant is gelegen/wassen in seker leechten boomen/ die haer ontdecken metter ebbe vande groote Zee/waer aen onder aenden voet Oesters vast zijn/die binnen van vleesch so groot sijn als een hant/ en ook goet om eten/de welke dien volke seere wel bekent zijn/ en worden geheeten in haer tale Ambiziamatare, dat is te seggen: Steen-visch.

Oesters ofte Steen-visch.

De schelpen van dese Oesters worden daer ghebrant / en worden seer goet Kalk om mede te metsen: En met de schorssen / die gelijck Korck zijn/ van den boom Manghy genoemt/worden d'Osse huyden bereyt/om solen en lappen van schoenen te maken. Metten kortsten geseyt/dit Eylant en brengt geen Graen voorts/noch oock Wijngaert/maer de lijftocht wort daer gebrogt uyt de rontomme gelegen plaetsen/om van daer te trecken vande voorsz flecke-schelpen/ om datmen daer heeft voor flecke-schelpen bykans alle dingen/gelijck men op ander plaetsen heeft voor Metalen Munte of gelt.

In 't Eylandt Loanda wort alle dingh gebracht om de Slecken-huyskens.

Waer uyt ghemerckt mach worden dat niet alleen in 't Koninckrijcke van Congo, maer inde aengelegen landen van Æthiopien, oock in Afrike, en inde Koninckrijcken van Sina, oft oock op sommige plaetsen van Indien / gebruyckt wort Munte van ander stoffe/dan van Metael /'t zy Gout/Silver/of Koper/ oft eenig alloy. Want het Peper wort in Æthiopie, en in 't Koninckrijcke van Tombutto, de welcke is gheleghen onterent/ ende aende Revière Nigir, nu ter tijt Senega genoemt/gekocht voor schelpen / desghelijcks oock by de Azanagen, die schelpen voor gelt uytgheven. Insghelijcks oock in 't Koninckrijcke van Bengale, worden t'samen met Metael / schelpen uytgegeven. Inden lande

van

van China zijn seecker schelpen die Porceletten genoemt worden/ die voor gelt uytgegeven worden. Op ander plaetsen wort papier met des Konincks segel gemunt uytgegeven / oft oock schorssen van witte Moerbesien boomen / sulcx dat aengaende de weerde/ by alle ander saken geleken zijnde/ so en is 't Metal in alle de geheele Werelt nergens in so grooten weerde/ als 't is in Europe, ende in veel ander verscheyden plaetsen vander Werelt.

Hier zijn plaetsen daer Papieren Munte is.

Dit Eylandt is aen het alder engste/ den vasten lande aldernaest/ en 't volck vanden lande swemmet somtijts dwers over het Canael. In welcke engde eenige Eylandekens gemaeckt worden vande groote Zee / de welcke ondeckt worden metter ebbe/ en met de vloet wederomme bedekt zijn. Men siet in dese Eylandekens groote Boomen/ waer datmen aen de struycken siet vast hangen/ als voorseyt is / seer goede Oesters. Ontrent dit Eylandt aende buyten Kuste / swemmen uyter maten veel Walvisschen / de welcke schijnen swert te wesen / die tegen malkander vechten / en oock malkander dooden / en daer na vande baren aen den Oever geworpen worden / de welcke so groot zijn als een half Schip vande mast af te rekenen/ en als dat geschiet/ dan loopen die Mooren met hen lieder Schuyten om die te halen/ en sieden daer af traen/ de welcke zy gebruycken met Peck gemengt/ om hun Schepen te smeeren. Op den rugge van dese Visschen wasschen veel schulpen/ van fatsoen gelijk Zee Sleckskens / en diergelijke schelpen. De Heere Eduart seyde voor waerachtich dat hy'er dikwils ghesien hadde / en dattet Ambre van hen niet en quam : mits dat op alle de Kusten van Congo, waer dat uytermaten vele van dese Walvisschen zijn/ op geen plaetse Ambre gevonden wort/ 't zy grijs/ swert/ of wit/ daer nootsakelijck (waert dattet van sulcke Beesten quame/) alsulcken materie soude moeten genoech in sulcken geweest gevonden worden.

Voor 't Eyland swemmen uytermaten vele Walvisschen.

De principale Haven heeft haer mont Noortwaert / wijt zijnde een halve Italiaensche mijl/ waer dat een seer groote diepte is. Op 't vaste landt op de rechter zyde / ligget Dorp van S. Pauwels, d'welcke geheel en al is bewoont vande Portugesen / met henlieder Huysvrouwen / die daer uyt Spanjen gebrocht zijn/ en is geensins sterck gemaeckt.

Het Dorp van S. Pauwels is bewoont vande Portugesen.

Dit geheel Canael is seer rijck van Visch / principalijk van Sardijnkens en Anchionen , de welcke daer inde Winter in so grooter menichte zijn / dat sy van selfs op het lant springen / en oock meer ander soorten van seer goede Visschen/ gelijck als zijn Tongen/ Steuren / Barbeelen / en alderhande excelente Visschen/ oock groote Kreeften in seer grooter menichte / die gesont zijn om eten. Sulcks dat de meestendeel vande menschen/ die aende Reviere woonen/ daer by leven.

Die aen de Reviere woonen, generen haer van den Vischvanck.

In 't Canael valt de Reviere Begno , de welcke groot is / en Schepen dragende opwaerts meer dan 6. duytsche mijlen/ de welke met de Reviere Coanza daer wy voren af gesproken hebben/ maket Eylant van Loanda, deur 't gemoeten van haer wateren / die hun sant daer laten sincken / en dit Eylandeken hooger maken. Daer na komter noch een ander Reviere die meerder is / genoemt Dande, inde welke Schepen komen van vijftich vaten/ en daer na komt de Reviere Lemba , de welke geen Haven heeft / noch oock geen Schepen en draecht: terstont daer na vintmen de Reviere Ozoni, de welcke den oorspronck heeft uyt het selfde Meyr / daer uyt dat oock de Nijl sijnen oorspronck heeft ; Dese heeft een Haven. Daer na hebt gy noch een ander/ die Loze genoemt is/

maer

maer sonder Haven / en noch een ander groote Reviere Ambria genoemt/met een Haven/de welcke haer loop heeft ten Duytsche myle vande Koninckl ijcke Stad Congo,en daer na de Riviere Lelunda,d'welke te seggen is/Truytevisch/ en maeckt nat de voet vanden Bergh/op de welke gebouwt is de Koninckl ijc= ke Stadt Congo,die vande Portugesen genoemt wort Oteiro.

De Koninckl ijcke Stadt Congo, van de Portugesen Oteyro genoemt.

Dese Reviere Lelunda heeft den oorspronck uyt het selfde kleyne Meyr/daer uyt de Coanza spruyt/en in haer so vallet een ander Reviere / die uyt het groot Meyr komt/maer indē tijt dat 't niet en regent/so gaet men te voet deur de Lelunda,om datter luttel water is. Daer na wort gevonden de Reviere Zaire, de welcke seer groot ende breet is / en de meeste van 't geheel Koninckrijcke van Congo, haren oorspronck hebbende uyt 3. Meyrs/ waer af d'een is het Meyr/ daer uyt de Nijl haer oorspronck heeft:Het tweede is 't voorseyde kleyn Meyr; En het derde is/ het tweede groot Meyr dat vande Nijl gemaekt wort. Voorwaer daer en behoefden geen minder Fonteynen voor een Reviere die so rijcke van water is/ gemerckt dat sy aende mont/ die maer een alleene is/7 duytsche mijlē wijt is/ en werpt uyt soet water/als sy in haer meeste wassen is/thien of twaelf duytsche mylen/somtijts ook wel twintich duytsche mylen in Zee/van welck water de varende Schippers innemen/ die haer gelegentheyt kennnen aende troubelheyt van 't selfde water. Dese Reviere is opwaert Schipvarig ontrent ses duytsche mylen met groote Schuyten/tot aen een engde van Balzi, waer dat sy uytvallet met een groot getier en geruysch/ d'welcke ontrent twee duytsche mylen verre gehoort wort. Dese plaetse wort vande Portugesen geheeten Cachiuera, so veel te seggen als neerval / of speye/ de welcke die vanden Nijl gelijck is. Tusschen de mont en dese speye/ sijn veel groote Eylanden/die met Dorpen wel bewoont sijn/ en Heeren hebben die den Koninck van Congo onderdanig zijn: de welcke somtijts tegen malkander oorloge voeren deur vyantschap/met eenige seker maniere van Schepen/ die uyt een hout gehouwen sijn / van een seer grooten Boom: welcke Schepen van henlieden Lungo ghenoemt werden: en de grootste van sulcke Schepen / sijn ghehouwen uyt een Boom/geheeten Licondo;de welck so dicke is / dat hem ses Mannen niet en mogen overvamen / en lanck na advenant/ sulcks dat sy meestendeel mogen voeren ontrent 200 Mannen. Zy varen met dese Schipkens met riemen/ sonder aen dollen vast gemaeckt te wesen/ houdende de selfde vry inde hant/ seer lustich in 't water slaende / en yegelijck van henlieden heeft een riem ende Boge/de welcke in 't strijden den Riem laten liggen/ en de Boge inde hant nemen. Sy en gebruycken ook geen ander Roer/dan de Riemen/om het Schip te sturen en keeren.

De Reviere Zayre werpt soo veel waters uyt tot 12 mylen in Zee.

Haer schepen zijn uyt een heel hout gemaeckt uyt bomen dat acht man die nau konnen omvademen.

In 't eerste van dese Eylanden d' welcke het kleynste is/genoemt het Eylant vande Peerden/ om dat daer voorts komen / en opgebrocht worden seer veel Revier Peerden/die byden Griecken Hippopotami genoemt zijn;De Portugesen woonen daer op een Dorp/om dat sy daer by een verseker st souden wonen/ de welcke hen Schuyten hebben om te moghen seylen na 't vastelandt / aenden oever vande zuydtzyde van dese Reviere/aen een stadt die genoemt wort de Haven van Pinda, waer dat by een gebrogt wordē/alle de Schepen die daer sijn.

In 't Eerste van dese Eylanden worden op gebracht vele Zeepeerden.

In dese Reviere worden gesien veelderhande Dieren / want de Crocodile, wort daer seer groot gevonden / die vande Lantsaten Caiman ghenoemt wort/ en daer is oock het Revier Peert voorseyt / en noch een ander dier / d' welcke heeft

In dese Reviere houden haer Zeepeerden, en Crocodilen.

Driederley visch gevangen zijnde, wort den Koninck of Gouverneur gebracht.

heeft twee voeten/bykans gelijk handen/en den steert gelijck een schilt/d'welcke genoemt wort Ambize Angulo, dat is te seggen Visch-vercken: want het is gespeckt gelijck een Vercken/en is seer goet van vleesche/van d'welke wort een spijse gemaeckt die Silte heet/die haer goet hout/en geensins de smake heeft van visch/hoe wel dat 't Visch is; Dit dier en verlaet nimmermeer het soet water/ en etet gras aenden oever; Den muyl hebet gelijck een Os/ vande welcke daer eenige zijn/ die 500. pont wegen. De Visschers vangen die met de voorseyde Schuyten / waernemende de plaetsen / daer sy weyden / de welcke sy dan met haecken of vorcken quetsen/en doot zijnde uytet water trecken / en in stucken gehouwen sijnde/den Koninck dragen/want wie dat niet en doet/die wort aen 't lijf gestraft: gelijck oock gedaen wort vande Cruite/en vande Tincke/en van een ander visch genoemt Cacongo, die t' fatsoen heeft vanden Salm/uytghenomen dat sy niet root en is/maer is so vet dat hy in 't braden 't vyer uytdruypt/ en oock ander visschen diemen heet Reali. Dese visschen worden met straffe geboden op lijfstraf bevolen den Koninck te draghen. Daer worden oock meer ander soorten van visch gevangen/ waer van de namen niet van noode is hier te schrijven. Boven de revier van Congo, komt noch een ander afgeloopen/ die vande Portugesen geheeten wort de Baye of Inwijck van Almadias, dat is te seggen/d' Inwijck vande Schuyten/om dat daer veel Schuyten leggen / en oock gemaeckt worden/mits datter veel bosschen ontrent staen/en datter veel boomen/die daer toe bequaem zijn/gevonden werden / waer mede d' omgelegen Landen henlieden behelpen. Inde mont van dese revier liggen drie Eylanden/te weten/een dat groot is/midden inde mont liggende/d' welke een Haven maeckt voor kleyne Schepen / en noch twee ander die minder zijn / vande welke niet een bewoont is.

Den inwijck vande schuyten in een Reviere.

Noch voorder leyt een ander revier/die niet groot is/en wort geheeten Rode Boreras, midts dat hy nedervallende is tusschen sommighe klippen of rootsen vande geberghten die roode aerde hebben / waer dat staet een hoog gebergte/ d' welcke hem streckt te Landewaert in / ende wort genoemt vande Portugesen/Sierra Complida, dat te seggen / den langen bergh.

Een Reviere Rode Boreras.

Den langen Berg.

Noch voorder gaende/ worden daer gevonden twee Inwijcken de welck de Zee heeft gegeven 't fatsoen van twee brillen / waer dat goede Haven is / en wort geheeten de Baye of Inwijk van Alvaro Gonzales, Maer noch vorder hebt ghy geberghten/en oevers die niet vele te bedieden hebben tot aende Capo, die vande Portugesen genoemt is Catherine, de welck is de pale aende syde vanden Equinoctiael, van het Koninckrijck Congo, ghelegen vande Linie Equinoctiael, twee graden en een half/de welk maken 37. duytsche mylen en een hal.

Twee havens als twee brillen.

Het V. Capittel.

Vande Noortsijde van 't Koninckrijcke Congo, en zijn palen.

Vande Capo Catharine Noortwaert begint d' ander pale ende syde van het Koninckrijck Congo, ende streckt aen de Oostsijde tot de t'samenkomtinghe vande Revieren Vumba ende Zaire, 't welck is meer dan hondert vijftich duytsche mylen ver. Boven welcke pale Noortwaert / ende onder de Linie Equinoctiael aen d' oever vande Zee Oceane, ende oock ontrent 50. duytsche mylen te landewaert in/ daer

De natie Bramas, haer Koninck Mani Loango.

daer in begrÿpenden de voorsz Capo van Loupe Gonzales, woonen de natien van volck die eertÿts Bramas genoemt waren/ d' welck nu is het Koninkrÿke van Loango, wiens Koninck genoemt wort Mani Loango, dat is te seggen Koninck van Loango. In dit Lant sÿn seer veel Olifanten/ en vermangelen haerlieder tanden/tegen yser/waer af dat sy maken de ysers vande pÿlen/messen/ en ander sulcke ghereetschappen. Daer worden verscheyden soorten van webben geweven/vande dadelbladers/ gelÿck wy noch sullen schrÿven op een ander plaetse van dese Historie.

Vande Dadelbladen konnen zy laken uyt weven.

De Koninck van Loango, is vrient vanden Koninck van Congo, en men seyt dat hy eertÿts sÿn Vassael is geweest. 't Welck van dit Lant wort besneden op de Jootsche maniere/gelÿck oock gewoon sÿn te doen alle de Heydenen van dier Contreyen/die met malkander ghemeynschap houden/ en somtÿts oorlog voeren tegen henlieder geburen/ en ten korsten geseyt/ sy hebben den selven aert en natuur van die van Congo. Henlieder wapenen sÿn lange schilden die den man bykans geheel bedecken/ de welcke gemaeckt sÿn van harde en dichte vellen van seker dieren die sy Empachas noemen/de welcke minder sÿn dan een Os/met hoornen een Geyt gelÿck/ welck dier oock in Duytslant gevonden wort/ en is genoemt een Buffel/de vellen van dese beesten/ worden uyt dit lant/ en uyt Congo gebrocht in Portugael, en van daer in Vlaenderen, waer dat sy getouwt en bereyt worden/ en daer af worden gemaeckt Buffel kolders die men gebruyckt onder de korseletten en Harnassen. Henlieder gheweer sÿn strael-pÿlen met langhe en breede ysers/ gelÿck die pertusane of javeline/ en de werp-pÿl/ die bequaem lanck is/ om te mogen werpen/ in d' middel vande welcke een ronden bal van hout ghemaeckt is/ die sy in de hant nemen/ en also met kracht den werp-pÿl werpen. Sy hebben ook poinjaerts die gemaeckt sÿn gelÿck d' ysers vande werp-pÿlen.

Besnijden haer op de Jootsche maniere.

Maken schilden van Buffels-huyden, die van daer oock in dese landen gebracht worden.

Boven 't Koninckrÿcke van Loango, woonen de Natien van volck die ghenoemt sÿn Aziques, vande welcke d' Historie beschreven sal worden die vremt en by kans ongeloofelÿck sal sÿn/ om de beestelÿcke en wreede kostumen die sy hebben van menschen vleysch t' eten/ ja oock hen selven/ en henlieder naeste vrienden.

Wrede maniere om in de vleesbancken menschenvlees te verkoopen.

Dit Lant dan gelegen aen 't gewest vande Westsee/ paelt aen 't volck van Ambus, en aende Noortsyde aen Africa en Woestÿnen van Nubie: Maer aende Oostsÿde/ palet aen het tweede groot Meyr/ uyt d' welcke den oorspronck heeft de Riviere van Congo, in 't geweste dat Anzicana genoemt wort/ en gescheyden wort van 't Koninckrÿck Congo daer de Riviere Zaire, in welcke (als voorseyt is) veel Eylanden liggen/van het Meyr af neerwaerts/ van welke sommige sÿn onder hen heerschappie/de welcke oock handel drÿven met die van Congo lancks dese Riviere.

In dit Koninkrÿck van Anzigo worden gevonden veel koper Mÿnen/ en groote menighte van root en wit Sandelhout: Het root is genoemt Tavilla, en 't witte/ d' welck meest gepreesen wort/ heet Chicongo, en stampent tot pulver/ dat een seer soeten reuck heeft/ sy maken daer af Medecÿne/en Salve/met Olie van Dadelboom gemengt/waer mede sy de personen geheel en al strÿcken/die hun wel daer mede bevinden/maer de Portugesen ghebruyckent met Asÿn ghetempert/ en binden dat op de polsten/ en ghenesen daer mede de pocken/ die in henlieder sprake Chirangas heeten.

Het Koninckrijck Afico rijck van Koper, en roodt en wit Sandelhout.

Waer toe dat Sandelhout goet is.

Sommige seggen waerachtich te wesen/dat dit wit of graeu Sandelhout/ soude sÿn het opreght hout Aquila genoemt/d' welcke in Indien groeyt/de Heere Eduart seyde voor waerachtigh / dat de Portugesen gheproeft hadden tegen de hooftsweer/'tselfde op gloeyende kolen leggende/en den roock ontfangende. Men verstaet dattet marg / en 't binnenste vanden boom 't beste is/en 't buytenste niet en deught.

Laken van dadel bladers.

Daer wort oock webbens ghemaeckt van dadelbladers van verscheyden soorten en verwen / en oock sydelaken/waer af wy hier na noch sullen spreken. 't Volck is onderdanigh een Koninck/ die ander Princen onder hem heeft/het is een licht en goet krÿghsvolck / gereet totter wapenen / en strÿden te voet. Sy hebben alle ander wapen dan alle ander Natien van volck henlieder ghebuuren: want sy maken kleyne en korte bogen van hout/die rondom met slange vellen van verscheyden verwen bekleet sÿn / so net gewrogt dat sy schÿnen een sake te wesen/met het hout van de bogen/d'welcke sy doen om dat de boge te stercker sÿn souden/en om te vaster inde hant te houden. Henlieder pesen sÿn ghemaeckt van houte roeykens ghelÿck rieden / die binnen niet hol en sÿn / de welke tay en dun sÿn / van dese roeyken hebben de Heeren van Portugael inde hant / als sy te peerde ryden/om de peerden daer mede te smÿten: en sÿn swert van verwe/en tornevt op't swerte treckende/de welcke groeyen in't lant van Ansiguet, en oock in 't Koninckrÿck van Bengale, deur d' welcke de Riviere Ganges loopt. Hun pÿlen sÿn kort en dun/ van hart hout gemaeckt / en houden die inde hant/die de Boge hout/sy sÿn so snel in het schieten/dat sy achtien pÿlen of meer inde hant met de bogen houdende / alle de selfde inde lucht geschoten hebben/ eer dat d' eerste neder ter aerden komt. Hy seyde noch daer by / dat hy somtÿdts gesien had/ dat de kloecke schutters doot schoten de vogels vlieghende inde lucht.

Haer bogen met Slange vellen overtrocken.

Zijn zulcke schutters dat zy de vogels inde lucht treffen.

Men maeckt daer oock noch ander wapenen / te weten soorten van bylen of vorcken die sy gebruycken / en een vreemt fatsoen hebben: want het hecht is de helft korter dan 't yser / aen de welcke onder een Appel is om die vaster inde hant te houden/en is geheel bekleet met 't voorseyde Slange vel/ boven in is 't yser seer schoon blinckende/ in 't hout vast gemaeckt met koper roeykens/ sÿnde gelÿck twee nagels / so lanck als het hecht is / en heeft twee hoofden/ waer af d' eene snÿt gelÿck een bÿl/ en quetset ghelÿck een halve ronde / maer d' ander is een hamer. En als sy strÿden tegen den vyant / so beschermen sy haer selven vande pÿlen/en weten so rasch en dapper dese wapenen te gebruycken/dat sy een ronde of rink daer mede maken / alle de lucht weten te beslaen/ die voor hen is: waer deur als de vyant nu schiet en de pÿlen neervallen / so stooten sy teghen dese bÿlen die also om ghekeert staen / ende keeren de rugge/ de welcke sy selve naemaels op haer Schouders steecken / en dan selve schieten.

Vertelt hier van een wapen daer zy haer mede verweren ende oock haer mede beschermen.

Haer riemen drie vinger breet van olyfants huyden twee vinger dick.

Sy luyden hebben oock eenighe korte Poinjaerts/met scheyden vande selfde vellen/die gemaeckt sÿn gelÿck messen met hechten / die sy dwers aen 't lÿf dragen. Haer riemen sÿn van menigherhande fatsoen maer 't Krÿghsvolck hebben die gemaeckt van 't vel van een Olifant / en sÿn bet dan drie vingers breet / maer om dat die twee vingers dick sÿn / en seer quaet om handelen/ so brenghen sy die met vyer in een ront / en binden die met seker ghespan over dwers. Het sÿn seer lichte en dapper mannen die lancx 't gheberghte loopen/ en

en springen gelijck geyten: sy sijn stout en moedigh die de doot niet en vreesen/ maer eenvoudigh opreght en waerachtig/en sulx / dat de Portugesen op geen ander soo seer haar betrouwen / als op dese. Sulx dat de Heer Eduart seyde/ waert dat dese Anzigui haer Christenen maeckten / sijnde so getrou / waerachtigh/opreght / en eenvoudigh / dat sy haer selven ter doot souden offeren/ om de glorie vande werelt / oft oock om te believen haer Heeren / haer vleesch t'eten souden geven/sy souden voorwaer met veel meerder coragie om het eewich leven te krijghen martelaerschap lyden / voor den naem van onsen verlosser Jesus Christus / en souden seer houden staende ons geloove / met haer getuygenisse en exempel / tegen den Heydenen.

Ansique zijn seer gherade stoute mannen inden oorloch, den doot niet vreesende, oock getrou.

De Heer Eduart seyde/ aengesien dat dit volck soo wreet en beestagtig was/ datmen met haer niet en handelde / dan als sy quamen in Congo om te handelen / die daer slaven brochten van haerlieder natie / en vàn Nubie, daer aen dat sy palen / en oock webbe laken / gelijck wy noch sullen schrijven / en tanden van Olifanten/ van daer weder brengende sout/ en van sleck schelpen / die sy voor gelt uytgeven / en oock noch grooter schelpen / die van het Eylant van S. Thomas komen/ de welcke sy gebruycken voor medaillen / tot een cieraet/en aerdigheyt. Insgelijcx oock koopmanschap van Portugael, te weten / syde lakenen glasen/en ander diergelijcke dingen. Sy hebben 't gebruyck van haerlieden te besnijden / en de kostume van haer selven van joncx af te tekenen in 't aensicht so wel de Mans als de Vrouwen / met diversche sneden van messen/ gelijck wy noch op sijn plaetse sullen verklaren/ so wel de Heeren als 't gemeene volck.

Men kan hier voor flecken huyskens koopen slaven, webbe laken ende olifants tanden.

Sy besnyen haer.

Sy houden vleeschhuysen van menschen vleesch / ghelijck wy hier te lande doen van runtvleesch / en ander beesten: want sy eten daer de vyanden die sy inden krijgh vangen/ en verkoopen haer slaven als sy die moghen dier verkopen. Indien niet/so geven sy die den vleeschouwers / diese in stucken snyden/ en verkopen die om te braden/oft in water te sieden.

Vleeschhuysen daer menschen vleesch te koop is, als by ons ossen vleesch.

En oock / welck een wonderlicke historie is / sommighe onder haerlieden haer leven moede sijnde / oft enckel uyt een edel gemoet / of om te toonen dat sy straf en stout sijn/ meynende dattet een groote eer is haer selven inde doot te geven / om een acte te bewijsen van haer leven niet te achten/komen van selfs in 't vleeschuys/ als ondersaten vande Princen / om haer een notabel dienst te doen / en geven haer selven ten besten/om gegeten te werden. Ende de slaven als sy wel vet sijn/slaen sy doot, en etense op. Voorwaer daer sijn veel natien van volck die menschen vleesch eten/ gelijck in Oost-Indien, Bresilien en eldersins/ te weten het vleesch van haer vyanden en tegenpartyen/ maer dat sy eten souden het vleesch van haer vrienden / Vassalen / en maegschap / gelijck dese Anziguen doen / dat is een sake sonder exempel / en die nergens elders gebruykt wort.

Dit menschen vleesch te eten en is nergens so als hier.

De gemeyne kleederen van dit volck sijn dusdanig. De mans gaen naekt/ vanden riem opwaert / sonder pet op 't hooft te hebben / hebbende dick en gekrolt hayr. De edellieden kleeden haer met syde oft ander laken en dragen op 't hooft roode en swerte bonnetkens oft hoedé/ oft oock Portugaelsche fluweele bonetten/oft ander hoeden van dien Lande/en sijn alle gelijck begeerlick om haer selven aerdigh te kleeden/als sy de macht hebben.

Van hare kledinge.

De edel vrouwen decken haer alle gelijck vanden hoofde tot de voeten op de

maniere van Afrika, maer die arm sijn/ gorden haer vanden riem neerwaert. Die Edel vrouwen/en ook ander/die de macht hebben/ dragen seker mantels/ die sy winden rontomme aen 't hooft / het aensicht vry houdende / en dragen schoenen/maer de arme gaen sonder schoen. Sy gaen seer rasch en sijn fraey van stature/ en wel gemaniert. Haer spraeck is geheel anders dan de spraeck van Congo: niet te min die Anziguen leeren veel lichtelicker de tale van Congo om dat sy klaerder en lichter is / dan die van Congo de spraeck vanden Anziguen. Maer als ick hem vraeghde na haerlieder Religie en Geloove / soo antwoorde hy my dattet Heydenen waren/sonder meer.

Van haer staturen.

De sprake van Congo is beter en lichter om leeren als die van Anziguen.

Het VI. Capittel.

Vande Oostsijde van Congo en haer Palen.

DE Oostsyde van het Koninckrijcke van Congo begint als voorseyt is daer de rivieren Vumba en Zaire t'samen in een komen/ staende in een rechte Linie Suytwaert / even verre vande reviere de Nijl die op de slincker syde blijft/ begrijpende seer hoog geberghte / dat inden top niet en is bewoont / en genaemt is den Kristal-bergh / om dat daer groote menigte is van Kristal Montam, so wel punten als alle ander sooten: en voorts gaende begrijptse de bergen vander Sonne/de welcke seer hoog sijn/en daert nimmermeer sneeut / en niet met alle en wast / maer naeckt en bloot sijn/en sonder boomen. Ter slincker syde staen ander bergen/genaemt Salpeter-bergen/om dat daer genoeg groeyet van sulcke materye/en komende over de Riviere Berbela, de welcke den oorspronck heeft uyt de eerste Meyr/ soo eyndet daer de oude pale aen de oostsyde vanden Koninckrijcke van Congo.

Bergen van Kristal de montain.

Salpeter bergen.

Alsoo wort dan de Oostpale van dit Koninckrijcke ghenomen / daer de voorseyde Rivieren Vumba en Zaire t'samen vergaderen / de welcke duurt tot het Meyr Acchelunde ghenoemt / ende totten Landtschap van Malemba, van malkander gelegen 150 duytsche mylen. Vande Linie die getrocken is lanex de Oost palen van Congo tot de Riviere de Nijl / is 't vast Landt ontrent acht en dertich duytsche mylen / het welcke seer wel bewoont is / en veel gheberghten heeft / die sijn rijck zijn van verscheyden Metalen en veelderhande Webben en Laeckens van Dadelbladers geven.

Nadien dat wy nu soo verre ghekomen sijn / soo dient hier wel verhaelt te te wesen / de wonderbaerlicke konste die 't volck van desen en omghelegen Lande gebruyckt / in 't reeden van verscheyden laeckenen / als sijn geschoren en ongeschore fluwelen/gebrokeerde/Tafta/Damast/Armosijn/en diergelijcke sooten van Laecken / maer niet van Syde gemaeckt / want sy geen kennisse en hebben van Sy-wormen/ hoe wel dat sy haer kleeden met Syde Laken / dat daer uyt dese landen gebrocht wort. Maer sy weven de voorseyde Laeckens vande bladers van Dadelboomen / houdende dese boomen leech vander eerde/alle jare die afsnijdende/ en begietende/om dat die souden metten uytgaenden of nieuwen tijdt/wederom jonck uyt schieten en wassen.

Van desen boom weven sy, van draden van de de bladers getrocken webben.

Wiens figuur wy hier na vertoonen sullen.

Van dese bladers als sy op haer maniere ghesmeert sijn / maecken sy na haer

haer maniere geheel fijne draen: maer de lanckste sijn meest gepresen: want sy weven daer af de meeste stucken / en figureren dese wercken met verschey-den bloemen of bladers / sijnde aen allen syden gelijck Fluwel. Oock de Da-masten sijn gemaekt met schoone bladers of bloemen van verscheyden fatsoen/ en oock de gebrokeerde/ diemen hooge of leege heet / die dierder sijn dan ons gebrokeerde. Met dit Laecken en mach hem niemant kleeden dan de Konink/ en dien de Koninck goet dunckt. De meeste stucken sijn van gebrokeert / de welcke lanck sijn vier en vijf palmen / en drie of vier palmen breet/ de welcke genoemt sijn Incorimbas, metten naem van 't Lant daer van sy komen / het welk is gelegen aende Riviere Vumba. De Fluwelen vande selfde groote heet Enzachas, De Damasten / Infulas, de Syde Lakens / Marikas, de Tafta / Tangas, en de Armosijnen Engombas. Van dese lichte laecken maecken sy de stucken meerder / die vande Ansigen gewrocht worden / de welcke ses palmen lanck en vijf palmen breedt sijn. Met dese kleeden haerlieden alle menschen nae dat sy de macht hebben: aengaende voorts de reste / so sijn dese Lakens seer vast / soo dat sy tegen het water mogen staen / en oock licht. De Portu-gesen hebben die begost te gebruycken om Tenten en Pavilioenen te maken/en houden haer wonderlijck wel tegen water en wint.

Met dit laken mach hem niemant dan die Coninck kleeden.

De Portugesen maken tenten van dit laken, en duurt wel inden regen.

Dese voorseyde syde sluyt dan Westwaert het Koninkrijcke van Congo, van-de welcke met Linie even gelijck van een staende / ontrent achtendertich uyp-len / meer Oostwaert heeft de Nijl haer cours / sluytende een Lantschap dat seer rijcke is vande voorseyde dingen/het welcke beseten wort van verscheydan Heeren/vande welcke eenige ondersaten sijn van Paep Jan/ en ander van den seer grooten Koninck van Moenemugi: waer in niet anders te noteren staet/ dan dat hy voorseecker seyde/ dat vanden Nijl af westwaert/ alle die natien van volck haerlieder handel hadde in het Koninckrijcke van Congo, en inde Ri-vieren van sijn Zee/en dat die van daer Oostwaert trocken door het Koninck-rijcke van Moenemugi, tot aen den Zee van Mombaza, en van Mozambike.

Het VII. CAPITTEL.

Vande Palen van het Koninckrijcke van Congo, aende Suytzijde.

DEse syde (als voorsept is) neemt eynde aen het groot ghebergte / de welck genoemt is Silverbergh/ en daer heeft haer beginsel de vier-de en laetste Palen van het Koningrijcke van Congo, Zuydwaert/ te weten / van het voorseyde geberghte tot aenden Inwijck vande Kopen/gelegen in 't Weste/ welcke geweste is groot ontrent hondert en derthien duytsche mylen/ de welcke Linie deylt 't Koninckrijcke van Angola midden deur / en laet aende slincker syde liggen het voorseyde Zilver gebergte/ en voorts over het selfde Zuydwaert het Koninckrijcke van Matama, dat groot is/en van hem selven machtich / de welcke als nu vrient / en als dan vyant is van Angola.

Silverberch.

Het Koninckrijcke van Matama.

Desen Koninck van Matama is van Heydens Geloove / wiens Koninck-rijcke hem streckt/ vande Palen voorsept/ Zuytwaert/ tot die Riviere Banagal, en tot by den voet vanden gebergten vander Mane: maer Oostwaert palet aende West-oever vande Rivier Bagamidri, komende dwers over de Rivier

Dit lant is rijck van Kristalputten

Coari. Dit Lant is rÿcke van Kristalputten oft Mÿnen/ en van ander Metalen/insgelÿcx oock van alderhande soorte van voetsel / en heeft en goede lucht: En hoe wel dat de Natien vande naest gelegen Landen met malkander verkeren en handelen / des niet te min soo voorsept is / de Koninck van Matama en van Angola plegen dickwils teghen malkanderen oorloge te voeren. En dese Rivsere Bagamidri, schepdet rÿcke van Matapa, van het rÿcke van Monomara, d'welcke Oostwaert blÿft ligghende / van't welcke volkomelick is schrÿvende Jan de Barroch in 't eerste Capittel van sÿn thtende Boeck.

Langs den zeekant woonen seker Koningen van kleyne macht. Den Koninck van Angole pleech maer gouverneur te zijn, vanden Koninck van Congo daer toe gestelt.

Nae de Zeekant toe / zÿn verschepden Heeren / de welcke gebruycken den titel van Koninck / maer sy hebben kleyne macht / oock en worden in die Rivieren geen Haven ghevonden die vermaert sÿn. En om dat wy op verschepden reysen gesproken hebben van het Koninckrÿcke van Angola, soo is 't hier tÿt dat wy daer af volkomelÿck spreken / want gelÿck gesept is / soo dese Koninck eertÿts maer Gouverneur daer was voor den Koninck van Congo, so heeft hy hem ghemaeckt absolut Prince langhen tÿdt eer dat de Koninck van Congo Christen is geworden / tegen recht voor sÿn eyghen houdende / alle 't Lant daer hy Gouverneur af was / en heeft naderhant allenskens ander omliggende Landen daer by ghewonnen sulcx dat hy nu ter tÿdt een groot en rÿck Prince is / en weynigh min machtigh dan de Koninck van Congo: en als 't hem goet dunckt / dan geeft hy hem tribuyt/of hy weygeret hem.

Den Koninck van Portugael don Jan de tweede, heeft hier 't Christen geloof geplant.

Het is ghescfiedt dat de Koninck van Portugael, Don Jan de tweede het Christen gheloove heeft gheplant in 't Koninckrÿcke van Congo, ende dat die Koninck van Congo Christen wert. Sedert dien tÿt is de Heere van Angola altÿts vriendt gheweest / ende bykans Vassael van dien voorsepden Koninck van Congo, ende henlieder volck hebben met malkander hun handel ghedreven: ende hy heeft alle jare eenige giften gesonden aenden Koninck van Congo. Oock soo heeft daer koophandel ghedreven gheweest met konsent vanden Koninck van Congo inde Haven van Loanda tusschen de Portugesen en die van Angola, daer koopende slaven / ende over ander koopmanschap vermanghelende / de welcke naderhant geschiet werden in 't Eylant van St. Thomas: en desen handel was vereenight met die van St. Thomas, soo dat de Schepen aldereerst daer aenquamen in dit Eylant / en seylden dan voorts tot Loanda. So nu desen handel allenskens meerder wert / so begonstmen te schicken de Schepen van Lisbone op haer selven na Angola, daer sendende een Gouverneur genoemt Pouwels Diaz van Nouais, wien dese sake toebehoorde om de verdiensten van sÿn ouders / die aldereerst desen handel ontdeckt hadden / wien dat de Koninck van Portugal Don Sebastiaen de macht gaf om te winnen drie en dertigh mylen lants/lancx de Riviere / beginnende vandè Riviere Coanza Suydwaert te landewaert in: Dit mocht hy al deen op sÿn eyghen kost voor hem selven en voor sÿn erfgenamen. En met hem gaende veel Schepen / soo is daer gheopent een grooten handel op Angola, de welcke nochtans ghedreven wort vande voorsepde Haven van Loanda, waer dat de Schepen voorsepdt gelost worden / maer hy is allenskens getrocken te vaste landewaert in / ende heeft huysen gebouwt in een seker Dorp / genoemt Anzelle, gelegen 't vierendeel van een Duytsche myle vande Riviere Coanza, om dat daer bequamer en naerder was om den handel van Angola. Als nu daer den koophandel vermeerdert was / ende dat de Portugesen en die van Congo mochten vry voeren hen-

Pouwels Diaz wort gegeven 33. mylen lants, treckt te landewaert, timmert een dorp genoemt Anzelle.

henlieder koopmanschappen tot Cabazo, Waer dat de Koninck van Angola sijn Hof hielt/ gelegen ontrent 38 duytsche mylen vander Zee/ om deselfde daer te verkoopen en vermanghelen/ soo heeft hy gheordonneert dat alle dese kooplieden souden doot gheslagen/ ende alle hun rijckdom genomen werden/ segghende dat sy daer alle ghelijck ghekomen waren/ om 't Lant te bespien ende in te nemen: maer men gelooft voorwaer dat hy 't selfde heeft bedreven/ om te winnen haerlieder grooten rijckdom/ want de gene die daer handelden en waren niet ghekleedt als Soldaten/ maer als kooplieden. Dit gheschiede in 't selfde jaer dat Koninck Sebastiaen in Barbarie de neerlaghe hadde/ ende doodt bleef. Pauwels Dias dat siende/ heeft de wapenen aenghetrocken teghen den Koninck van Angola, ende is met de Portugesen die hy daer mocht by een vergaderen/ ende met Galeykens en ander Schepen/ die hy hadde inde Riviere Coanza, voorts getrocken lanckx beyde de syden vande Riviere 't Lant innemende/ en veel Heeren met de wapen hem onderdaen makende/ en sijn vrienden en Ondersaten. Maer als de Koninck van Angola sach dat sijn Vassalen Pauwels Diaz onderdanigh waren/ en dat hy voorspoedich 't Landt was windende/ soo heeft hy tegen hem een groote heyrkracht vergaert/ om hem te vernielen. Waerom dat Pauwels Diaz bystandt heeft begheert van volck aenden Koninck van Congo, om hem te verweeren/ de welcke hem tot bystant heeft ghesonden een heyrkracht van sestigh duysent mannen/ vande welcke Velt Heer was een van sijn Cosijns/ genoemt Don Sebastiaen Manibamba, ende daer toe noch een Kapiteyn met een 120. Soldaten Portugesen/ de welke waren in die kontreye/ die hy in desen krijg heeft betaelt.

Cabazo een stadt daer de Koninck van Angola zijn hof hout.

De Koninck van Angola overvalt, het dorp slaet alle de kooplyden doot, ende neemt hare rijkdom.

Paulus Diaz hem wrekende neemt vele lants in.

Dit Heyr moest hem voeghen by Pauwels Diaz, en al t' samen oorloghe voeren teghen den Koninck van Angola. d' Welcke komende aende Zeekant/ om te schepen over de Riviere Bengo, gelegen drie duytsche mylen van Loanda, waer dat haer veel Schuyten moesten vinden/ om het leger over te voeren/ alsoo de Schuyten te lange toefden/ en datmen veel tijts soude verliesen om so veel volcks over te setten/ so hebet Heyr den wegh genomen lanckx de Riviere op/ en voorts treckende is haer ontmoet 't volck van den Koninck van Angola, d' welcke was gekomen om te beletten die van Congo den inval in haer Landt.

Paulus Diaz maeckt hem sterk tegen den Koninck van Angola ende in 't overtrecken vande revier ontmoeten haer de andere.

De krijgh Ordonnantien van het Moricongen (met desen naem worden ghenoemt de natien van het Koninckrijcke van Congo, gelijck die van Spangjen Spanjaerts heeten) en die van Angola sijn seer even ghelijck: want sy strijden te voet/ deylende haerlieder heyrkracht in verscheyden hoopen/ haer selven voegende nae de gelegentheyt vanden velde/ en hun Vendlen en Banieren op stekende inder manieren als wy vooren geseyt hebben.

Moricongen heten die van Mani Congo.

Het optrecken van het leger wort bevolen met verscheyden geluyt en getier/ de welcke komen vanden Velt Heere of Kapiteyn ghenerael de welcke gaende inde middel van het Heyr/ geeft te kennen 't gene datmen doen sal/ te weten/ den strijdt beginnen/ aftrecken oft aenvallen/ of keeren ter rechter of slincker handt/ en alle ander dingen van krijg. Verstaende deur sulcken geluyden die by haer onderscheydelijck gheordonneert sijn/ de bevelen vanden Velt Heere/ gelijck by ons verscheyden trommelslagen/ en 't ghelupt vande Trompetten oock doen. Daer sijn drie principale ghelupden die sy inden krijgh ghebruycken. Het een is/ dat sy sommighe uytsenden met groote Ratels/

daer al de kassen van een enckel hart van een boom ghemaeckt sijn / en met Leer overdeckt / de welcke sy doen gelupt geven met seecker kleyne yvoren hamerkens: d' Ander komen upt Instrumenten die 't fatsoen hebben van ommegekeerde Piramiden: mits dat sy onder met een scherpen hoeck eynden / ende opwaerts gaende allenskens breeder worden / soo volkomelijck tot de baste vanden driehoeck / dat sy neerwaerts eynden met een hoeck en boven in 't breede / en sijn gemaeckt van dunne yser platen / van binnen hol ende ydel / gelijck een omgekeerde klock / de welke met houte roeykens geslagen / ende meestendeel gespleten worden / om dattet getier soude te rouwer / breeslijcker / en krijghachtiger luyden.

A. Is den Dadelboom, hier vooren verhaelt, van wiens bladen sy haer laken, kleederen, Paveljoenen, en dack maken.

B. Is de kleedinge der Krijgs-Heeren van de Mocicongi, met d' ysere kettingen en vederbosschen.

C. Sijn de geene, die in den krijgh op d' ysere Trommels geluyt maken.

D. Zijn de voor uyt lightloopende Jonghe gasten, die met de klockskens luydende, moet geven.

Horens van Olifants tanden connen seer wel daer op spelen.

De derde Instrumenten sijn gemaeckt van tanden van Olifanten / so wel groot als kleyne / die binnen hol sijn / daer in dat sy blasen deur een gat / dat sy ter syden boorden / gelijckmen fluyten doet / en niet in 't opperste / en dese

weten

weten sy soo wel te blasen dat sy gelijck Horens geven een krijghsche en accorderende Musijcke / die lustich om hooren / sulcx dat sy de herten en coragien beweeght ende drijft om de perikelen niet te achten. Nu sijn dese drie krijggs Instrumenten meerder en minder / hoe wel dat d'opper velt Heere de grootte met hem leydet / ten eynde dat hy daer mede het teecken soude geven den geheelen Leger / en de slagordenen ende squadroenen van 't geheel Heyr / hebben diergelijcke Instrumenten die minder sijn / en yegelijck Capiteyn in 't particulier hebben oock onder hun Vendelen / die noch minder sijn / ratelende de kleyne ratelen metter handt. Waer deur gheschiet / dat als sy het gheluyt hooren vanden gheneralen Ratel / of vanden Horen / of van de ander Instrumenten / aen allen syden van het Heyr het selfde geluyt geven / te kennen gevende dat sijt verstaen hebben / ende vervolghens so doen de minder Kapiteynen het selfde / ende en gebruycken niet alleen in 't gemeyne dese gheluyden / maer oock in 't vechten en strijden: Waer dat inde schermutsingen / vooren gaen de frayste en kloeckste Vechters / de welcke met dese klocxkens geslagen met houte roeykens / springende en moet gevende / haerlieden waerschuwen vande perijkelen / en vande geweeren die tegen haerlieden geworpen worden.

Konnen den anderen haer geluyt antwoorden.

De krijghshabiten vande Heeren vande Mocikongij sijn dusdanigh: Sy dragen op het hooft een bonette verciert met diversche vederen / te weten van Struyssen Paeuwen / Hanen en ander vogels / de welcke doen de mans schijnen grooter / ende vreselijcker te wesen / die vanden riem opwaerts naeckt sijn / die vanden hals hebben afhangende ter rechter ende ter slincker syde op beyde de lancken yser ketenen / schakels hebbende soo dick als de kleyne vinger / de welke sy gebruycken in seker triumphen en krijghsche bravaden.

Dese yserre ketens om den halste dragen is een teeken van manlikheyt.

Vanden riem neerwaert hebben sy broecken van Lijnwat of van Tafta / en sijn daer over gedeckt met laken / de welcke haerlieden komt tot aende hielen / de ployen opwaert keerende en inden riem stekende: van welcken riem / de welcke ghemaeckt is van subtijl werck / hanghen sy klocxkens de voorseyde Instrumenten van fatsoen gelijck / die in 't keeren en vechten geluyt en moet geven / in 't roeren vande handen tegen de vyanden / en aende beenen hebben sy leerskens op sijn Portugees. Wy hebben voren alree verklaert de wapenen die sy gebruycken / de welcke zijn de boge / pijlen / de rapiere de poinjart / en de schilt / maer met sulcken onderschept / dat de gene die de boge draegt / de poinjart oock draeght / maer niet den schilt / mits dat dese twee geweeren t'samen niet en dienen / maer wel de rapiere of sweert metten schilt. De gemeyne Soldaten gaen naeckt vanden riem opwaert / en de reste gekleet / hebbende de boge / pijl en poinjaert. Ten eersten beginnen sy te schermutselen van een gestropt uytkomende ten strijde / en hinderen malkander van verre met 't schieten / en drayende herwaert en derwaert / springen seer licht van d'een plaetse op d'ander / om de schoten te wijcken en t'ontgaen / oock loopen voor uyt sommige lichtloopende jonge gasten / als voren gheseyt is / luydende met die klocxkens om moet te geven / en als sy so lange gevochten hebben / dat den Kapiteyn dunckt dat sy mogen moede sijn / so roept hy die wederomme met 't geluyt van eenigh vande voorseyde Instrumenten / en 't selfde hoorende / keeren weder vanden strijdt / aldrayende / en dan gaender ander in heurluyder plaetse ten strijde / en dat so lange tot dat de Heyrkrachten met alle hun macht den

Sy hebben kloxkens om haer middel die groot geluyt geven.

Strijden eerst gestroyt uyt haer slachoorden komende.

Een slach slaende heeft den Koninck van Angola de victorie behouden.

slach slaen. Daer geschieden doen so wel van d'een als van d'ander syde verscheyden schermutsingen/ waer dat in d'eerste gevechten ende stryden die van Congo d'overhant hadden / maer daer nae so sy verscheyden reysen ghevochten hadden met verlies van beyde syden / en datter gebreck wert van lyftocht/en dien achtervolgende/ siecktenen en sterfte quam in't leger/ so heeft haer de leger vanden Koninck van Congo opgebroken / en een yegelijck is na Huys getrocken.

Pauwels Diaz slaet zijnen leger over de Riviere Luiola.

Daer en tusschen is Pauwels Diaz, die hem niet en mocht voegen met syn vriendts Heyrkracht voort getrocken/en treckende over de Riviere/ heeft synen leger geslagen binnen Luiola, om dat de plaetse van gelegentheyt en nature sterk was/om also te wederstaen den Konink van Angola:de gelegentheyt van Luiola is dusdanig. Ten eersten komen de twee Rivieren Coanza en Luiola t' samen ontrent ses en twintig duytsche mylen vander Zee/en een weynigh boven die t' samen komen/so komen dese twee Rivieré op de scheute van een roer by een/sulcks dat sy daer bykans een Eylandt maken/ waer dat aen t' samen komen vande twee Rivieren / een oevel leyt / de welcke Pauwels Diaz heeft inghenomen en om dat hy soude beter bewaert ligghen/ so heeft hy dat sterck ghemaeckt : en also daer van te voren geen wooningen en waren / so is de plaetse nu ter tijt ghewoorden een kleyne Stadt/ die vande Portugesen bewoont wort.

De gelegentheis der plaetsen van den leger van Paulus Diaz, is nu een Stadt geworden.

Aldus so vaertmen nu van dese voorsz plaetse die Pauwels Diaz hadde ingenomen/de welcke ghenoemt is Luiola, de Riviere af met kleyne schipkens tot aen Zee / en mogen gaen te lande sonder perikel ontrent ses en twintigh duytsche Mylen verre / daer by staen de Bergen/ die genoemt syn Cambambe, De welcke veel Silvers geven / die de voorseyde Diaz meer en meer is innemende/en om 't selfde ghebercthte is den twist tusschen hem en die van Angola: de welcke om dat sy wel weten / dat de Portugesen sulcken ghebergthen groot achten / om hun rijcke Silver Mijnen / alle hun beste doen om sulcx te mogen beletten. Sy oorlogen oock op ander plaetsen/want so sy gebruycken de Riviere Coanza, soo doen de Portugesen eenpaerlijcke tochten inde Lantschappen die den Koninck van Angola onderdanigh syn.

Die van Angola gunnen haer dese silver bergen niet.

De wapenen van dit volck / syn boghen ses palmen lanck / met pesen die van boom-schorssen ghemaeckt syn / en pylen die ghemaeckt syn van 't hout dat dunner is dan 't voorseyde / ses palmen lanck synde/ waer af d'ysers by haer lieden ghemaeckt worden met weerhaecken / maer de veders boven aenden pyl van voghel vederen / vande welcke sy ses of seven houden inde handt / daer sy de boghen mede houden / sonder tros. De Poinjarts syn ghemaeckt met hechten ghelijck messen/ die sy dragen aenden riem op de slincker syde / en de selfde inde hant gebruyckende/ so mercken sy inden krijghshandelen d'meesterschap vander oorloge / en eenige orden / want men heeft gesien dat sy voordeel hebben in verscheyden stryden die geschiet syn tusschen haerlieden en de Portugesen/ gelijck als in 't bespringen by nachte / en als 't nat weder is / om dat de roers ende 't groot geschut gheen vyer en vatten / ende sy deylen haerlieder macht in verscheyden squadroenen. De Koninck en heeft geen gebruyck van inden krijgh in persone te trecken/maer hy sendet syn Kapiteynen. Dit volck heeft de kostuyme/so haest als sy haerlieder Kapiteyn doot sien/ dat sy de vlucht nemen / sonder die met geen-

Bewijsen hier dat sy goede krijghsluyden zijn, ende oock lustich.

Den Koninck treckt selver inden krijch niet, maer

gheenderhande redenen te moghen houden staende / en verliesen alsoo 't velt. Sy sijn alle t'samen Voetknechten / sonder eenigh Ruyter-volck: maer de Kapiteynen als sy immers niet gaen en willen / so doen sy hun dragen vande slaven by een vande drie manieren / die wy seggen sullen. Dit volck gaet ter oorloge bykans sonder getal / ende oock sonder orden / so datter niet een te huys en blijft vande geene die bequaem sijn om te strijden / maer sy en maken geen gereetschap vande nootsakelicke provianden voor het leger/en de gene die sy hebben die laten sy dragen op de schouders van haerlieder slaven / hoe wel dat sy veel soorten van beesten hebben die sy soude moghen tam maecken ende doen trecken en dragen/gelijck wy in 't tweede deel van dit boeck sullen schrijven. Maer deur oock geschiet / als sy komen in eenigh Lant met 't geheele Heyr / dat sy haerlieder teer-kost geheel vernielen / en daer na geen eten hebbende in 't beste vanden krijg den vyant verlaten / deur den honger gedwongen sijnde/weder na haerlieder Vaderlant te keeren.

sent zijn Kapiteyn, die doot zijnde, neemt al 't volck de vlucht, sonder datmen die kan keeren.

Sy moeten terstont den krijch laten, by gebreck van victalie.

Dit volck geeft groot geloove de wichelrie van 't vliegen en singen vande vogels/te weten/als eenigh vogel onbehoorlijck vliegt/of singet in dier manieren/als sy willen seggen dat sijt verstaen/ en haer tegenspoet bootschapt / of dat hy te rugge keerende niet meer voort en vliegt / d'welcke over oude tijden d' eerste Romeynen/ waer ghenomen hebben/ en oock meer ander Heydenen: oock denkt haer vreemt/hoe dat eenige luttel Portugesen/die Pauwels Diaz onderhout met ander vande selfde natie/ die in dit Koninckrijcke handel drijven/ de welcke hem bystant doen van 't getal drie hondert ten hooghsten t' samen met haerlieder Slaven/ en Rebellen/ oft wederspannige / die van haerlieden overgeloopen sijn/die alle gelijck t' samen niet en sijn over de vijfthien duysent mannen/mogen so kloecken wederstant doen / tegen den ontalligen hoop vande Mooren / en ondersaten vanden Koninck van Angola , die by een komen / als voorsz is / totten getale van een Milioen mannen. Ick segge dat dit bequamelijck geschiet / aenghesien 't heyr vande Mooren naeckt gaet/en onversien van geweeren/ want sy niet en hebben dan bogen en Ponjaerts/als voorseyt is / daer ons volck wel bedeckt is/ en ghewapent met lange ommeslaghen / die met kattoen ghevoeyert/ wel doornayt en hert ghevult sijn / die haer komen tot aende knien/ daer toe oock de armen/ en het hooft ghewapent met hoeyen / ghemaeckt van de selfde stoffe / de welcke wederstaen het schieten vande pijlen / en de steecken vande Ponjaerts. Daer en boven gorden sy langhe rapieren / en eenighe peerde-ruyters voeren lancen / wesende een man te peerde goet ghenoegh voor honderdt Mooren / van de welcke sy seere ghevreest sijn / maer boven al vreesen sy de busschieters / en Konstabels/die groot geschut op haerlieden los schieten / vande welcke sy seer groote vreese hebben/ sulcx dat de weynige wel gewapent en met verstant en konste in orden gestelt sijnde den grooten hoop verwinnen.

Het dunckt haer vreemt dat de Portugesen met haer kleyn getal konnen wederstaen een millioen volx.

'tGeschut en de ruyters te peerde met overwinninge hebben.

Dit Koninkrijke van Angola is vol volcx/ja meer dan men wel soude gelooven/want sy nemen so veel vrouwen als sy willen/ en vermenigvuldigen sonder eynde/d'welk niet en geschiet in 't Koninkrijke van Congo,daert Christenē sijn/ sulcx dat de Heere Eduart voor waerachtig seyde/en ook geloofde dat in 't Koninckrijcke van Angola waren wel een millioen strijtbaer mannen / mits dat een yegelijck so veel Vrouwen nemende/veel kinderen genereerde/ en oock om dat een yegelijcken geerne te oorlogen gaet tot dienst van sijnen Prince.

Koninckrijck van Angola is vol volx, sy nemen soo veel vrouwen als sy selfs willen.

Dit

Eenen groten hont voor 20 slaven vermangelt.

Dit Koninckrijcke is oock seer rijcke van silver Mijnen/en oock van seer excelente koper Mijnen / als oock van ander Metalen / ja rijcker dan eenig ander Lantschap ter werelt/welck dattet oock sy. Noch is't oock vruchtbaer van alle maniere van voetsel / en van veelderhande beesten / maer sonderlinge van kudden van Koeyen. Maer het is een waerachtighe saecke dat dit volck seer geerne etet honden vleesch/ja liever dan eenigerhande ander/daerom is't dat sy die voeden en vet maecken/ en openbaerlick in't vleeshuys houwen en verkopen / ja hy seyde voorseecker dat een grooten hondt op de Merckt verkocht wert of vermangelt voor twintigh Slaven / de welcke gereeckent tegen thien Ducaten elck weerdigh waren twee hondert Ducaten / soo dieré is daer alsulken beeste. 't Gelt dat sy in Angola uytgeven/ is anders dan de slecke-schelpen van Congo: maer sy ghebruycken daer de Pater noster teeckens van glas die men maeckt tot Venegien, soo groot als een note / en oock kleynder / die van verscheyden verwe en maecksel sijn: de welcke dat volck gebruyckt niet alleene voor gelt/maer dragen oock die aenden hals en armen tot een cieraet vande Mans en Vrouwen / de welcke in haer lieder Tale ghenoemt sijn Anzolos, maer gesnoert sijnde gelijck een Roosen hoeyken / heeten sy Mizanga.

Groote glase Paternosters die te Venegien gemaeckt zijn, is hier soo waert als gelt.

De Coninck van Angola biddet afgoden aen.

De Koninck van Angola heeft Heydens geloove/ en aenbiddet met alle zijn Ondersaten d'Afgoden: wel is waer dat hy begeert heeft Christen te worden/ gelijck de Koninck van Congo geworden is / maer mits dattet tot nu toe niet mogelijck en is geweest Priesters derwaerts te senden om haerlieden te leeren en verlichten/ so sijn sy gebleven in dese duysternisse.

De voorseyde Eduart verhaelde/ dat hy in sijnen tijdt Ambassadeurs schickte aenden Koninck van Congo, om te begeeren geestelicke mannen of Monicken/ die hem souden onderwijsen / en leeren het Christen geloove / maer alsoo daer geen en waren / so en konde hy hem die niet senden. En nu ter tijdt handelen dese twee Koningen met malkander / en sijn vrienden. De Koninck van Angola dede sijn onschult van het berooben en dootslaen dat hy gedaen hadde op die van Congo, en de Portugesen/ binnen Cabazo.

Congo ende Angola is al een sprake.

De spraecke van het volck van Angola, is de selfde van die van Congo, want het is geweest / gelijck wy geseyt hebben / t'samen een Koninckrijcke/ alleene datter verschil is/ gelijck mach sijn tusschen de Portugesen en Kastilanen / of tusschen de Venetianen en Calabresen/ de welcke de woorden diverschelijck uytspreeckende/en op verscheyden manieren draeyende/ malkander qualijck verstaen mogen/hoe wel dattet al een spraecke is.

Den inwijk vande Koyen scheyt Angola vanden anderen.

Wy hebben geseyt dat den Inwijck vande Koyen midden in twee deylt het Koninckrijcke van Angola: en tot hier toe is ghesprooken geweest vande een helft van dien. Nu sullen wy beschrijven het ander deel de welcke gelegen is Suyd-waert vanden Inwijck vande Koyen. Aldus dan soo reeckent men vande Inwijck vande Koyen/tot de Kapo Negro, lancx de Kusten vander Zee Oceaen, vijf en vijftich duytsche mylen Lants/ dattet voorschreven gelijck is/ en van veel Heeren beseten die den Koninck van Angola onderdanigh sijn. En van Capo Negro, streckt haer een Linie Oostwaert/de welcke over mits deylt het koude geberghte / dat in seecker deylen van dien / en alderhooghste na de Linie Equinoctiael toe / ghenoemt wort vande Portugesen de Sneebergen / de welke eynde is nemende aende voet van ander geberghten/ die de Kristal bergen heeten. Van dese Sneeberghen heeft den oorspronck het water van het

Sneebergen leggende aen de Kristalbergen.

Mey-

Meyr ghenoemt Dumbea Zocche: en dese Linie vanden Kristalbergh treckt voorts Noortwaert door het Silver-gebergthe tot Malomba, waer dat wy seggen datter Koninckrijck van Congo hem scheydet/ deylende de Rivier van Coari overmits. Soodanigh is dat Lant het welck de Koninck van Angola besitten/ van wien wy anders niet en weten te seggen/ noch oock vande conditie van syn Persoon en met syn Hof.

Malomba daer scheyt hem het Koninckrijke Congo.

Het VIII. CAPITTEL.

Vanden ommevanck van 't Koninckrijck van Congo, dat nu ter tijt vanden tegenwoordigen Koninck is beseten, na de vier gewesten of sijden voren beschreven.

BEginnende dan aende Riviere Coanza, treckende na de Linie Equinoctiael, ontrent 94 duytsche mylen/ soo vintmen daer de Rivier die genoemt wort van de roode Bareras, 't welck syn vervallen of gebroken steenrootsen/ die vande Zee af geten syn/ de welcke nedervallen/ hebbende alsulcken verwe/ en streckende voorts van daer met een rechte Linie/ soo is 't gheene dat hy besit ontrent 113 duytsche mylen Lants/ welcke Linie van daer Suydwaert streckende/ haer streke neemt door den Kristal-bergen/ de welcke niet en syn de voorseyde van Angola, maer ander: en oock door de Salpeter-bergen/ komende alsoo aenden voet vanden Silverbergh/ streckt dwers over de Riviere Verbela, en eyndet aen het Meyr van Acchelunda, lanck synde 125 duytsche mylen weeghs: en lancx de vierde Linie volgt den loop vande Rivier Coanza, de welcke den oorspronck heeft uyt het voorseyde Meyr/ en is lanck 90 duytsche mylen weegs/ sulcx dat dit geheel Koninckrijk/ nu ter tijt beseten wort vanden Koninck Don Alvaro van Congo, hebbende in 't ronde 421 duytsche mylen weegs. Maer inde midden doorgaende/ so hevet syn beginsel aende mont vande Riviere de Zaire, waer dat den scherpen hoeck staet/ de welcke vande Portugesen genoemt wort Padraon, en deylt alsoo het Koninckrijck van Congo midden deur/ streckende dwers over de geberghten vander Sonne/ en den Kristal-bergh/ daer neme eynde/ lank synde 150 duytsche mylen/ gelegen ontrent 38 mylen vande Riviere de Nyl.

De Riviere de roodeBarcras

De Riviere Verbela.

Desen Koninck van Congo is geheeten Don Alboro van Cango.

Wel is 't waer dat eertyts de voorsaten van dese Prince/ heerschappye hadden over veel ander omgelegen Lantschappen/ de welcke sy by lankheyts des tyts verloren hebben/ maer houden nochtans den titel van alle de selfde Landen/ hoe wel sy onder de gehoorsaemheyt syn van ander Heeren/ als te weten: Don Alvaro, Koninck van Congo, Abundes, Matama, Quisama, Angola, Angoi, Cacongo, en vande seven Koninckrycken van Congere, Amolaza, en Pangelungos, Heer vande Riviere Zaire, vande Anziguen, van Anziquana, en van Loango, &c.

De Provintien van 't Koninckrijck van Congo.

DIt Koninckryck wort ghedeylt in ses Lantschappen of Provintien/ te weten Bamba, Sogno, Sova, Pango, Batta ende Pomba, dat van Bamba, d' welck het meeste en ryckstejs/ wort geregeert van Don Sebastiaen Manibamba, Kosyn van Koninck Alvaro, laetst

Congo wert gedeelt in ses lantschappen.

laetst overleden/ en is gelegen aende Zee-kusten/ hem streckende van de Riviere Ambize tot aende Riviere Coanza, Suyd-waert: en heeft onder sijn bevel veel Heeren/ waer af dese/ te weten vande meeste de namen sijn: Don Anthonio Manibamba, die sijn Stadthouder is/ en broeder van Don Sebastiaen, en Mani Lemba een ander broeder/ voorts Mani Dandi, Mani Bengo, en Mani Loanda, die regeerder is van het Eylant van Loanda, en Mani Corimba, Mani Coanza, en Mani Cassanzi. Alle dese hebben de heerschappien over de Kusten vander Zee/ maer binnen in 't Lant aende syde van Angola, sijn noch diemen noemt Ambuados, de welcke oock onder het gebiet staen vanden selfden Manibamba, te weeten dese: Angazi, Chingengo, Motallo, Chabunda, en veel ander die van minder konditie sijn. Noteert dattet woort Mani beteeckent Heere/ de reste is de naem van 't Lant en heerlickheyt/ als voor exempel Mani Bamba, is te segghen Heere van 't Lant van Bamba, en Mani Corimba, Heere van Corimba, de welcke een deel is van 't Lant van Bamba, en alsoo van alle ander. Dit Lantschap van Bamba palet aende Suytsyde aen Angola, en aende Oostsyde/ aen het Meyr van Chelunda, ligget Chizzamai een Landtschap dat geregeert wort by maniere van Republique/ en is gedeylt onder veel Heeren/ de welcke in vryheyt levende/ en staen niet onder het gebiet vanden Koninck van Congo, noch oock vanden Koninck van Angola.

Wat Heeren hier regeeren.

Het woort Mani beteekent Heere.

Thizzama is een Republique op haer selven, met dese haer hulpe behelpt hem Diaz tegen deKoninck van Angola.

Dese Heeren van Chizzama zijn ten laetsten na veel twisten die sy hebben gehadt tegen Pauwels Diaz, sijn Ondersaten geworden/ om dat sy niet en souden komen onder het gebiet vanden Koninck van Angola: en deur hulpe van dese/ so behelpt hem Diaz teghen de voorseyde Koninck van Angola.

Dit voorsz Lantschap van Bamba, als voorsz is/ is 't principaelste van het Koninckrijcke van Congo, de sleutel/ de schilt/ 't sweert/ en bolwerck des selfs/ d' welcke den vyanden 't hooft biedt: aengesien dat wederstaet alle d' oproeren van dier syden/ en heeft seer kloeck volck/ dat altijdt ghereet staet met de wapen/ houdende de vyanden van Angola te rugge/ de welke ook haerlieder Koninck al van noode is/ gebruyckt in wat oproeren en beroerten dat sijn van d' ander Lantschappē/ want als 't van noode is/ hy mach op een te velde brengen 400000 weerbaer Mannen 'tselfde wesende niet meer dan 't seste deel van sijn Koninckrijcke/ maer wel 't beste en meeste. De hooft Stad vā dese heerlikheyt leyt in een plat Lant/ de welcke streckt hem tusschen de rivieren Loze en Ambrizze, en is genoemt Panza, d' welcke een gemeyne naem is van alle Steden/ daer af de Heer vander Zee is woonende 25 duytsche mylen. In dit Lantschap beginnen de Bergen met de Mijnen van Silver/ en alle ander metalen/ de' welcke hem strecken na 't Koninckrijck van Angola: en is seer rijk: want aende oevers van zijn Zee/ worden gevonden de zeeslecken/ de welcke voor gelt ghebruyckt worden in 't Koninckrijck van Congo: en oock om dat daer gheschiet den meesten handel vande slaven die van Angola ghebrocht worden/ so datse daer vande Portugesen gekocht worden/ ja alle jaer over de 5000 Mooren/ die daer na gevoert worden in verscheyden gewesten om te verkoopen. 't Volck van dese contreye is 't kloeckste volck ter wapen van het geheel Koninckrijcke/ d' welcke gewapent gaen met lange en breede sweerden/ gelijk de Slavoenen/ die haerlieder uyt Portugael gebrocht worden. Daer sijn seer stercke mannen/ die met een slag een slave overmits houwen: een Stier 't hooft af met een slag van dese sweerden: Ja dat meer is/ 't welcke ongeloovelijck schijnt/

Dit lantschap Bamba kan opbrengen 400000. Mannen, haer hooftstadt heet Panza.

Hier worden vande Portugesen alle jaer verkoft over de 5000 Mooren.

Hier zijn sterke mannen die een

schijnt/een van dese sterke mannen/ hout op zijnen arm een half karteel wijns/ te weten/het vierendeel van een boot/welck mach wegen 325 pont/ so lang tot dat het geheel uytgetapt is. Sy dragen oock de boge en pijlen / waer in dat sy seer dapper en rasch sijn : daer en boven hebben sy noch den langen schilt van Buffel-leer/ vande welcke wy voren gesproken hebben/in 't beschrijven vande Anzichey.

vat van anderhalf aem op haren arm houden, tot dat het uitgetapt is.

De gedierten van 't Lantschap van Bamba.

DE Dieren die gevonden worden in dit Lantschap / sijn ten eersten/ d' Olifanten:de welcke voorkomen over al in 't Koninckrijck van Congo, maer principalijck in 't Landt van Bamba, om dat 't alderrijckst is van Bosschen / van weyden en van wateren/ mits dattet veel Revieren sijn/als voorseyt is/en dat 't een lant is eygentlijk bequaem om dese beesten te voeden / die uyttermaten groot sijn. Want de Heere Eduart seyde dat hy dickwils in 't sant gemeten hadde de voetstappen van een Olifant/ de welcke vier spannen lanck was / waer uyt men weten mach (als men een rinck maeckt)de groote van 't geheel lichaem van desen beeste/welken voet sy heeten Mala Manzao, dat is te seggen/voet vanden Olifant. En al is 't dat binnen onsen tijt in Portugael/ Italien en Duytslant / genoeg gesien sijn geweest van dese beesten die minder waren in 't aensien vande voorseyde mate/ de selfde waren jonck / en geheel jonck in dese Landen ghebrocht om tam te maken / maer men seyt in geene Landen / dat sy leven 150 jaer / en dat sy de helft vanden tijt groyen. Hy seyd oock voor de waerheyt dat hy hadde sien wegen sommige tanden / en niet horens als sommige meynen/de welck 200 pont van 12 oncen in 't pont /swaer waren / te weten elcken tant. De tant vanden Olifant heet inde Tale van Congo, Mene Manzao, dat is te seggen / tant vanden Olifant/en de kleyne jonge Olifanten/heeten Moana Manzao,dat is 't jonk van den Olifant. De ooren vande grootste Olifanten / sijn grooter dan een schilt/van die de Turcken gebruycken/ses spannen lanck/en lanckworpig gelijck een ey/ komende 't scherpst eynde aende schouderen / waer mede dat sy de vlegen weg jaegen/ja oock met de trompe/ en metten steert. Sommige schrijven oock dat sy die dooden met het krollen of rimpelen vande huyt / daer de tromp / ooren of steert niet aen en komen.

In't lant Bamba overvloedich vele Olifanten,ende so groot dat haer voetstappen vier spannen lanck zijn.

Een Olifant leeft 150 jaer ende groeyt de helft vanden tijdt, zy hebben tanden die 200 pont wegen.

Den steert heeft grove en dicke hayren/so dik als een Biese op Spaenschen Brem/die blinckende swert sijn/ maer d' outste sijn schoonder en stercker / en meer geacht dan de jonge hayren / de welcke van dat volck gepresen worden/ om daer mede te vercieren den hals vanden Edelmannen en vrouwen in 't Koninckrijck van Angola ,en vande Ambundi, henlieden geburen/de selfde begeerende om dat sy schoon sijn en niet vele gevonden van so groote beesten: de welke sijn seer sterck/ en gelijck een koorde/ sulcx dat een man / hoe sterck dat hy mach sijn/trecken mette handen/ een breken / maer eer sijn handen deurhalen en bederven. Waerom datter vele syn/ merckende als d' Olifanten klimmen deur eenigen engen en hoogen wegh/dat sy van achter komen/ en met wel snijdende messen den steert korten oft affsnijden / mits dat de beeste haer niet en mach keeren / om haer te wreken / en haren vyant met de trompe te slaen/ en dat alleen om de hayren te hebben / van de welck sy elck hayr verkoopen voor 2 of 3 slaven. Ander sijnder die seer licht en sterck sijn / de welcke haer selven betrouwende op 't loopen/springen met listen van achter op dese beeste/te wijle

De hayren vanden start vande Olifant zijn seer begeert ende men kan om een hayr krijgen 3 slaven.

dat

Sy springen in perikel haers lijfs op den Olifant om den start te krijgen.

dat sy weyden/en versoecken om met een sneede/den stert te korten/en daer na met omloopen haer selven te salveren: want dese groote beesten zijn seer rasch in 't rechtuytlopen/makende wijde schreden / hoe wel dat sy traegh sijn / ja op een plat velt loopt sy rasscher dan eenigh kloeck peert: maer in 't dragen / of keeren en wenden soo verliest sy tijdt/so dat de Jager daer en tusschen hem selven versekert: vele worden oock wel dapper ghetreft en doot geslagen / als sy te recht vanden Olifant getreft sijn.

Te onregte is dat de Olifanten niet konnen opstaen.

De ouders qualick onderwesen sijnde/ hebben geschreven dat de Olifanten niet en mochten opstaen / als sy neder lagen/ waerom dat sy aende boomen leenden / de welcke vande jagers by kans deur gesaeght sijnde / ende kranck gemaeckt/ so vielen sy t'samen metten boom ter aerden / en werden also ter aerden liggende/gevangen. Maer de Heer Eduart verklaerde/dat hy die hadde sien opstaen/knielen/en met de beyde voeten hem oprechten tegen de boomen/ om de bladen af te eten / ende oock water drincken: de welcke somtijts gevonden worden / liggende in haerlierder holen: sy hebben oock de litten/ gelijck ander dieren / maer op ander plaetsen. Want het schijnt dat sy aende voorste voeten niet meer dan twee litten en hebben tot aende schouwers. In het weyden plegen sy de dicke boomen met de wortel uyt te rucken / te weten met de schouders en geheelen rugge/ of die minder sijn / met te nemen tusschen de 2 tanden / en also wringende uyt te rucken / om de bladers af te eten: Het geschiet oock somtijdts dat de een vande tanden breeckt / waer door dat sy daer na ghesien worden / sonder tant lanckx de velden. Sy knouwen met korte tanden/de welcke men niet en siet/ gelijck men siet de twee uytsteeckende lange tanden / en steecken die spyse inde mont met de trompe oft snuyt gelijck met een arm en handt / 't eynde vande welcke gefatsoent is / als met vingers/waer mede dat sy oock op neemt seer kleyne dingen gelijck als noten/stroo en graen/ en stekent inden mont gelijck ick selve binnen Lisbone gesien heb.

Met haer snuyt konnen sy op rapen een note, een graen, en oock een strooyken

De wijfkens dragen haer jonck 2 jaer, en worden niet bevrucht dan te 7 jaer eens.

De wijfkens van dese beesten/ dragen haer jonck 2 jaren tijts/maer also de jonge Olifant niet en kan so haest opgebrocht worden / mits dat hy tragelijck wasset/ wort hy gespeent/en wort van selfs bequaem om te weyden. De moeder de nature heeft voorsien dat sy niet en worden bevrucht dan alle seven jaren eens. Sy hebben de huyt harder dan men wel soude glooven/ende vier vingeren dick / men kan die niet deursteken / noch deurbooren met de scheute van een Roer: want de Heere Eduart seyde/datter een geschoten wert met een kleyne steenbusse / sonder gequetst te wesen / maer wel seer gedruckt sijnde/ ginck sterven drie dagh reysen van daer/ geheel verwoet/en doodende sommighe slaven die hem op den wech te gemoete quamen.

Sy en konnen dese beesten niet tammen / van welck sy groot gemack souden hebben en profijt / met goet te dragen van de een plaetse tot den ander/ en oock in verscheyden ander gebruycken. Dese beesten worden wel gevangen door 't graben van eenighe diepe kuylen / ter plaetse daer sy pleghen te gaen weyden/welcke kuylen onder eng sijn / en boven wijt / om dat sy haer niet en souden konnen behelpen / en daer uyt springhen / als sy daer in gevallen sijn. Dese kuylen worden weder toe-gedeckt met aerde en gras / of bladers / om dat sy het bedrogh niet en souden mercken/maer als sy daer over gaen / inden kuyl blyven steken.

Hy

Hy vertelde oock dat hy in Coanze met sijn eygen ooghen een wonderlijcke saeck gesien had / van een kleyne Olifant die vande moeder geleyt wert / het welck in een kuyl gevallen sijnde / also sijn moeder 't selfde met al haer macht niet en konde uythelpen/heeft haer jonck daer in begraven / en daer opgeleyt gras en tacken soo werckelijck / dat sy 't gat gevult heeft / om dat de Jagers haer jonck niet en souden genieten / liever 't selfde te dooden/dan dat sy 't hebbende soude verlaten in handen vande Jagers : Dese vriendelijcke moeder / haer betrouwende op haer groote sterckte/ heeft sonder eenige vreese te hebben van 't volck / dat daer rondomme stont met verscheyden geweeren roepende / tirende / en vyer tegen haer makende/ van 's morgens totten avont staen arbeyden om haer jonck uyt te krijgen / maer 't selfde haer onmogelijck sijnde/ heeft gedaen sulx als voren geseyt is.

Een wonderlicke vertellinge van eenen Olifant,

Het is een dier dat goedertieren is / en hem selven betrout op sijn sterckte : ten heeft geen vrees/ noch ten hindert niemant die hem niet en quelt / komende by de huysen sonder quaet te doen: Is 't dat 't op den wegh eenige menschen siet / ten hindert die niet/ is 't dat niet getergt en wort / alleenlijck pleget met sijn trompe lichtlijck een weynigh op te heffen inde lucht/ de gene die hem in 't gemoet komt/sonder meer. Sy hebben 't water seer lief/daerom is 't dat anderlieden diese begeeren te sien/dat sy komen by de Rivieren/ en Meyrs/waer dat sy gewoon sijn te komen op den middag om te drincken en haer te verkoelen/en in 't water te baden tot tet halve lijf toe / en het gene dat buyten 't water blijft

Een Olifant is een goedertieren beest, het verlaet hem op sijn sterckte, doet genen mensch quaet, ten ware dat hy getercht worde.

blijft dat besprooken sy/nemende de trompe vol waters: en om 't gerief van soo veel wateren en weyden/als voorseyt is/so sijnder vele van dese beesten in 't Koninckrijck van Congo.

De Heer Eduart seydt voor waerachtigh te zijn, dat hy op een pas, hondert Olifanten gesien hadde.

De Heer Eduart seyde waerachtigh te wesen/ dat hy gaende van Cazzanze naer Loanda, gesien hadde in een kleyn dal dat vochtigh was / ontrent 100 Olifanten so groot als kleyn by een waren / de welcke gewoon sijn by kudden te gaen / gelijck de Koyen / Kemelen / en diergelijcke tamme beesten / en niet alleen / als de Leeuwen/en ander straffe en wreede beesten doen. De kleyne volgende de moeder / die waren de eerste/die hy tot noch toe gesien hadde. Also nu in dit Lantschap veel yvoir was / soo merckt hy dattet wel mocht geschien/ mits dat in die contrey seer groote menighte was van Olifanten / daer of in voorgaende tyden luttel werckx was gemaeckt / dat die naemaels / nae dat de Portugesen souden beginnen den handel te kennen vande selfde landen/te meer geacht souden werden: en alsoo daer veel tanden lanckx de velden ghevonden werden / so sijnder in lange tijden een groote menigte by een vergadert gheweest/de welcke tot noch toe wel diere verkocht worden.

Men verneemt hier genen Renoseros.

Men en weet niet dat in dese Landen eenigh dier so groot is / als den Olifant / noch datter oock soude wesen de Rhinoceros die soo groot is als hy / de welcke in Indien Bada genoemt wort: wel is waer dat in 't lant vanden Anzigen ghebrocht geweest hebben eenighe vande hoorens die haer op den Muyl groyen/ de welcke van grooten prijs zijn/en gebruyckt worden tegen verscheyden siecktem: sulckx dat men mach gelooven/ datter eenige in die kontreye gevonden worden.

In 't Lant van Anzige worden Leeuwen ghevonden / gelijck sijnde alle ander Leeuwen/ die in verscheyden gewesten vander werelt voortskomen/maer in Bamba en worden die niet gevonden / waer dat nochtans Tigren genoegh voorts komen/vande selfde gedaente/als sijn de gene die binnen Florence sijn/ de welcke de voorseyde Eduart gesien hebbende/verklaerde dattet opreghte Tigren waren. Hy verhaelde een notable kostume die sy hebben / te weten / dat sy de witte mensche niet aen en tasten/maer wel de Mooren / want men heeft bevonden dat sy by nacht / also de witte en de Mooren waren slapende / de swerte gedoot hebben / om te verslinden/ en de witte niet en hebben misdaen: welcke beesten als sy hongher hebben komen sy op de plaetsen vande huysen/ waer dat sy sonder vreese wech nemen de beesten die daer sijn / als sy op de velden niet en vinden om by te leven / en sijn allen dieren even gelijck lastigh en vyant / de welcke Tigren aldaer in haer sprake genoemt sijn Engoi. Het sijn beesten so wreet als Leeuwen / en bretesschen oock gelijck een Leeu / en in als den Leeu/gelijck / uytgenomen inde verwe van 't heyr: want de Tiger is gespickelt of gepleckt/en de Leeu ongepleckt.

Wonderlick is 't dat den Tyger doet, ende verslint de Mooren ende de Witte menschen niet.

Sy dooden een Tyger met vergift, oock met pylen ende andere instrumenten.

Sy vangen en dooden daer de Tigren in verscheyden manieren/te weten / boven het gene dat voorseyt is / met sublimaet / oft ander vergift / ghemenght in 't vleesch dat sy vergiften: of sy sluyten in seecker hout knoopen of stricken / en binden daer in een Geytken/ als dan dese wreede beeste komt haer aes soecken / so blijft sy daer vast / mits dattet instrument hem onsluyt / en hoe hy dat meer is schuddende herwaerts en derwaerts / hoe hy meer inden strick verwarret wert. Anderssins dooden sy die met pylen / en met javelinen/of met roers/ midts datter een dier is/dat vyant is vande swerte menschen/vande schapen/en ossen/ en koeyen. Nochtans

tangs seyde de Heer Eduart dat hy een van 15 dagen out/ heeft gehadt en opgequeeckt met geyten melck/ de welcke groot geworden sijnde/ hem volghde gelijck een hont/ en was tam/ maer hy en gedooghde niet geerne dat yemant anders hem aentaste/ dan sijn meester/ want hy brieschte en sagh seer vreeselijck metten oogen. Maer naderhant also dese Tigre doot geheten hadde een hont vanden huyse/ ende een Zebra, die de meester seer lief hadde/ siende dat 't een sorgelicke beest was/ soo heeft hy hem met een roer doot geschooten. Hy seyde oock daer by/ datmen in 't selfde Lant den baert of knevel vanden Tigre/ hielt voor een dootlick fenijn/ soo dat de selfde yemant ingegeven sijnde/ den selfden als een dul mensche doen sterven/ waerom dat oock de Koninck straft/ soo wie hem die huyt/ sonder de knevel hayren brengt. Den baert van een Tyger die is fenijn.

In dit Landtschap komt voort noch een ander dier/ d'welcke Zebra ghenoemt wort/ het welck oock ghevonden wort in sommighe Landtschappen van Barbaria en Afrike/ het welcke in als vande selfde ghedaente is/ van een groote Muyl/ hoe wel dattet gheen Muyl is/ want het brenght jonghen voort/ en heeft een seer sonderlinge hayr/ dat al anders is dan van alle ander beesten/ aenghesien dat vanden rugghe af nae den buyck komende/ een lijste heeft van drie verwen/ te weten/ swert/ wit/ ende bruyn torneyt/ de welcke t' samen komende een lyste maecken van ontrent drie vingers breet/ yeghelijck houdende sijnen rinck/ en heeft alsoo oock den hals en 't hooft/ met de Mane die niet groot en is/ de ooren en de beenen al geschakert/ met dese coleuren/ by sulcke orden/ dat sonder eenigh falen/ de eerste is de witte/ daer nae de swerte/ ende inde derde plaetse de tornayde verwe: daer na begint noch eens witte/ en eynt metter torneyde/ onderhoudende eenpaerlick desen selfden reghel. Het heeft den steert die vanden Muyl gelijck/ van moreyt coleur/ qualick gheverwet/ maer blinckende/ ende de voeten met de hoorn ghelijck een muyl: maer de reste aengaende in sijn draghen/ soo is 't lastigh ghelijck een peert/ boven al in 't gaen/ ende is soo snel ende licht in 't loopen/ datmen noch seyt voor een spreeckwoort in Portugael en in Kastilie/ hy is soo rasch en snel als een Zabre, alsmen daer mede wil te kennen geven een uytnemende raschheyt. Zebra een dier dat snel is in 't loopen ende seer vreemt van hayr.

Dese beesten hebben alle jaer jonghen/ de welcke met seer groote menighte gevonden worden/ maer alle gelijck in 't wilde. Sy souden wel dienen/ tam gemaeckt sijnde/ om te loopen en te trecken/ soo wel in oorloge/ als in ander saken/ gelijck de seer goede peerden: sulcx dattet schijnt dat de nature in allen Landen heeft acht gehadt op 't ghemack en nootsakelijckheyt vande menschen/ met verscheyden soorten van ghedierten/ en van voetsel/ en getempertheyt van lucht/ om dat haer niet en soude gebreken. Also sy nu in het geheel Koninckrijck van Congo geen peerden en hebben/ en d'ossen niet en weten te ghebruycken metten jock of sale/ om haer te laten trecken of draghen/ noch de Zabre niet en weten te temmen metten toom ende sale/ of by eenige ander maniere 't gemack te nemen/ van haer te laten voeren of trecken vande beesten/ so is 't dat de noot haer wijst dat sy de menschen ghebruycken in plaetse van treckbeesten: waerom dat sy nederliggende in seecker gelijck Rosbaren/ of sittende bedeckt vande Son/ of met een Pavilljoenken bedeckt hun laten dragen van heur Slaven/ of van mannen/ die hun tot dien eynde voor loon laten huren. De menschen worden tot dragen gehuurt als hier de peerden.

Daerom de gene die rasch wil over den wegh sijn / neemt met hem veel slaven / en als d' eerste moede sijn / so komen de tweede dragen / ende also vervolgens malkander verposende / en wisselende / gelijck de Tartaren en die van Persen de peerden veranderen : en gaen in sulcker manieren so rasch/met dickwils te veranderen/als men soude mogen te poste rijden : van welcke maniere van reysen wy het konterfeytsel en de figuer gemaeckt hebben / gelijck oock vande klederen van vrouwen en mans/ oock vande soldaten en Krijghslupden/en oock vande Dadelboom.

Daer worden oock ander viervoetige dieren gevonden die root sijn en minder sijn dan een Os/de welcke hoorens hebben van een bock / schoon en blinckende swert/waer af dat sy verscheyden wercken maken/gelijck sy doen vande buffelhoorens. Sy hebben 't hooft en de Maen van een Os / en haer vellen sijn seer geacht en geprezen. Daerom worden die gebracht in Portugael / en van daer in Duytslant/om te bereyden / en worden daerom buffelfs genoemt. De Koninck van congo soude wel begeeren / persoonen diese weeten te bereyden/en tot gebruyck te brengen / om daer af te maken weerbaer wapenen/ de welcke/nochtans van die Natien gebruyckt worden om schilden en targhen te maken/ mits dat sy wederstaen de slagen vande geweeren / maer principalik 't schieten vande pylen.

Den Koninck van Congo begeerde seer 't volck uyt dese landen te hebben, om hare buffels huyden te bereyden.

Sy doodense met bussen en met pylen : maer is 't dat sy de jagers gewaer worden / soo loopen sy haer toe / en also sy wreedt sijn en stout / soo treden sy die

die onder de voet/en breken haer de leden / met de voeten en Muyl/latende die also half doot liggen / oft oock geheel doot / want mette horens en konnen sy niet hinderen. Daer sÿn oock groote menighte van wilde buffels / de welcke loopen doolen inde groote woestÿnen vande Koninckrÿcken van Anzichen, insgelÿcx oock veel wilde Ezels vande Griecken / Onagri genoemt.

Vele wilde Buffels ende Ezels.

Daer worden oock ander beesten gevonden / ghenoemt groote Empolangen, die de gedaente van Ossen hebben / uytghedaen dat sy den hals en 't hooft hooger uytstekende hebben / en de hoorens uytgesprept en gedraeyt / lanck sÿnde drie palmen/ met knoopen verdeylt / en met scherpe eynden. Van dese horens machmen maken seer fraye horens van gelupt / en hoe wel dat sy leven inde bosschen/so en sÿn sy nochtans niet moeyelÿck. Sy gebruycken daer 't vel van haerlieder hals / om solen van schoenen te maken / en 't vleesch wort daer gegeten. Men soude die mogen gebruycken/om den ploegh te trecken/ en tot alle Lantbouwinge. Noch worden daer oock gevoet veel kudden van Koeyen en tamme Ossen: daer sÿn oock tamme verkens / wilde swÿnen / kudden van schapen/ en Geyten / welcke geyten ende schapen / als de Heer Eduart verklaerde/voorbrochten twee/drie/en vier lammerkens / of geytkens/elcke reyse/immers ten minsten twee/ en nimmermeer een alleene : en om dat de weyden daer so vet sÿn, so suygen sy alle gelÿck haer eygen moeders/gelÿk hy selve dickwils in sÿn eygen huys versocht heeft/waer dat hy vele van sulcke beesten heeft beseten.

De schapen al hier hebben drie ende vier jongen tessens.

Daer sÿn oock wolven die uytter maten geerne eten de olye van Dadelboomen. Dese hebben een stercken reuck / de welcke is de gave die Virgilius den honden toe-eygent / want sy riecken van verre / en stelen die by nacht inde stroon huysen/en oock diese over wegh dragen/te wÿle dat sy liggen en slapen.

Van dese landen wolven riecken verre.

De olye / als gesept sal worden / is gemaeckt vanden Dadelboom/de welke dicke en stÿf is : en het is wonder hoe dese wolven metten tanden nemen een Kawoerde gevult met dese olye/en op de schouderen wegh dragen / gelÿck ons wolven de schapen. Daer sÿn oock veel Vossen/die gelÿk de hierlantsche/ hoender dieven sÿn. In dit Lantschap van Bemba sÿn uytter maten vele wilde beesten/om te jagen/gelÿck als sÿn herten/deynen/recalven en hinden/inder voegen dat hy versekerde daer gesien te hebben seer groote herts horens / en oock Konynen en Hasen / mits dat daer geen jagers en sÿn diese dooden.

Wolven konnen dragen een Cauwoorde met Olye.

In 't Koninckrÿck van Congo, te weten in 't lant van Bemba, worden gevonden veel Chivet-katten / de welcke vande Portugesen genoemt sÿn wilde Algazia, dese wisten 't volck vanden Lande tam te maecken/al eer dat de Portugesen daer handelden/ om 't Chivet te hebben / mits dat sy inden reuck behagen hadden. In 't lant Manibatta vangen sy veel Zabels die seer excellent sÿn/genoemt Incire, maer niemant en mach daer van dese vellen dragen / ten sy dat de Prince sulx consenteert / mits dat die seer geacht sÿn/ want elck Zabels vel:geldet daer een slave. In 't lant vande Anzichen worden oock marters gevangen/ daer mede dat sy haer kleeden / ghelÿck wy op sÿn plaetse sullen schrijven.

Hier zijn Civet-katten die zy tam maken om de Civette te vergaderen.

In 't lant van Sogno gelegen aende Rivière Zaire, worden gevonden Simmen/Meerkatten/en diergelÿck beesten/groot en kleyn / van alderhande sooten: van de welke de sommige seer genoeghelijk sÿn/en veel tijtkortinge voortstellē/principalijk de gene die de Heeren gebruykē/te weten met haer maniere

In 't Land Sogno seer tijdkortige Apen.

van doen/nadoende alle 't gene dat ander onredelicke beesten bedrijven/ en oock 't gelaet/ manieren / en wercken vande menschen. In yegelijck van dese voorseyde Landen/ sijn van dese beesten/ maer sommige sijn in een gewest meer/ en in d' ander min.

Serpenten vijfthien palmen lanck, ende vijf palmen breet.

Archeyt deser Slangen.

De slangen en serpenten sijn in die landen van een seer vreemde gedaente/ by dat die sijn in onse landen / ende oock uytter maten groot : want daer worden gevonden die vijftien palmen lanck sijn / en vijf palmen breet / de welcke den buyck en de mont so wijt hebben / dat sy een Hart oft een ander dier van sulcker groote inslocken en logeren / de welcke genoemt sijn groote water Slangen / die op 't Lant komen weyden / en daer na wederkeeren inde Rivieren/ levende also in beyde de Elementen.

Dese groote slangen eten haar droncken, dat een kint haer soude konnen ombrengen.

Dese slangen leggen haerlieden op de tacken van de boomen / en bespieden de dieren / die daer ontrent gaen weyden / en als die haer so na gekomen sijn/ dat sy haer mogen op 't lijf vallen / so winden sy haer om het lijf met veel keeren / en slaen den steert achter aen: de welcke alsoo prangende ende stekende den beesten/dooden/en slepen die in eenigh woest bosch / of plaetse/ waer dat sy die met goeder moet verslinden met vel/hoorens en hoornen.

Dese Slangen is haer vleesch lieflicker als Hoenderen oft Kapoenen.

Die gebeten worden van dese Slangen sterven in 24 uren.

Nu gebeurt haer/ als sy haer selven so vervult vinden/ en swaer van so veel etens/dat sy blijven liggen als of sy droncken waren en geheel slaperich / waer deur dat een kleyn kint de selfde soude mogen dootslaen : en blijven in sulcke manieren geheel versaet ligghen vijf of ses dagen / en daer na gaen sy wederom yet te vangen /en veranderen haer vel als 't is / somtijts oock naer dat sy so veel gegeten hebben: welcke vellen naderhant gevonden worden / en opgenomen / tot een monster van dit uytter maten groot dier. Dese Slangh wort seer geprezen inde spijsen vande heydensche Moren / ja meer dan hoenders/en diergelijcke lecker vleesch/etende de selfde gebraden. Sy plegen daer menigte van dien te hebben/als men de dicke bosschen brande/die op 't Lant van 't vyer verbrant lagen.

Draken van de Heeren daer toe bewaert, dattet volck die aenbidden, om dat sy profijt van den offer hebben.

Boven dien so sijn daer oock Aderslangen/die sy seer wel kennen/de welke so fenijnig sijn/dat de gene die daer af gebeten worden/binnen de 24 uren sterven. Maer de Mooren kennen seker kruyden/die haer beten genesen. Daer sijn ook ander beesten so groot als een Hamel / gelijk Drake/sy hebben vleugels en een steert met een langen muyl/ en verscheyden reken van tanden. Dese eten raeu vleesch: sy sijn blaeu en groen van koleur/hebbende het vel geschildert/inde gedaente van schelpen / en hebben twee voeten. De Heydensche Mooren plegen die te aenbidden als Goden / en worden nu ter tijt van sommige bewaert tot een wonder/om dat sy seer selden gevonden worden/so worden sy bewaert van sommige Heeren / de welcke de selfde noch laten van 't volck aenbidden / tot haer groot profijt vande Offerhanden die sy geven.

Hier zijn oock Cameleons.

Slangen die aen de steert hebben een belle, daer dat in is dat tegen de koortse goet is.

Daer worden oock ghevonden Chameleons, die vier voeten hebben. Dese groepen op de steenen / en leven by den wint en lucht / so groot als een Egedisse/den welken sy oock gelijck sijn/met een scherp hooft/ en een steert gelijck een sage : sijn meestendeel bruyn/blaeu / en groen/maer alsmen die siet en besiet/ so veranderen sy op een korten tijdt in verscheyden verwen. Dese plegen haer te houden op hooge steenen en bomen / om dat sy souden mogen den wint vatten/daer by dat sy leven. Daer sijn noch ander fenynighe slangen / die op het opperste vanden steert hebben een seker valleken / dat een belle gelijck is / en

wort

wort gehoort/by avonture van nature daer gestelt /om dat ander haer souden daer af wachten: en men bevint dat dese velle en 't hooft een seer groote medecijne sijn tegen de koortsen / en pijne vander hertkloppinge. Dese manieren van beesten der aerden/worden in die Landen gevonden / en oock ander die in ander landen gemeyn sijn.

Nu moeten wy oock vande vogelen spreken / en ten eersten vanden struys/ om dat hy meerder is dan d'ander: de welcke gevonden wort in 't gewest van Sundi en van Barra, ontrent de Muzombi. De kleyne struyssen komen voorts van haerlieder eyers / uytgebroet sijnde door de warmte vander sonne / maer haer veders worden ghebruyckt tot vendelen en banieren van oorloghe / ghemenght sijnde met Pauwen veders/ de selve makende ghelijck sonne beschuttels. En om dat wy geraeckt sijn te spreecken vanden Paeu/soo segge ick dat die Paeuwen opgewekt worden in 't geweste van Angola,in een bosch dat rontomme bemuurt is/en de Koninck en gedoogt niet/ dat yemant anders dan hy dese vogels soude houden / uyt oorsake vande Koninckliijke Wapen die wy geseyt hebben. Men leest oock in oude Historien vanden grooten Alexander/ dat hy dese vogel seer geprivilegeert heeft/doen hy aldereerst in Europe gesien wert. Daer sijn ook Indiaensche Hanen en hinnen/gansen en Entvogels van alderhande soorten/so wel wilde als tamme/ en so veel Patrijsen dat de kinders die vangen met stricken. Men siet daer noch ander vogels gelijk Fesanten/diemen heet Gallignoles/en oock duyven/Tortel-duyven/ en seer veel Lysters. Daer sijn roofvogels/als Aernts/Valcken/Gerfauts/Sparwers/en veel ander/die niet gebruyckt en worden om ter jaght te gaen. Noch sijnder Zeevogels/ als sijn de gene die vande Portugesen Pellikanen genoemt sijn / die wit en groot sijn/ de welcke onder 't water swemmen / en den hals so wijt hebben dat sy een geheelen visch inslocken. Dese vogel heeft so stercken mage/en is van nature so heet/ dat sy de visschen algeheel verteert/ en haer vel is so heet/ dat die vanden lande deselfde gebruyken/om te bedeckē en verwarmen de koude mage/waerom dat oock groot geacht wert. Daer sijn oock veel witte Exters / en swerte Reygers/dewelcke haer voetsel halen inde wateren/ dewelke Koninckliijke vogels heeten. Daer sijn oock ander vogels/gelijk Kranen/met roode becken/en rode voetē/so groot als Oyevaers/waer af de pluymen meest root en wit sijn/ en sommige doncker swert/die seer schoon om sien sijn/de welke daer genoemt sijn Fiamengi/ om dat sy die gelijcken/ en dese worden gegeten. Noch sijnder groote graeuwe Papegayen/die aerdich klappen/en ander die groen sijn/maer kleyn/en luttel klappen/ Insgelijkx oock wel singende vogels / meerder dan Canarie vogels/die roode pluymen en becken hebben / en ander die groen sijn/ alleen swerte voetē en bek hebbende/ander die geheel wit sijn/ander die graeu/ en ander die heel swert sijn / maer soeter sanck hebben dan de voorgaende / ja schijnt bykans dat sy spreken in 't singen/noch sijnder ander die gespickelt sijn/ die alle gelijck verscheyden sanck hebben / sulcx dat de Heeren vanden Lande van over ouden tijden tot noch toe / altijts in vluggen of vogelhuysen die ghehouden hebben/en om haer sanck wille/in grooter weerde houden.

De Koninckliijcke baniere wert ghemaeckt van Struys ende Paeuwen vederen.

Pellecanen konnen eenen vis opslocken,ende die verteren, haer vel is soo heet dat sy de mage seer verwarmt.

Witte Exters en swarte Reygers.

Graeuwe Papegayen die wel klappen.

Vogelkens die singen oft sy spreken.

Het IX. Capittel.

Van 't Lantschap van Sogno, 't is een Contreye vande Riviere Zaire en van Loango.

Dese kontreye wort gesloten vande riviere Ambrize aende noort sijde onder

De hooftstadt heet als 't Land Sogno.

seven graden en een half / streckende haer dwers over de Rivieren de Lelunde en Zaire, en eynd aende roode rotsen de welcke gelegen sijn aende palen van 't Koninckrijck van Loango, en inde middel van dit Lantschap is een Stadt/ de welcke metten naem van 't lant Sogno genoemt is / waer dat hem de Gouverneur hout.

De oversten deser Landschap heet Don Diego Mani sogno.

De Heeren die dese Stadt regieren/ sijn genoemt Mani Sogno, dat is te seggen/ Heeren van Sogno, en plechten te wesen vanden Koninckllicken geslachte. De gene die nu dat regeert is ghenoemt Don Diego Mani Sogno. Dese heeft onder sijn gebiet veel ander minder Heeren/ en Lantschappen die in ouden tijden op haer selven waren / gelijck als sijn het volck van Mombalas, het welcke naerder de Stadt Congo is gelegen/en gevoeght onder dit gouvernement.

Op de ander syde vande Riviere Zaire Noortwaert/ leyt het Lantschap van Palmar, te weten Palmeto: om dat daer veel Dadelboomen wassen. Ander Heeren die palende sijn aen het rijcke van Loango, en plachten ondersaten te wesen vanden Koninck van Congo, maer by lanckheyt van tijden / haer als vry gemaeckt hebben/dese houden haer als vrienden en niet als Vassalen vanden Koninck van Congo, welcke natien van volck in ouden tijden genoemt waren Bramas, welck gewest te landewaert in streckt/ tot onder de Linie Æquinoctiael, Oostwaert / eyndende aende palen van 't Lant Ansicana ghenoemt/ altijts lancx de gebergten/die 't selfde scheyden vande Anzichen Noortwaert/ de welcke van die van Loango genoemt sijn Congreamalal, dat eertijts onder 't gebiet was van Congo.

Sy geven voor eenen nagel, een Oliphants tant.

In dit Lant van Loango sijn veel Olifanten/en groote menichte van Yvoiretanden/de welke vermangelt worden over een luttel ysers/ja voor elk schipnagel/hoedanigh die oock sy/geven sy een tant vanden Olifant: mits dien dat daer geen yser groeyt / oft om dat zijt niet en weten uyt de Mijnen te trecken/ en te wercken: het welcke sy gebruycken om pyl ysers te maken en ander geweeren/ gelijck wy geseyt hebben/daer wy van de Bramas gesproken hebben.

Sy maken daer veel Lakens van Dadelbladen / waer af wy noch sullen schryven/maer sy sijn kleynder en fijnder: Daer sijn oock seer veel Koeyen/en ander vande voorseyde gedierten. Sy sijn van een heydens geloove / en haer kleederen sijn van maecksel die van Congo gelijck. Dese voeren oorloge tegen d' aenpalende vyanden/te weten d' Ansichen, en die van Ansicana: en als sy d' oorloge willen beginnen tegen d' Ansichen, so versoeken sy bystant aen die van Congo, houdende also haer tusschen beyden vry: dese aen 't gene dat hun belieft / houdende de Sonne voor den hoogen Godt/als de man/de Mane als de vrouwe: voorts so kiest een yegelijck sijn Afgodt/dien hy na sijn goetduncken aenbidt. Dit volck soude lichtelijck aenveerden het Christen geloove / want vele van haer die aende palen van Congo wonen / sijn bekeert totten Christen geloove/en d' ander by gebrek van Priesters / en van de gene die haer souden mogen leeren de waerachtige leeringe/blijven in haer blintheyt.

Sy houden de Sonne als den opperſten God, ende de Mane als ſijn Vrouwe.

Het X. Capittel.

Van 't derde Lantschap genoemt Sundi.

Dit Lantschap van Sundi, is aldernaest gelegen de Stadt van Congo, die genoemt is S. Salvator, en begint 10 duytsche mylen van daer / buyten haer gebiedt/en streckt tot aende Riviere Zaire, en oock van daer na 't geweste

dat

dat genoemt wort den Neerval/ van d' welcke wy voren gesproken hebben: en streckt voorts de Riviere op / lancx d'een zijde van de Riviere / maer aen de Noortsyde palen sy aen Anzicana en Anzichen, en Suydwaert aende voorseyde Riviere Zaire, tot dat sy vereenight wort met de Riviere Bancare, en lancks haer oevers tot aenden voet vanden Kristal-bergh/ en palen van het Gouvernement van Paugo hebet sijn Hooft-stadt waer dat de Gouverneur is wonende/ en is genoemt Sundi, te weten metten naem van 't selfde Lantschap / en is gelegen vy den neerval vande Riviere / een dagh reyse Suydwaert. By de neerval van de Riviere leydt de Hooftstadt Sundi.

Dit Lantschap/ is d' eerste / en 't erfdeel van het geheel Koninckrijcke van Congo, en daerom wortet altijts gheregeert van des Koninckx outste Sone/ en vande Princen die dit rijck moeten erven / gelijck geschiet is vanden eersten Christen Koninck genoemt Don Jan, na wien Koninck wert sijn outste Sone/ die Gouverneur was van dit Lantschap/ en was genoemt Don Alfonse: welke kostume van dit gouvernement te geven den Princen die erfgenamen waren van de Kroone/ altijts onderhouden is geweest/ gelijck dese tegenwoordige Koninck genoemt Don Alvaro, de welcke dit gouvernement hadde/ eer den Koninck Don Alvaro sijnen Vader overleden was/ en was genoemt Mani Sundi. Dit Lantschap wert gerekent van de erfgenamen van de Coninck van Congo.

Waer by te mercken staet/ dat in al 't Koninckrijck van Congo, niemant en is / die eygen goet besit / daer af hy soude mogen disponeren/ en sijn erfgenamen achter laten: maer 't behoort al t' samen toe den Koninck/ die de gouvernementen / het gereet goet en vaste gronden uytdeylt den genen die hem goet dunckt / welcker wet oock des Koninckx kinderen onderworpen sijn. In Congo is genen Heer die eygen erve heeft, het behoort alle den Koninck toe.

Daerom is 't dat yemant jaerlicx niet en betaelt den tribuyt die hy schuldig is/ de Koninck neemt hem af 't gouvernement/ en gevet eenen anderen: gelijck als gebeurde den Koninck nu ter tijt levende: de welcke ten tijde/ dat de Heer Eduart daer in 't Hof was / mits dat hy seer milt was en uytter maten kostelijck/ groote giften gevende sijn Vassalen / en sijnder statigheyt die hy behoorde te houden/ niet en voldede/ so wert vanden Koninck het inkomen afgenomen/ en oock 't gouvernement/ en daer toe oock sijn goede gratie of vrientschap: die in haer sprake heeten Tambocado: gelijck wy volkomelijck sullen verklaren in 't tweede boeck van deser beschrijvinge. Een Gouverneur hem qualick aenstellende wordt terstont afgeset ende een ander in de plaets.

Seer veel Heeren staen onder 't gebiet vanden Gouverneur van Sundi: en 't volck van desen lande handelen met die vande naestghelegen landen / verkoopende en mangelende Sout / en laken van verscheyden koleuren die gebrocht worden uyt Indien / en oock uyt Portugael: en hebben sleck-schelpen voor gelt. Daer tegen krijgen sy lakens van dadelbladen gemaeckt / Yvore tanden / velle van Zabels en Martres / en sommige riemen die gemaeckt zijn van de selfde dadelbladen/ de welcke in dat geweste groot geacht sijn. Lakenen van Dadelbladen oock fraye riemen daer van gemaeckt.

In dese gewesten vintmen seer veel bergh-Kristal / en verscheyden soorten van Metalen: maer sy hebben alderliefst yser/ seggende dat d' ander Metalen niet nut en sijn: aengesien dat sy van yser mogen maken messen en wapenen/ bijlen/ en diergelijcke nootsakelicke Instrumenten / die tot 's menschen gebruycke nut en profijtelijck sijn. Yser is hier de weertste Koopmanschap.

Het XI. Capittel.

Van t' vierde Lantschap Pango genoemt.

Pango pleegh een Koninckrijcke op hem selfs te zijn.

Et Lant van Pango was over ouden tijden / een vry Koninckrijck de welke hem selven regeerde/en is palende Noortwaert aen 't Lant van Sundi, Suydtwaert aen Batta, Westwaert aen 't lant van Congo, en Oostwaert aen 't gebergte vander Sonne/ waer van de hooft Stadt / daer de Gouverneur woont / den selfden naem van 't lant heeft/gelegen op de Westoever vander riviere Barbela, de welcke in ouden tijden genoemt was Pange Lunges, en daer na metter tijt Pango genoemt is geweest. De Riviere Barbela loopt midden daer deur/de welke haren oorspronk heeft van het groot Meyr/ dattet beginsel is van den Nijl/ en van een minder Meyr genoemt Achelunda. En vallet inde Zaire. Maer hoe wel dattet minste Lantschap is van alle ander/ nochtans en geeft dat de minste tribuyt niet.

De Riviere Barbela loopt dwars door Pango.

Die van Sundi heeft dit landt bedwongen.

Dit Lantschap heeft ghewonnen geweest na 't Landtschap van Sundi, en Vassael gemaeckt van de Prince van Congo: maer nu ter tijt is 't al een Lantschap/ van sprake en van kostumen / daer en is geenderhande onderschept / de tegenwoordige Gouverneur is ghenoemt Francoys Mani Pango, de welcke is vanden outsten Edeldom vande Heeren van Congo, de welcke altijts geroepen wort inden Raet van State/ om dat hy oud is en seer voorsienig: want hy heeft alree over de vijftigh jaren Gouverneur geweest van dit Lantschap sonder eenigh gheschil of klachte / en sonder opt vanden Koninck upt sijn Gouvernement gestelt te wesen. Den handel van dit Lantschap is dien van Sundi gelijck

Het XII. Capittel.

Van 't vijfde Lantschap, Batta genoemt.

E palen van dit Lantschap/ aende Noortsyde / is 't Lant van Pango, aende Oostsyde strecket dwers over de Riviere Barbela, tot aen het gebergte vander Sonne/ en aenden voet vanden Salpeterberg: Maer aen de Suytsyde strecket van 't voorseyde gebergte/met een Linie die passeert deur de t' samen komste vande Rivieren Barbela en Cacinga, tot aenden verbranden bergh.

Om dat die van Batta van selfs haer onder die van Congo gegeven hebben, genieten daerom groote Previlegien.

Binnen dese palen is gelegen Batta, en haer hooft Stadt / daer de Prince woont/ is oock Batta genoemt: maer was eertijts genoemt Achirimba: en naderhant en nu Batta. Het heeft eertijts gheweest een sterck en groot Koninckrijck/ de welcke upt sijn eygen wille hem heeft gevoegt metten Koninckrijcke van Congo, sonder eenige oorloge/ mits dat lant vol twist was onder de groote Heeren: en daerom hevet meer voordeels van Privilegien en vryheydt dan ander Lantschappen van 't Koninckrijcke van Congo. Daerom wort altijts 't Gouvernement van Batta, gegheven yemant die van het bloet is vande Koningen van dien Lande/ nae 's Koninkx goetduncken/ geen aensien meer hebbende op d' ander/ so verre als hy is vande geslaghte ende Koninckly̆cke stamme sonder te aensien of hy d' outste/ of de tweede is/ want dit Gouvernement en wort niet ge-erft/ maer als voorsept is/ vanden Konink van Congo gegeven na sijn believe/ om dat sy dat niet en souden deur erfachtighept/ of oproer hen selven eygen maken. Hy sit aldernaest den Koninck boven alle ander Gouverneurs oft Heeren vanden Koninckrijke van Congo, en is de 2 persoon: oock by

De Gouverneur van Batta die heeft by den Koninck van Congo de hoogste plaetse.

by decrete is 't geordonneert dat d' ander tegen sijn redenen niet seggen en mogen / gelijck sy mogen doen van een yegelijck vanden anderen : en indien da des Coninkx van Congo stamme ten eynde ware/ so soude d' erfachtigheyt op hem vervallen. Dese is genoemt Don Peetes Mani Batta.

Dese etet somtijts aen des Koninkx tafel/ sittende in een minder of leeger stoel/ d'welcke niemant vande andere Heeren van Congo toegelaten wort / ja niet de kinderen vanden selfden Koninck. Sijn Hof en na-volgh is weynigh minder dan dien vanden Koninck van Congo, voor hen gaende hebbende Horens/ Ratels/ en ander Instrumenten/ gelijck een Koninck betaemt/ en wort gemeynlijk van Portugesen geheeten de Prince van Batta: om dat hy als voorseyt is/ by gebreke van heur/ vanden Koninck van Congo, so soude op een van dien geslachte vallen d' Overigheyt van dien Rijcke.

De Prince van Batta etet aen des Koninck tafel dat allen anderen niet is geoorloft.

Hy voert altijts oorloghe tegen de Heydenen / die hem naest gelegen sijn/ en hy mach t'samen te velde brengen/ ontrent 70 of 80000 strijtbaer mannen / en daerom heeft hy altijts krijgh met den naestliggenden volken : oock wort hem vryheyt ghegeven om schutten te moghen hebben uyt sijn Vassalen van sijnen Lande/ d'welcke de Koninck van Congo niemant van alle d' ander Gouverneurs vande Lantschappen toe en laet/ ja niet selfs sijn eygẽ kinderen gedoogt hy haegschutten te hebben vanden lande geboren/ maer wel Portugesen.

Hy voert oorlogh tegen de Heydenen, ende hem is geoorloft volck te hebben met Roers.

Als nu de Heer Eduart somtijts den Koninck vraegde / uyt wat oorsake dat hy de ander Gouverneurs niet en wilde consenteren / schatten van hun eygen volck te mogen by hen hebben. Hy antwoorde : oft by avontuur geviel dat sy tegen hen oproerig waren/ met 1000 of 2000 schutten/ so en soude hy de magt niet hebben om haerlieden te wederstaen. Daerom is 't oock dat wy ghesept hebben / dat de Koninck alleene den Prince van Batta oorlof geeft schutten te hebben van sijn eygen lant : Men moet dan weten/ dat hy sulkx uyt nootsakelijcke oorsake doet/ aengesien dat aende Oostsijde van Batta, over het gebergte vander Sonne / en Salpeter bergh/ aenden West oever / en Oost oever vande Riviere de Nijl/ en aende palen van 't rijke van Moenhe Muge, een volk woont/ genoemt van die van Congo Jaquas : maer in haer Lant Agagi, de welcke seer wreet / en strijtbaer sijn/ en genegen tot de wapens/ en roveryen/ en eenpaerlijk tochten doen inde omliggende Landen / en somtijts oock in 't Lantschap van Batta : daerom is oock van noode dat hy altijts inde wapen sy / en op sijn hoede/ en oock busschutten by hem hebbe om hem selven teghen dat volck te verweeren.

Waerom die van Congo verboden is roers te gebruycken.

Agai een seer strijdbaer volck.

De Prince van Batta heeft onder hem veel Heeren en het volk vanden Lande sijn geheeten Monsobos, maer haer sprake wort verstaen van die van Congo: en is een rosser volck dan de Maciconghi, de slaven die van daer gebrocht worden sijn seer hartneckigh.

Den handel van die van Batta is de selfde / vande voorseyde natien voren verhaelt / maer het innekomen en het profijt dat de Koninck treckt uyt Batta, beloopt meer dan het dobbelt van ander twee Lantschappen die voorseyt sijn.

't Volck onder den Prince van Batta, heeten Monsobos, Slaven zijnde, zijn seer hertneckigh.

Het XIII. CAPITTEL.

Van 't seste en laetste Lantschap ghenoemt Pemba.

DE Contrey van Pemba is gelegen in 't hert / en middel vanden Koninckrijke van Congo, omringt en begrepen binnen de voorseyde palen : wiens

Gou-

't Lantschap Pemba leydt midden in 't Koninckrijcke Congo. Daer regeert de broeder vanden tegenwoordigen Koninck. De Koninckliicke Stadt Pemba heeft dat gebiedt over 't gantsche rijck.

Gouverneur genoemt is Don Antonio Mani Pemba, de twede sone vanden Koninck Don Alvaro die overleden is / en broeder vanden Koninck tegenwoordig regneerende: Want de Vader die hem uyter maten beminde / heeft hem dit Gouvernement gegeven / niet beters wetende om hem te geven / uytgenomen het Koninckrijcke selfs / gelijck hy welsoude begeert hebben te doen / om dat hy meer van sijnder aert en nature was / dan de outste sone. Maer hy en mocht dat niet doen / om de wets wille van 't Koninckrijck / die sulckx geensins en soude gedooght hebben.

Dit Lantschap is 't middelpunckt van 't rijck van Congo, en den oorspronk van de oude Koningen / en 't Lant daer sy geboren werden / als oock den stoel en 't hooft van de ander Vorstendommen: en daerom is hem gegeven de Koninckliicke stadt die gebiet heeft over 't geheel rijck / van de welcke wy vervolgens sullen volkomelick bescheyt geven. De voorseyde Gouverneur woont inde stadt / die den selfden naem van 't lant heeft / de welcke is gelegen aende voet vanden verbranden berg / lanx de Rivière Coze, die den oorspronck heeft van 't Meyr / en haren loop heeft deur 't Lantschap van Bamba tot in zee.

De Hovelingen / Heeren en Dienaers vanden Koninck van Congo, hebben haer goet / en rijckdom in dit Lantschap / om dat aldernaest den Hove is gelegen / en bequaem om de lijftocht / en ander dingen te voeren in 't Hof. Vande welcke sommige Heeren / sonderlinge in 't geweste dat palende is aen het voorseyde Landt van Bamba, moeten strijden ende haerlieden verweeren teghen 't volck van Chizzama, om dat sy hun aldernaest liggen / de welcke als voorsept / afghevallen sijn vanden Koninck van Congo, en haer selven regieren / en vry gemaeckt hebben.

Wy sullen hier een eynde maken van 't eerst boeck / de welcke is gelegen inde beschrijvinghe vanden Koninckrijcke van Congo in 't generael / en van sijn ses Lantschappen of Provincien. Nu moeten wy voort gaen totten tweeden boeck / waer dat geschreven sal worden vande gelegentheyt vande Stadt van Congo, ende haer jurisdictie / en van 't beginsel dat desen Koninck gekomen is totten Christen gelooge en doop / van sijn costumen / en van sijn Hof / en meer ander saken dienende tot het Politikigh en oock Krijghs Regiment van dien volcke. Daerna sullen beschreven worden de omleggende Koninckrijcken / en alle de Lantschappen daer ontrent gelegen aende Suydtsyde / tot aende Capo van goeder hope / en voorts de Rivieren / Landen vander Zee Oceane tegen over Indien gelegen / en oock binnen het Landt / de Koninckrijcken van Paep Jan: en daer na van den oorspronck schrijven vanden Nijl / ende de oorsake van haer wonderlijcke gewassen / de welcke vande sleghte menschen voor mirakel wort gehouden.

De Historie

Van het groot en vermaerde Koninckrijcke C O N G O.

Het I. Capittel.

Vande gelegentheyt vande Koninckliicke Stadt van 't Koninckrijcke van Congo.

Hoe

Oe wel dat de Koninckliȷ̈cke Stadt vanden Koninckrijcke van Congo begrepen is by een seecker maniere in het Lantschap van Pemba: nochtans alsoo 't Guovernement van haer en haer jurisdictie/ dewelcke mach ontrent vijf duytsche mylen in 't ronde strecken/ is hangende aen den Koninck selve/ soo sullen wy daer af maken een afscheydende Gouvernement.

Dese Stadt is ghenoemt S. Salvator, de welcke eertijts inde sprake vande Lande Banza genoemt was/ de welcke in 't generael so veel te seggen is als het Hof/ daer den Koninck of de Gouverneur hem pleegh te houden/ ende is gelegen ontrent acht en dertigh duytsche mylen vander Zee op een grooten ende hoogen bergh / die bykans geheel steen is / dan dat sy oock eenige Mijnen van yser heeft / daer mede dat sy de huysen timmeren. Desen Berg heeft op den top een pleyn die geheel gebouwt is / en ghestoffeert met huysen en Dorpen/ die in 't ronde begrijpen ontrent derde half duytsche mylen/ waer dat meer dan 100000 menschen gelogeert sijn en wonen. De Stadt Congo heet S. Salvator, leydt op eenen berg, groot derdehalf mijl, daer woonen meer dan 100000 duysent menschen.

Het lant is vruchtbaer/ en de lucht is koel/ gesont en suyver / waer dat oock veel goede wateren uytspringen/ die goet om drinken sijn/ de welcke op sommigen tijdt den menschen nimmermeer hinder by en brengen/ daer sijn oock van alderhande soorten van gedierten. Dit Landt is vruchtbaer ende de lucht is koel.

Den top vanden bergh is uytstekende en onderscheyden van al d' ander die daer rondom staen/ daerom wort hy oock vande Portugesen Oteiro genoemt/ dat is te seggen/ een sonderlinge uytsien en hooghde/ vande welcke men oversien mach rondom het plat Lant. Wel is waer dat hy aende Oostsyde ter Riviere waert wat ontstelt is en seer veel rotsen heeft.

Om twee redenen wille hebben de eerste Heeren van dit Koninckrijcke dese stadt ghestelt op den voorschreven top. De eerste is / om dat hy leydt inde middel/ als een middelpunckt van het geheel Koninckrijk / van waer men terstont aen allen sijden mach bystant senden: d' ander is / om dat hy staet op een plaetse die uyter naturen verheven is / daer goede lucht is / ende die versekert is / de welcke niet en kan overweldight worden lancx den heyr-wech/ die men moet opklimmen/ vander Zee staende / als voorseyt is/ ontrent acht en dertigh duytsche mylen / de welcke oock breet is en bequaem / gaende al drayende/ tot in 't opperste vanden bergh / wel vijf vierendeel van een duytsche myle: en aende Oostsyde aenden voet vanden bergh / loopt een Rivier / tot de welcke de Vrouwen nedergaen/ een vierendeel vander Mijlen weeghs / om het Lijnwaet te wasschen/ maer op sommige plaetsen sijn dalen die beplant en gebouwt sijn/ want men laet daer geen gewest ongebouwt/ mits dat het Lant is daer het Hof hem houdt. De Stadt is van nature sterck ende leyt 38. mijlen van der Zee.

De Stadt is gebouwt op eenen hoek van desen top vanden berg / aende Suydsyde/ de welcke Don Alfonso, de eerste Christen Koninck met muren besloten heeft / gevende oock den Portugesen op haer selven haer plaetse in muren besloten. Hy heeft oock desgelijcx sijn palleys/ en de Koninckliȷ̈cke huysen met muren besloten/ waer dat tusschen dese twee besloten plaetsen een groote pleyn gebleven is/ daer op gebouwt is de principale Kerk met een plaets voor de selfde/ en de ander Poorten so wel van de Heeren huysen als vande woningen der Portugesen/ stonden ter syden vande voorseyde Kerke. In 't beginsel vande plaetse woonden sommige groote Heeren vanden Hove/ maer achter de Kerke Den eersten Christen Koninck heeft de Stadt eerst met muren bevestight.

soo

De muuren zijn dicke, dan men sluyter geen poorten.

so eyndet de plaatse in een enge straet / die haer poorte heeft / en deur de selfde uytkomende so staen daer veel huysen aende Oostsyde. Buyten dese muren / binnen de welcke besloten syn de Koninckl ijcke huysen / en de Stadt van de Portugesen / worden veel andere groote huysen van verscheyden Heeren gebonden / een yegelijk nemende sonder orden de gelegentheyt die hem bequaemst docht / om te wonen ontrent den Hove / sulcx datmen niet wel en kan seggen de groote van deser Stadt / behalven de twe plaetsen met muren besloten / sijnde dat velt vol Dorpen en Palaysen / want een yegelijck Heer heeft sijn huysingen besloten gelijk een Stadt. Het besluyt vande Portugesen begrijpt in 't ront 't vierendeel van een duytsche myle: en so veel ook de huysingh vanden Koninck / oock sijn de muren wel dick / maar men sluyter by nachte geen Poorten / noch men houdt daar geen wacht.

Hoewel de Stadt op een bergh leyd heeft nochtans geen water gebreck.

In dese geheel hooghe pleyn en is geen water gebreck / maer het is daer seer overvloedich. Het Hof en de Portugesen drincken Fonteyn water dat daer aende Noortsyde eenpaerlijck is uytspringende / nedergaende de scheute van een roer / de welcke de slaven inde Stadt brengen op haarlieder rugge in houte vaten / of van gebacken aerde / en in kawoerden.

Seker saet dat meer geeft ende goet broot van gebacken wort.

De geheel pleyne is vruchtbaer en gebout / daer sijn schoone bemden / en bomen die altijts groen staan / oock brengt sy voort verscheyden soorten van groen / maer het principaelste en beste is genoemt Luco, de welke van fatsoen gelijk is het mostart-saet / maer een weynich grooter / de welcke met handtmoleus gemalen wort / en geeft wit meel / waer af wit broot gebacken wort / dat goet van smake en gesont is / en niet een hayr erger is dan Terwen-broot / dan datmen daer mede geen Misse en doet. Van dit saet is over al 't Koninkrijk van Congo groote menichte geweest sedert een korten tijt herwaerts / de welcke gekomen is lancks den Nijl van de plaetse daer hy 't tweede Meyr opvullet.

Oock witte Hers.

Daer is ook witten hers / genoemt Mazza de Congo, dat is te seggen / graen van Congo: en oock Maiz: de welcke 't slechste van allen is / en de verkens gegeven wort. Daer is ook Rijs die seer goede koop is / de Maiz heeten sy Mazza Mamputo, dat is te seggen / graen van Portugael / want Portugael heeten sy Mamputo.

Hy vertelt van de vruchtbaerheyt van dit Landt. Banana een welrieckende ende voetsame vrucht. Oock groeyen hier Dadel-bomen en Indiaensche Note bomen.

Daer sijn ook verscheyden soorten van bomen / die seer veel vruchten voortbrengen / sulcx dat de meestendeel van het ghemeyne volck gespijst wordt met het fruyt vanden Lande / als met Ceder-appels / Limoenen / en in 't bysonder met seer wel smakende Oranje appels / die noch soet / noch suur en zijn / en die ginder gegeten worden. De voorseyde Heer Eduart vertelde dat hy gesien had (om te bewijsen de vruchtbaerheyt van 't lant) dat van een saetken vanden Cederboom / de welke in zijn vrucht bewaert was / en eygen Ceder-appel / binnen vier dagen een kleyn steelken uytgekomen was. Daer zijn ook ander vruchten die genoemt sijn Banana, de welcke wy houde voor de Musa van Ægypten, en van Surien, maer sy groeyen in die Landen so groot als Boomen / de welke sy alle jaer af houwen / om dat sy te beter dragen souden. Dese sijn seer wel rieckende vruchten / en gheven goet voetsel: daer groeyen insgelijcx verscheyden soorten van Dadelboomen in dese pleyn / van de welcke d' een soorte dadels draegt / en de ander Indiaensche noten Coccos genoemt: om dat sy binnen een hooft hebben / dat een Simme gelijck is / waer van dat sy in

Span-

Spanjen de kostume hebben van te seggen Coccola, als sy de kinders willen verbaert maken. Daer groyt noch een ander soorte van Palm of Dadelboom/ die de voorseyde gelijk is/ van de welke men krijght/Olie/Wijn/Azijn/Fruit en broot/ de Olie wort gemaeckt van 't vleesch vande vrucht/en is vande verwe en substantie van Boter / maer groender / en wort daer gebruyckt gelijck de Olie en Boter. Sy brandent/ en men strijckt daer mede de menschen : Sy is oock seer goet te eten de welcke uyt dese vruchten gheperst wort gelijck men de Olie uytten Oliven perst/en wort gesoden om te mogen bewaren. 't Broot wort gebacken vande steenen van dit fruit / de welcke sijn gelijck Amandelen/ maer harder / waer in het margh leyt dat goet en gesont is om eten / en goet voetsel geeft. Dese geheele vrucht en oock haer vleysch is groen/de Wijn wort wel raeu als gebraden. De Wijn wort getrocken uyt de opperste vanden boom met een gat daer in te booren/waer uyt dat een vochticheyt druypt gelijk melk/ die in 't eerste soet is/ en daerna suur wort en metter tijt Azijn/de welcke dient om op salaet te doen/maer hy wort koel gedronken/en doet wel water maken/ sulx datter niemant gevonden wort die van 't graveel/of vanden steen inde blase gequelt wort/maer hy maeckt dronckem als men daer af te vele driackt/ en geeft groot voetsel.

Sy backen broot van de steenen van dit fruyt Dadels.

Men vindt niemant in dit Land die met steen of graveel gequelt werdt.

Daer sijn oock ander boomen die vruchten voortbrengen Coja genoemt / de welcke so groot sijn als een Pijnappel / en hebben ander vruchten gelijck Castanjen / inde welcke sijn vier marcken van malkander gescheyden/die root en lijfverwig sijn. Sy houden die inden mont / sy knouwense / en etense om den dorst te stelpen en om d' water een goede smake te gheven : sy onderhouden de mage en maken hem goet / maer boven al sijn die goet tegen de gebreken vande Lever. Hy seyde ook/als men daer mede besproyde de Lever van een hoen of van eenigh ander diergelijcke vogel / die alree verrot ware : dat die wederomme gesont wort/en bykans in haer eerste wesen : dit voetsel is een gemeyn gebruyck van alle man/de welcke daer seer overvloedigh gevonden wort / en daerom is 't seer goede Ware/daer worden gevonden noch ander soorten van wilde Palmboomen of Dadelboomen/de welcke diversche vruchten geven die gegeten worden/en de bladers worden bewaert om daer af eenige soorten van doeck te weven / en om huysen te decken / en om manden en korfkens te maken/en diergelijcke dingen diemen dagelijckx van doen heeft. Daer sijn noch ander boomen die genoemt sijn Ogege ,die vruchten voortbrengen gelijk geele pruymen / die wel riecken en seer goet sijn om eten. Van dese boomen snyden sy tacken die sy wederom soo dicht aen een planten dat sy malkander raken/de welcke houtachtigh dick geworden sijnde / soo maken sy daer staketsels af/en wenden rondom de huysen/en daer na stellende matten daer aen / so maken sy een besloten plaetse en vry hof / en dienen oock om prieelen te maken om inde schaduwe te sitten / en bewaert te wesen vande hitte der sonne. Inde middel van dese besloten plaetsen timmeren sy houten huysen / die met stroo bedeckt sijn / en verdeelt in bequame wooningen neven der aerden/want sy en maken geen hooge solders/en voeren die naderhant met seer schoone en heel fijne matten/op verscheyde manieren. Waer in te noteren staet / dat sy alsoo niet en bouwen op sijn schaepherders / by gebreck van stof / merckt dat op de geberghten van het Koninckrijck van Congo, plaetsen ghenoegh gevonden worden / die verscheyden soorten van seer goede steen leveren / waer uyt dat sy souden mogen

Coja een vrucht die seer goede medecijne is voor een quade lever.

Van dese Palmboomblabers worden doecken van geweven ende huysen mede gedeckt.

gen

gen houwen / Columnen / Capitalen / Basementen en ander groote stuc-ken / tot het goetduncken vande gene die bouwen wil. De Heer Eduart seyde voor waerachtigh / dat daer eenige massen van steen soo groot sijn / datmen daer in soude moghen houwen een gheheele Kercke uyt een stuck / vanden selfden steen als is de Angulia / die nu ter tijdt gheregt staet voor de Landt poorte.

De Heere Eduart seyt hier gesien te hebben eeu steen soo groot, dat men daer een heel Kercke uyt soude konnen bouwen.

Boven dien so sijn daer noch geberghten van Porphir steen / en Jaspis/ oock van wit Marbersteen/en van verscheyden ander verwen/die binnen Roomen genoemt werden / Marbre van Tunus/en van Africke/of van Ethiophien/waer van men sommige Columnien siet in des Paus Gregorius Capelle. Daer sijn oock ander steenen die gegroept sijn / maer onder ander sijnder seer wonderlicke / daer in Jacinten groepen/de welcke daer in ligghende / als Aders in haerlieder Moeder steenen / in 't uytrucken en scheyden / gelijckmen de keernen neemt uyt die Granaet Appels/gedeylt worden in greynkens en stucken van Jacinten. Maer die vande geheele masse souden willen maken Colummen/Obeliscen/of ander soodanige werken/men soude daer in sien staen verstroopt / dese blinckende kostelicke steenkens of Jacinten. Daer sijn noch ander excellente steenen die Metalen inhouden / de welke van verscheyden schoone verwen sijn/als van koper / de welcke groen sijn / blinkende en glat: men soude daer af mogen beelden maecken en ander wercken/die upter maten schoon sijn. Ten geschiet dan niet door de gebreecke vande stoffe/aengesien dat die seer overvloedigh daer is inde geberghten / waer uyt de voorseyde steenen te krijgen sijn/en oock meer ander soorten/ by avonture meer dan in eenige ander plaetse vander werelt: daer en boven oock de Kalck/en boomen tot de balken / en oock de beesten om die te dragen / of trecken/ en alle ander dingen die van noode sijn om te timmeren. Maer wel by gebrek van boumeesters/Steenhouwers/metsers/ en Timmerliedeu / oft oock ander diergelijcke Ambachtslieden: want als de Kercken/ muren/ en ander gebousel daer gemaeckt werden/so werden daer alsulcke wercklieden gebrocht uyt Portugael.

Hier wast oock schoone Marber van Tunes, daer Iacinten in groeyen. Ten gebreeckt in dese Landen niet aen stoffe, maer aende wercklieden, om groote gebouwen te maecken.

De Tamarisch boomen/de Cassie/ en Cederboomen/groeyen daer met sulke menigte lancx de Riviere van Congo, datmen daer af soude mogen maken schepen sonder getal/maer men gebruyckt die inde huysen.

Daer sijn oock ander boomen die upter maten hoog en dick sijn. Inde hoven groeyen alderhande soorten van Kruyden en vruchten/als sijn Pepoenen/ Meloenen/Comcommers/Kawoerden / Koolen/en diergelijcke kruyden / en meer ander die in onse Landen van Europe niet en groeyen.

De Ceder-boomen groeyen hier met menighte.

Het II. Capittel.

Hoe dat dit Koninckrijck von Congo aldereerst gekomen is totten Christen gelove en hoe de Portugesen aen desen handel geraeckt zijn.

DE Koninck Don Jan de tweede / soeckende te ontdecken Oost Indien/sont verscheyden Schepen lancx de Kusten van Africke / om dese Schipvaert te besichtigen: de welcke ghevonden hebbende 't Eylant van Capo Verde, en oock van S. Thomas, beseylende voorts de selfde Kust / hebben gesien de Riviere Zaire, vande welcke wy gesproken hebben / waer dat sy een goeden handel mette inwoonders gedre-

ven hebben / de welcke sy beleeft en vriendelijck bevonden hebben. Daer na heeft hy totten selfden eynde ander schepen ghesonden / om desen handel van Congo te soecken: de welcke siende dat den handel daer vry ende profijtelick was/en 't volck vriendelijk/so sijn daer eenige Portugesen gebleven om de tale te leeren/en met haer te handelen:onder de welcke een wereltlick Priester was. Alsoo nu de Portugesen verkeerden en kennisse hielden metten Heer van Sogno, de welcke Oom was vanden Koninck / een seer statigh man/ die op dien tijt woonde inde Haven van Praza, de welcke is de mont vande Rivière Zaire. De Portugesen werden by dese Prince wel gesien /en ghe-eert al of 't aertsche Goden geweest hadden/die in dese Landen vanden hemel gekomen waren.

Maer de Portugesen seyden / dat sy menschen waren / gelijck sy lieden / en Christenen/ en siende dat sy van dese Natien so seer geacht werden / so begost de Priester/en oock ander / metten Prince te spreken van het Christen gelove/ en haer te bewijsen de dwalinge van 't Heydens gelove/ en allenskens te leeren ons Religie / so verre dat 't den voorseyde wel behaeghde 't gene dat die Portugesen seyden en bleef bekeert.

De Prince van Sogno is met dit betrouwen/en met een goeden geest gereyst te Hove / om den Koninck te kennen te geven de waerachtige leeringe vande Christen Portugesen / en om hem te vermanen dat hy soude willen ontfangen 't Christen geloove / 't welck so klaer en so saligh was. Waer door de Konink heeft doen ontbieden te Hove den voorseyde Priester/op dat hy selve in persoon met hem soude spreken / en verstaen 't gene / dat hem de Heer van Sogno verhaelt hadde: ende onderwesen sijnde/ so heeft hy hem bekeert/en seyde dat hy Christen wilde wesen. Op desen tijt keerden wederom in Portugael de Schepen die van Congo af ghevaren waren / by de welcke de Koninck van Congo versocht aenden Koninck van Portugael/Don Jan de tweede / dat hy hem soude willen senden Monicken/en Priesters / om hem Christen te maken / oock schreef de Priester van dese sake al in 't lange gelijckformigh 't schrijven en de wille van dien Koninck / hem ten vollen informerende van alle 't gene datter geschiet was. Waerom dat de Koninck derwaert heeft gesonden Monicken/ en kerck cieraet / en ander dingen/ook kruycen en beelden/sulcx datter van als voorsien was.

Daer en tusschen heeft de Prince van Sogno niet opgehouden van te spreken met de Portugese Priester / houdende hem in sijn huys en aen sijn tafel / om hem te onderwijsen/en oock het Christen geloove te leeren het gemeenen volk/ en om met al sijn macht het Christendom te mogen vorderen / en daer saeyen/ aengesien dattet in dese Landen begost uyt te spruyten en te wortelen: sulkx dat dit volk / ja de Koninck selve volstandigh bleef / om haer te suyveren van die grouwelijke valsche Godsdiensten / verwachtende de Schepen van Portugael/met de provisien vanden doop / en alle ander saken die daer toe dienden. De schepen van Portugael met die verwachte gereetschappen / sijn aengekomen in 't jaer ons Heeren 1491. en haven nemende inde mondt vande Rivier Zaire: waer dat de Prince van Sogno met een bewijsinghe van een sonderlinghe blijschap / haer teghen is ghegaen / met alle sijn edelmannen/en heeft de Portugesen seer blijdelijck ontfanghen / en geleyt in haer herbergen. Des daeghs daer na/ heeft dese Heer na het goetduncken vande Priester die by hem gebleven was getimmert een Kerck van troncké en tacken van boomen/

Daer blijven eenige Portugesen in Congo, om den handel te doen, ende om de sprake te leeren.
Een Priester leeret den Prince van Sogno dat Christen geloove.
Den Koninck van Congo ontbiedet den Priester, hem horende wordt Christen.
Den Koninck van Portugael sent haer alle kerckecieraet ende veel geesteljike persoonen.
Den Prince van Sogno verwacht uyt Portugael de provisie om gedoopt te worden.
1491. is aengekomen de gereetschap om dese Heeren te kerstenen, daer wert oock een Kercke gebout met drie outaren
den Prince van Sogno wert gedoopt.

D
die

die hy selven in persone met syn dienaers devotelijck in 't bosch ginck houwen: met de welcke hy heeft gedeckt een gelegen plaetse / gelijck een Kercke / waer dat drie Outaren gemaeckt werden / ter eeren vande heylighe drievuldigheyt / waer dat hy met een kint / syn sone / gedoopt wert / en hy wert genaemt met den naem ons Heeren Emanuel / maer de sone wert Anthonis genoemt / om dat dese heyligh beschermer is vande Stadt van Lisbone. Indien nu yemant vraeghde wat namen dattet volck van desen landen hadde / eer sy dat Christen gelove ontfingen: Voorwaer de antwoorde soude schijnen ongelooflick te wesen / want de mans en vrouwen en hadden geen eygen namen die redelicke menschen betaemden / maer hadden namen van kruyden / van steenen / van vogels en van beesten.

De menschen van Congo hadden namen van kruyden, steenen, wormen ende gedierten.

Maer de Heeren voeren den naem vande heerlikheden / daer sy gouverneren / als voor exempel. Dese voorseyde Heer die de eerste Christen wert in Congo, was genoemt Mani Sogno, dat is te seggen Heer van Sogno, de welcke gedoopt synde / was genoemt Emanuel: Maer nu ter tijt hebben sy in 't gemene Christen namen / die haer vande Portugesen geleert syn.

Daer na wert gedaen een singende misse / na de welcke een vande Priesters die uyt Portugael gekomen waren / ginck op een hooge plaetse / en dede haer daer in Portugaelsche tale een korte predicatie / verklarende in 't kort het slot vande nieuwe Religie / en Euangelisch geloove / dat sy ontfangende waren: welcke predikatie / de Priester die daer woonachtigh was / en alrede haer sprake geleert hadde / breeder de Heeren uytleyde / die daer inde Kerck waren: maer om dattet volck / d'welcke daer met groote menigte was by een gekomen / totte bekeeringe van haer Prince / niet al en mochten inde Kerck geraken / so is daer na de Prince openbaerlick upte Kerck ghekomen / om synen volcke te verhalen de geheele predicatie / haer met grooter liefde leerende / en verweckende om te aenveerden met hem 't waerachtigh geloove vande Christelicke leeringe.

Den Prince selfs leerde 't volck dat hy in de predicatie gehoort hadde.

Dit gedaen synde / hebben haer alle de Portugesen op den weg gestelt vanden Hove / om ook den Koninck te doopen / die daer na met een vierige begeerte was wachtende. De Gouverneur van Sogno ordonneerde dat veel van syn Heeren souden met haer gaen / met spel en sanck / en met een wonderlicke blyschap. Hy gaf haer oock slaven die alle haer gereetschap souden dragen / het volck bevelende dat sy op den wegh en straten soude brenghen alderhande soorte van lijftocht voor dese mannen: waer dat over al so veel volx vergaderde om haer te sien / dat de velden schier schenen overdeckt te wesen met volk / dewelcke seer vriendelijk de Christen Portugesen was ontfangende / singende en spelende op Horens en Cymbelen / en meer ander Instrumenten van die Landen. Maer het is een wonderlicke sake te seggen / hoe dat ontrent 38 duytsche mylen verre / die men moet reysen vander Zee af / tot de Stadt van S. Salvator, de straten geheel reyn en schoon gemaeckt waren / en overvloedigh gestoffeert van ettelijcke ware / en ander geriefelickheyt voor de Portugesen.

Gereetschap om den Koninck te doopen. Sy maken veel vreughde op Instrumenten, een wegh van 38. mylen reysens gemaeckt.

Het is in die contreyen een gebruyck / als de Koninck en principale Heeren buyten reysen / datmen de wegen reyn en effen maeckt / maer veel meer om deser saken wille / om des wille dat de Portugesen / die als Princen geleert werden / den Koninck brochten de gabe des geloofs / en de salighept vander zielen / en generalick een yegelick 't licht Gods / en de eeuwige salighept.

Drie daghreysen vande plaetse van daer sy getrocken quamen / vonden sy de

hove-

hovelingen vanden Koninck / die haer te gemoet quamen / en verversschingen presenterden/en oock eere bewesen. Oock vonden sy van plaetse tot plaetse/ander Heeren / die totten selfden eynde vanden Koninck daer ghesonden waren/ om de Christenen te ontfangen/ als de gene die daer so grooten blijschap brogten. Als sy ghekomen waren op drie vierendeel van een duytsche myl by de stadt/daer quam 't geheel Hof/om de Portugesen te ontfangen/ met alderhande maniere van triumphe / en blytschap / met geluyt van Instrumenten en met sang/ diemen daer in die Landen gewoonlick is te gebruycken op de heerlickste feestdagen : en de scharen van 't gemeyne volck waren so groot / dat de straten en weghen te kleyn waren / ja daer en was noch boom/ noch verheven plaetse / of sy was met lieden geladen / om dese vremde mannen te sien/die de nieuwe ende salige wet brachten. De Koninck verwachte die aende poorte van syn Palleys op den Koninck stoel / hooghe stellagie / waer dat hy die in 't openbaer heeft ontfangen/ gelijck de oude Coningen van dien rijcke de gewoonte hadden/als daer Ambassadeurs quamen/oft als de tribuyten betaelt werden / oft datter ander dierghelijcke Koninckljcke ceremonijen ghedaen werden. Ten eersten verhaelde de Ambassadeur sijnen last vanden Konink van Portugael/ de welcke de voorseyde Priester heeft in haer tale uytgeleyt/ welcke Priester de principale oorsake was vande bekeeringe van dese volken.

Met wat triumphe de Portugesen van al den edeldom van Congo ontfangen worden.

Groote menighte van volck dat alle heuvelen bedeckt waren om de Portugesen te sien.

Na dat sulx gedaen was / so is de Koninck reght opgestaen van sijnen stoel/ bewijsende met sijn gelaet/en met woorden merkelijcke tekenen vande groote blijschap/die hy hadde om de komste vande Christenen:en is dan weder neder geseten. Terstont heeft alle 't volck met geroep/ geluyt van Instrumenten/en met sangh / en met openbare teken van blijschap / volgende 't woort vanden Koninck / beweesen een uyterste contentement van dit Ambassaetschap: ende hebben tot den acte van gehoorsaemheydt drie mael op d'aerde over eynde gestaen/en de voet opgeheven/achtervolgende de kostume van dese Koninckrijcken / als sy voor goet en van weerde houden 't gene dat haer Prince doet : en hebben met goeder herten ontfangen het Euangelie/ 't welck haer van Godt de Heer/deur dese Monicken gesonden en gebrocht wert.

Alle volck doen tekenen dat sy voor goet houden dat haer Prince het Euangelium aenneemt.

Daer na sach hy alle de giften die hem gesonden waren vanden Konink van Portugael/en de Priesters habyten/ en ciraten vanden Autaer/ mits oock de kruycen/de tafereelen daer in de beelden vande heyligen geschildert waren/de Vanen en Banieren/ en al datter by was/ van stuck tot stuck/doende hem met een neerstich toebehooren verklaren het bediet van elcke sake. Daer na is de Koninck van daer gegaen / en heeft den Ambassadeur geberght in een Paleys/ dat voor hem voorslaeghs ghebouwt was / ende alle d'ander werden gheherberght in ander huysen van diversche Heeren / met alle overvloedigheydt en gemack.

's Daeghs daer na dede de Koninck alle de Portugesen by hem komen in sijn Hof/waer dat gesproken wert vande maniere / die men houden soude in't doopen vanden Koninck/en te werck te stellen de bekeeringe van desen volcke tot het Christen gheloove : Waer dat na menigerhande verhalingen besloten wert / datmen ten eersten een Kerck soude bouwen/op datmen daer met meerder solemniteyt souden doen dit doopsel / en de Ceremonien / daer en tusschen soudemen den Koninck / en d'ander vanden Hove onderwijsen / en leeren de Christelijcke Religie en 't geloove.

Daer wort een Kercke gebout om den Koninck te doopen.

Boumeesters uyt portugael mede gebrocht.

De Koninck beval datmen provisie doen soude van alle materialen / en met haesten voorraet doen van hout / steen / kalck / en backsteen / gelijck hem was voorgehouden vande werck-meesters en Metselers / die tot sulcken eynde uyt Portugael ghekomen waren. Maer de boose Gheest die nimmermeer op en hout te beletten de goede en heylighe wercken / heeft daer doen oprijsen nieuwen twist en oproer/en verhinderingen tegen dese verheffinge van 't Christen geloove/de welcke daer quam om sijn macht in dit Koninckrijcke te vernielen/ en daer te planten den saligen Boom des Kruycen / en d' oeffeninge van d' Evangelie: want daer stonden op eenige natien vande Anzichen en van Anzicana de welke woonden aen beyde de syde vande Riviere Zaire, vande voorseyde neerval opwaerts na d' Meyr toe/staende onder 't gebiet vande Konink van Congo.

De Antichen worden oproerigh doorslaende de Gouverneurs.

Dese seer groote Riviere weerhouden sijnde van dien neerval/is seer hooge geworden/en heeft gemaeckt een seer breet en diep Meyr/ Inde breede van d' welcke opgereesen sijn veel Eylanden so groot so kleyn / vande welcken eenige voeden 30000 menschen. In dese Eylanden ende plaetsen aen beyde syden vande Riviere gelegen / is 't volck opgestaen en oproerig geworden tegen den Koninck / dootslaende de Gouverneurs die daer vanden Koninck gesonden waren / om dat deur dese wederspannigheyt en oproer belet soude worden 't effect van het Christendom/dat alree begonnen was. Waer in de Koninck voorsien heeft / met daer te senden sijnen outsten sone/genoemt Mani Sundi, onder wiens goubernement dese contreye gelegen was. Maer also 't van nooden was dat de Koninck selve in persone daer trecken soude/ deur dat den oproer seer groot was / so heeft hy hem eerst willen laten doopen / en also heeftmen opgehouden te wercken aende steene Kerck/makende met alderhaest een van hout/de welke hy selve in persone / t' samen met de Portugesen heeft geordonneert hoe men soude timmeren. In dese Kerck heeft hy ontfangen sijn doopsel / en wert genoemt Don Jan , en oock sijn Huysvrouwe die genoemt wert Donna Æleonora, met de name vanden Koninck en Koninginne van Portugael/maer de Kerk wert geheeten S. Salvator.

Den Koninck van Congo wordt Christen, ende werd genoemt Don Jan ende sijn vrouwe Donna Eleonora.

In dit gewest is den oproer geresen en de wederspannigheyt van het voorseyde volck / en nint van het volck dat woonachtig was niet Eylant van het groote Meyr/als geschreven wort in 't eerste Boeck van de Historien van Indien / nu eerst in Latijn beschreven. Want dat Meyr is gelegen vande palen van Congo ontrent 50 duytsche Mylen : oock en was dat in dien tijt noch niet bekent / ja oock seer weynigh nu ter tijt / noch en hadden daer geen hanteeringe of wetenschap af / dan van hooren seggen / daer en boven soo staet daer geschreven dat dit oproerigh en twistigh volck ghenoemt was Mundi queti , niet te miu qualijck/want sy sijn metten rechten naem geheeten vande Portugesen Anzigeti.

Ander Heeren laten haer oock doopen.

Den Coninck komende tegeu den vyandt, geven haer terstont in sijn gehoorsaemheyt.

Op dien selfden dach werden oock gedoopt een deel ander Heeren/nemende exempel aenden Koninck: die eerst eenigh beginsel hadden vande Christelijcke leeringe. Dit gedaen sijnde / is de Koninck selfs in persoon getrocken om te wederstaen het herwaert en derwaert loopen vande vyanden tegen de welcke alree doende was de Prince sijn sone / met de Heer van Batta, strijdende met een geformeerde Legher. Als de Koninck daer gekomen was / so hebben de vyanden het hooft inde schoot geleyt/ en haer selven gestelt onder sijne gehoorsaemheyt/gelijck sy eerst waren / en also is de Koninck met triumphe weder

ge-

gekeert na de Stadt van Congo, en met hem de Prince sijn soon / die terstont Christen wilde wesen/nemende den naem van d'eerste Prince van Portugael/ te weten Alphonse, en veel ander Edelmannen met hem / met ander Ridders/ en dienaers van sijn Lantschap.

Nu siende de vyant van 't Christen gheloove / die drijvende bleef sijn boos werck van 't Christendom van desen volcke te beletten / dat hy deur d'oorloge niet en hadde gewonnen / so gaf hy in den tweeden sone vanden Koninck/ dat hy niet en soude consenteren inde nieuwe Religie/ die de Vader / de Moeder/ en de Broeders met soo veel ander Heeren aenghenomen hadden / saepende in hem het onkrupt / en in meer ander Heeren / die hem aenhingen / meer genegen sijnde tot de vleeschelijck lust / dan tot de deught/so dat hy hem stelde tegen het Euangelie/de welke daer begonnen wert te prediken/ mits dat bevel datmen niet meer dan een huysvrouwe soude hebben / een sake die onder haer swaerder was om aen te nemen dan eenigh ander gebodt / mit dat sy gewoon waren so veel vrouwen te hebben als sy wilden.

De Christenen oorloven maer een huysvrouwe te nemen, daerom den tweeden sone van den Koninck rebel viel.

Aldus de Broeders in twee deelen gedeelt sijnde / yegelijck onderhielt de sijne. De outste Broeder Don Alphonse, beschermde met een groote vierighept de Christen Religie / verbrandende de Afgoden van sijn geheel Lantschap: maer de tweede Broeder die street daer soo seer teghen/ sulckx dat den meesten hoop vande principale Heeren / de syde hielden van Pango, de welcke alsoo genoemt was / om dat hy Gouverneur was vanden Lande van Pango: onder welcke oock eenighe alree waren vande gedoopte Heeren: welcker huysvrouwen/siende dat sy van haer Heeren gescheyden waren / deur de kracht vande Christelijcke wet/rekende dat selfde voor een groot ongelijck/en spot/vervloekende de nieuwe Religie. Waerom dat sy verbont makende / lagen leyden op Don Alphonse, meynende dat by aldien sy hem mochten vander werelt helpen/ dattet Christen geloove soude ophouden. Alle de welcke met de Heer van Pango den vader te kennen gaven/ dat de Prince Don Alphonse voorstont de Christelijcke Religie/ om dat hy hem soude opwerpen / en met hulpe vande Christenen tegen hem soude opstaen/ en uytten Koninckrijcke verdrijven.

De vrouwen vervloecken de nieuwe Religie, daerom dat zy van haet mannen verlaten worden.

Don Alfonse worden lagen geleyt.

Dewelke hy hem te verstaen gebende/heeft sijn sone benomen het gouvernement dat hy hadde/ maer de voorsienighept Gods / die hem tot meerder sake bewaerde/heeft hem onderstant gedaen metten raet van sommige personen/die den Koninck sijnen Vader vermaenden/dat hy metter hitten niet doen en soude/maer dat hy eerst hooren soude de redenen vanden Prince: Waer toe dat hy principalijck geraden wert vanden Mani Sogno, die/als wy geseyt hebben/al vereerst Christen was geworden/en genoemt Don Emanuel, de welck op dien tijt te Hove was.

Dese heeft door sijn goede redenen / en met de kloeckhept van sijn verstant (mits dat hy de outste Hovelinck was / en een Heer van sulcker ouderdom/die vande Koninck en van alle het volck seer bemint was) den Konink heeft doen wijcken van sijn vonnisse dat hy gegeven hadde teghen de Prins Alphonse, en naderhant geinformeert sijnde van sijn meyninge / en sijn wercken / wert siende dat sijn Sone valschelijck betight was / en heeft hem wederom gestelt in sijnen staet / hem bevelende dat hy met sulcken strafhept niet en soude procederen tegen de Heydenen/tot verheffinge vande waerachtige Christen Religie.

Den Koninck wordt overredet dat hy zijn vonnisse laet varen.

Maer hy die vol was vande liefde en geest Gods/ en heeft niet gelaten 't ge-loobe van 't Euangelie te vermeerderen / ende te wercke te stellen de ghebođen Gods.

Waer door dat sijn vyanden / die nimmermeer op en hielden / aen des Ko-ninckx ooren/ gingen altijts voort met bedrogh en heymelicke practijcken / te niete doende alſo veel/als dese goede Prince was bouwende/principalick mits dat op dien tijdt de Heer van Sogno vertrocken was in sijn Goubernement. Sulx dat/alſo daer niemant was die de Christen wet voorstont / de Koninck begost van 't geloobe te twijfelen/ het welcke hy te boren met soo grooten yver aengeveert had: en heeft op een nieu de Prince doen ontbieden ten Hove / om rekeningh te geben van het inkomen/ dat hy ontfangen hadde vande kontreye van sijn Goubernement/ met meeninge van hem af te setten / als hy sijn reke-ningh soude gedaen hebben.

Den Koninck begint van 't Christen gelove te walgen.

Maer de Prince verlicht sijnde vanden goeden Engel/en ondeckende de listi-ge lagen vande vyanden Gods/en de sijne / heeft de sake so langh houden dra-yen/dat binnen dien tijt de Vader die out was/van een natuurlicke sieckte/de-ser werelt overleden is. Maer de moeder / die altijts volstandigh is gebleven in 't Catholicke geloobe / en desen outsten sone seer lief hadde / heeft de doodt vanden Konink drie dagen verborgen gehouden / met hulpe van haer getrou-we volck/uytgebende dat de Koninck belast hadde / datmen niemant en soude laten binnen komen.

Den Koninck sterft,ende sijnen sone die erfgename was, wortte post ontboden.

Daer en tusschen heeft sy heymelijk/door loopers/die van plaetse tot plaet-se gelijck posten/die bereept staen om des Koninckx geboden te dragen over al het Koninckrijck/haer sone laten weten de doot van sijn vader/ de welcke sy soude verborgen houden tot dat hy daer gekomen ware/ daerom dat hy hem soude haesten sonder eenigh vertreck te Hove te komen. Waer door dat hy door de selfde posten/ hem doende dragen van sijn dienaers / achtervolgende het ghe-bruyck van den Lande dagh en nacht / heeft volbrocht in eenen dagh en twee nachten / met een sonderlinge neerstigheyt / den wegh van 50 duytsche mylen/en onverwacht inde Stadt gekomen.

Het III. Capittel.

Hoe dat na de doot van Don Jan de eerste Christen Koninck, hem in 't rijcke heeft gesuccedeert sijn Zone Don Alphonse ,en vande oorlogen tegen sijn Broeder ,en vande mirakelen die daer geschiet zijn, voorts vande bekeeringe van dese Natien van volck.

Nu wert t' samen met de doot vanden Koninck Don Alphonse, die daer tegenwoordigh was / verklaert d' erfgenaem vande kroon: en hy selve gink metten dooden vader te grave / en met hem de Heeren vanden Hove / en oock de Portugesen seer hoflick inden rouw / de welcke van te voren dat volck noyt gesien en hadde/doende den dienst/en de be-dinge door de dooden op de maniere vande Christenen. Maer de gene die van te voren vyanden waren van den nieuwen Koninck / niet wel ver-sekert sijnde in 't Hof / hebben haer vereenigt met Pango, de welcke woon-de in 't Lantschap van sijn Goubernement/ en voerde oorloge terwijle dat sijn vader noch in 't leven was/tegen die Mozombi, en ander gerebelleerde Natien.

Den Koninck wordt begraven op der Christen wyse.

Maer verstaen hebbende de doodt van sijn vader / dat sijnen Broeder alrede ghestelt was op des Koninckx stoel / soo heeft hy verdrach metten vyant gemaeckt/en heeft een groot heyr vergadert/en is gekomen met een heyrkracht ontrent van twee hondert duysent mannen. De Konink Don Alphonse heeft hem verwacht inde Koninckliche stadt met luttel volcx/ de welke hy was houdende met raet ende hulpe vanden goeden ouden Heer van Sogno, die met hem uyt kracht van het heylig geloove Christi / ende vande behoorlicke gehoorsaemheyt / daer mede hy verbonden was/ de lijste heeft gemaekt van de gewapende vrienden / die hy hadde om haer te verweeren tegen so grooten en machtigen vyant/ en bevont dat sy niet meer en waren dan 10000 mannen/ onder de welke en waren niet meer dan ontrent 100 Christenen van dien Lande / behalven noch eenige / maer luttel Portugesen / de welcke daer gekomen waren.

Pango maket verdrach metten vyant, tegen zijn broeder met 10000 man.

Al dit volk was seer luttel tegen so grooten heyrkracht/en was daerom niet seer vast / maer twijfelachtigh en bevreest om de groote macht die Pango met hem brocht. Maer de Koninck hem betrouwende op sijn vast geloove / en op de hemelsche hulpe / heeft desen seer goeden ouden man sijn volck moet gegeven / welcke oudeman dagh noch nacht niet op en hiel met woorden en wercken/so luttel volcks als hy hadde/moet te geven/ten eynde dat sy met een mannelick herte verwachten souden de stormen vande vyanden/haer te kennen gevende / dat God in haer hulpe soude wesen. Also te wyle dat dese verwachtende waren d'aenslagen vanden vyant/so is de vyant getrocken om de stadt te belegeren/met so grooten geluyt van instrumenten van oorloge/geroep en getier/ en vreeselicke dreygementen/ so dat desen kleynen hoop/die inde stadt was/den moet verlooren gevende/ so wel de Christenen als d'ander/ de welcke t'samen voorden Koninck quamen/seggende:dat hy geen macht en hadde om so machtigen vyant te wederstaen / waerom dat haer dochte voor 't best te wesen / te maken eenigh goet verdrach/en te verlaten de nieuwe Religie die sy aengeveert hadden/op dat sy niet en souden vallen inde handen vande wreede vyanden.

Sy zijn besloten te wederstaen die van Pango.

Door de dreygementen so zijn niet alleen sy, maer oock de Christenen vervaert.

Maer de Konink die verduldig was/en een Godvruchtige stoutigheyt hadde/ heeft haer verweten haer verraet / en heeftse geheeten bloode en vervreesde menschen/seggende: Indien sy de wille hadden om over te loopen by den vyant/sy mochten sulcx doen. Want hy alleene / met de weynige die hem volgen souden/betroude dat hy met Gods hulpe/en niet door menschelicke kracht/alsulcken grooten macht van volck soude overwinnen: en sonder haer te versoeken dat sy met hem souden tegen de vyand strijden/oft haer leven in avontuur stellen/maer dat sy alleen daer op sien souden.

Den ouden Heere van Sogno heeft den vyanden besichtigt.

Maer also sy niet een hayr min kleynhertig worden door dese woorden/maer van meeninge waren den Konink te verlaten/en haer selven te verseekeren / ja alrede buyten de stad op den wegh waren / en haer is in 't gemoet gekomen de goede oude Heer van Sogno, die met een weynig van sijn volk uyt geweest had/ om den vyant te besigtigen/en provisie te doen van alle nodelicke saken: Desen hebben sy verklaert al 't gene dat sy den Konink voor al geseyt hadden/als dat haer een merkelicken dwaesheyt dogt te wesen/lijf en goet met so luttel volx in perijkel te stellen/tegen so groten menigte van volk/en ongetwijfelt dat veel sekerder soude wesen eenig goet verdrach te maken /en haer selven te behouden. Waer op hy heeft geantwoort met een Godvrugtigheyt en Christelicke vroom-

heyt/dat sy so haest niet en behoorden de hope te verliesen/maer dat sy gelijk de Konink haer verklaert hadde/souden sien op Jesum Christum den Saligmaker vander werelt/ wiens geloove sy nu onlancx met so groten yver verkregen hadden/die de sijne sonder eenigh twijfel soude bystant doen/daerom dat sy als dwase menschen niet en souden veranderen willen oft afvallen van dese heylige leeringe/die sy korts met so grooté vierigheyt eerst aengeveert hadden/ daer by voegende dat sy niet en hadden te stryden tegen vreemt volck/ noch tegen volck uyt verre gelegen landen/maer tegen haer eygen vrienden en lantsaten/sulx dat haer nimmermeer en soude eenig middel gebreken/ om haer op te gevé/en met vrientschap ontfangen te worden. Siet seyt hy/ik ben alree 100 jaren out/nochtans trek ick aen de wapenen/ uyt een enckel yver/en bescherminge vande Religie/die ik aen genomen hebbe/en om de manschap en eere die ick mijnen Konink drage:nu ghy die in u jeught van jaren sijt/ toont ghy u so sno en bevreest/ en den Koninck u natuurlicken Heer so luttel getrouwe? Ten minsten is 't dat ghy niet en wilt vechten/ geeft u vassalen moet / ende en maeckt die niet verbaest/ maer verwacht den eersten aenval vande vyanden / want daer na sullen wy noch wel tijt hebben om ander partije te kiesen/en ons selven te salveren.

Den ouden Heere van Sogno geeft het volck moet.

Hy seyt ick ben hondert jaer oudt, nochtans trecke ick de wapenen aen, ende straft haer bloodigheydt.

Met dese vertroostingen hebben dese Heeren wederom den moet verkregen die sy verloren hadden/en sijn met hem weder gekeert by den Koninck/ de welke inde kerck was in sijn ghebet / Godt biddende om bystant. Sy hebben so lange gewacht/tot dat hy uytter kercken is gekomen/ en hebben voor hem op haer knien gevallen / hem biddende dat hy haer vergeven wilde haer begevinge/en kleynmoedigheyt die sy hem/ die haer Prince was/ getoont hadden/als sy hem wouden verlaten in dit uytterste perijckel / sy beloofden een nieuwen en vasten moet te grijpen om hem en haer wet / die sy ontfangen hadden te beschermen/en totter doot toe te strijden. Maer de Koninck / de welcke sach dat dese hulpe van Godt quam / heeft hem ten eersten stilswijgens in sijn herte gedanckt/hem gelovende sijn selven te offeren / om te houden staende sijn gelove/ daer na seyde hy met een blijde gelaet: Ick geloove Heere dat u groote macht en hoogheyt sonder eynde is / en dat die alle dingen machtigh is/ en van luttel mach veel maken/ en van vele luttel / als 't u gelieft. Daerom en twijfele ick geensins/oft ghy sult mijn swakheyt bystant geven/en helpen/met uwe onverwinnelicke kracht/ ten eynde dat ick van u geholpen sijnde / met dese luttel en swack victorieus sal blijven/niet alleene tegen dese heyrkracht/maer ook tegen een meerder/indien sy quamen/waerom ik u mijn God gelove boven alle 't gene dat ick geseyt hebbe/dat ik alle de dagen mijns levens sal verheffen u waerachtig gelove/uwen heyligen naem/en u salige leeringe/en tot gedenkenisse en getuygenisse van dese belijdinge/ heeft hy terstont doen stellen een kruyce/midden op de plaetse/tegen over de Kercke/het welcke uytter maten lanck was/en van sijnen Vader doen maken: want het streckte hem uyt 80 spannen hoog/ en het dwersse hadde sijn lengde na advenant. Die eeuwige Godt/de welke wist uyt wat geloove dese gelofte vanden goeden Konink was komende/ heeft hem willen vertroosten met een hemelsch visioen/het welke was een klaer en wonderbaerlick licht/en in 't openbaren van 't selfde / is hy op sijn knien gevallen al weenende/en sijn oogen en handen na den hemel slaende/ sonder een woort te mogen spreken/mits de tranen en sijn snorcken/ en is inden geest opgenomen geweest/in het welke hy wonderlicke dingen was siende/ het welke hy noyt en heeft

De Heeren komen by den Koninck met coragie en moet.

Den Koninck door een vast geloove stelt voor de kercke een groot hoogh kruys.

Den Koninck in zijn devotie leggende, wordt opgenomen, ende siet wonderlicke dingen.

heeft yemandt willen openbaren: Oock alle de gene die daer teghenwoordigh waren/deden 't selfde/en werden een goet deel van die geheel uyt verblint door dit miraculeus schijnende licht / heel van hem selven zijnde. Daer na heffende alle man sijn oogen na den hemel / heeft hy hem sien vijf blinckende en klare sweerden/vast staende in een circkel wel een ure tijts/het welk sy noyt en konde verstaen/noch verklaren wat sulcx bedieden mocht. Welcke sweerden de Koninck heeft ghenomen tot een wapen / gelijck ghesien wert in sijn Koninckclijck zegel / diemen ghebruykt heeft van dien tijdt af tot nu toe/ ja oock vanden Koninck / die op den dagh van heden leeft en regeert. Oock het selfde kruyce dat door de gelofte daer ghestelt wert / wortgesien op de selfde plaetse ten voorhoofde vande kercke / dewelcke genoemt wert de kruys kercke / om het kruys dat daer gheplant was / en om 't mirakel dat daer gesien wert.

Het teeken dat Godt in den Hemel geeft, voert den Koninck in sijnen zegel.

Dit kruyce heeft d'overleden Koninck Don Alvaro, vader van desen tegenwoordigen Koninck (mits dattet geheel door ouderdom en vande lucht verteert en vervallen was) doen vernieuwen / vande selfde groote / als de eerste was/tot een gedenkenisse van sulken mirakel. Dit voorseyde visioen heeft seer versterckt den moet vande borgers / die te voren seer wanckelbaer stonden / en daer tegen de wederpartije seer verbaest ghemaeckt / die daer af eenige tydinge vernomen hadden. Niet tegenstaende dese/ so heeft de Pango den Koninck ontboden/ en alle de gene die by hem waren / dat sy terstont haer souden opgeven/ hem leverende de Stad/hem Koninck maken en eet doen als Koninck en daer en boven verlatende de nieuwe Christen Religie/ oft andersins soude hy hun alle metten sweerde vernielen: maer sulx doende/hy soude haer in genade nemen.

Dit teken geeft den broeders moet.

Waer op dat de Heeren die by den Koninck waren / antwoorden dat sy gereet waren te sterven in het beschermen van haer Prince / en voor de Christen wet: maer pertikulierlijck heeft hem de Koninck doen seggen / dat hy sijn dreigementen niet en vreesde / hoewel dat 't hem seer hertelijck leet was / als wesende sijn broeder/dat hy moest sien dat hy inde duysternisse wandelde / en buyten den wegh des lichts. Voorts dattet Koninckrijcke hem Wettigh toebehoorde / en met gheen bedrogh ghenomen hadde: oock de Wet die hy ontfangen had / die was van Godt hem ghegeven / die hem soude beschermen/ en in hem houden staende. Maer wel dat hy hem was biddende / te willen wijcken van het valsch geloove / dat hem de Duyvel geleert hadde / en hem laten Doopen / om dat hy mocht worden een kint Godts / ende komen totte hemelscher glorie. Daer na heeft de Koninck doen halen uyt sijn huys Juweelen en ander kostelijcke dingen/ de welcke hy heeft uytghedeylt seer vriendelick onder de Heeren die by hem ghebleven waren/om haer moet te geven/ waer mede sy hun seer wel te vreden hielden/en heeftse daer mede verbonden/ met vieriger herten sijn banieren te volgen. Dit gedaen sijnde/ so is inde selfde nacht/ bykans de helft van 't slecht volxken dat inde wapen stont/ secretelijck ghevlucht in het Leger van Pango, uyt vreese overloopende: ende gaven uyt dat de Koninck ende alle de ander den moedt verlooren gaven / ende dat een yegelijck dachte hoe hy hem selven soude mogen salveren. Datter oock geen ander middel was om te ontkomen dan den voetpadt die tot aende Riviere streckte/ een vierendeel van een duytsche myle vander Stadt afkomende/ gelijck wy voren geseyt hebben.

Den Koninck is goets moets, deelt uyt onder sijn Heeren kostelicke juwelen.

In de nacht is de helft van 't slecht volck gevlucht.

Sy vertellen de gelegentheyt.

Op 't eynde van desen voet-wegh/tusschen de Rivier en den Bergh/lach een

kleyn moerasch onder 't water twee voeten diep/aende rechter en slincker syde waren de Bergen/en de wacht van Pango,de welcke den selfden bergh belegerden/sulx datter geen ander uytgank en was/dan over dit staende water te passeren inde lengde van een busschoot veer/en oock soo veel inde breede/want voorts so komtet inde Riviere Pango, geloovende 't gene dat sy hem seyden/ heeft terstont bevolen datmen die passagie sluyten soude met scherpe palen inde gront te steken van dat moerasch/ so diepe dat sy metten water bedeckt waren/op dat indien de vyanden daer lancx by nacht de vlucht namen/ om niet gesien te wesen/souden gevangen blyven en verwonnen. Op den selfden nacht heeft hy met 't geheele heyr groote blyschap gemaeckt/ verwachtende den dageraet om de Stadt te bestormen/overdenckende in wat maniere 't selfde soude mogen gemackelikst en bequamelickst geschieden. Maer Don Alphonse ter ander syden hem biechtende/en met al syn getrouwste het Sacrament des Autaers ontfangende/ heeft den vyant verwacht/de welcke hem versekert houdende vande victorie/en oock gegeven had den grooten Heeren van syn heyrkracht/al de goeden van die vander Stad/en ook de Staten en Gouvernementen van het Koninkryke: heeft 's morgens wel vroeg met een groot gewelt de Stadt bestormt aende Noortsyde/ waer dat haer die groote pleyn in een enge straet eyndende/eenen inwyck maeckt/ wesende voorts rond/en uyter nature rondom met bergē beset/ makende als een wyde poorte/ontrent een busschoot veer vande Stad/de welcke is een drayende pleyn van een halve duytsche myl/ in dewelke gelegen als voorseyt is/de kerke/en de huysingen vande Heeren/en het Hof vanden Koninck. Daer hadde hem ghestelt Don Alphonso met synen kleynen hoop/ tegen de Heydenen/ en den vyant synen Broeder/de welcke eer hy konde komen daer de Koninck was/ wert verwonnen/ verstropt/en inde vlucht gedreven. Maer deur hy hem verwonnen siende en inde vlucht gedrevē/ bleef seer verbaest/ mits dat hy niet en wist hoe 't selfde geschiet was/ te meer om dat hen docht dat sulx was geschiet niet deur te stryden tegē den vyant/maer deur eenige ander maniere die hem onbekent was: Nochtans heeft hy des anderdaegs wederom komen stormen lancx de selfde plaetse/en wert op de selfde maniere verwonnē en inde vlucht gedreven: sulx dat hy klaerlyk sag/dat syn verlies niet quam deur de kloekheyt vanden vyant maer deur mirakel. Maer om dat die vander stadt spottende met die Afgoden-dienaers/ hebben hen na geroepen/en grypende eenen moet deur de voorleden victorie/en hebbense niet meer geacht/maer hebben haer op het lyf willen vallen. Waer op de tegenpartyen antwoordē/ghy en syt niet die ons verwonnen hebben/maer wel een witte vrouwe/die met een wonderlyke klaerheyt ons heeft verblint/en een Ruyter op een wit Peert/die een root kruyce op syn borst hadde/dewelcke teghen ons was vechtende/ en ons in de vlucht sloegh/dewelcke de Koninck verstaende/ heeft aen synen Broeder ontboden/dat van dese twee/de eene was de Maget en moeder Gods/ wiens geloove hy ontfangen hadde/en de ander was S. Jacob, dewelke van Godt gesonden waren tot synder hulpe/en so verre hy oock Christen wilde worden so sullen sy insgelyks in syn hulpe wesen: het welke Pango niet aennemende/heeft des nachts te werck gestelt om de Stad van twee syden in te nemen. d'Eerste was lancx de voorseyde engde/met een deel van syn Heyrkragt/ maer de tweede was hy/de welcke drayende selfs in persone met een deel van syn volck/is opgegaen lancx het voetpat vande Reviere/ ter plaetsen daer

Den vyant meent de victorie in hare hant te hebben, ende maken blyschap.

Den Alfonsy verwint sijne vyant dat hy vluchte, tot sijne verwondering. Den vyant komt wederom stormen, dan wort wederom verwonnen.

daer geen wacht gestelt en was/om de victorie te versoecken. Aldus soo hebben die van boven eerst gevochten/en werden verwonnen: maer hy met goede hope voorts treckende vande ander syde/te wyle dat de vyanden alle gelijck onledigh waren met haer te verweeren aende voorseyde enghde/ vont hem selven bedrogen: want de eerste waren verstropt en verjaeght van die vander Stad/ de welcke doen hoorende/het ghetier van Pango die aen d' ander syde opklimmende was/ zijn gheloopen daer het perijckel gheleghen was / ende hebben hem met sijn volck te rugge gedreven / en verbaest ghemaeckt / hem vervolgende en met soo grooten furie op het lijf vallende met verscheyden gheweeren die sy op haer wierpen / dat hy deur de vreese en perijckel verwonnen sijnde/ ghevallen is in de lagen/stricken en netten die hy selve den Christenen ghelept hadde / te weten inde palen of staecken / waer dat hy hem gequetst hebbende/ met een quade doodt sijn leven heeft ghe-eyndt / gelijck een dul mensch: want de punten van dese staken waren vergift met fenijn / d' welck aen 't bloedt komende / en een weynigh deurgaende in 't vleesch / sonder eenighe hulpe doodlijck is. Deur dese victorie ende doodt vanden broeder / is de Koninck verseeckert ende vry ghebleven / sonder eenigh teghen segghen: maer so hy wist dattet volck twijfelachtigh en verloopende was / en dat hem ontsagh voor den Koninck te komen om de faute die 't bedreven hadde / soo heeft hy als een goet Prins haer ontboden en laten weten / dat hy haer de voorleden fauten wilde vergheven / en in genade ontfangen: waer deur dat sy alle t' samen sijn ghekomen totter ghehoorsaemheyt vanden Koninck / uytghenomen d' opper Velt-Heer / ghenoemt Mani Bunda: de welcke hem ontsiende te komen voor den Koninck om sijn verraderye / heeft noch ten laetsten vergheveniße verkregen/met een seker penitentie van te gaen tot bouwen vander Kercke: de welcke namaels so ootmoedigh was / en so devoten Christen / dat hy als den Koninck hem wilde ontlasten van die opgheleyden last/ het selfde niet en wilde voor dat desen Tempel geheel volmaeckt en gebouwt was.

Doen ten twee zijden een aenval, daer sy alle beyde afgeslagen worden, ende Pango valt selfs in sijn eygen stricken en sterft.

Volck van Pango zijn altemael in genaden van haren Koninck opgeromen behalven Mani Bunda, die moest penitentie doen.

Als nu 't Koninckrijck in vrede was ghestelt /, en alle saken bevestight / so heeft de Koninck Don Alphonse gheordonneert /datmen de principale Kercke genoemt S. Kruys, soude van als voorsien / de welcke / als voorseyt is / desen naem heeft van het kruys dat daer gestelt was / en om dat op Heyligh kruysdagh / de eerste steen van dese Kerck geleyt was / en begonnen het fondament te leggen. Boven dien wert bevolen/ dat de mannen soude draghen den steen/ en de vrouwen het sandt / de welcke men haelde aende Riviere: maer de Koninck wilde de eerste wesen die draghen soude/en heeft op sijn eygen schouders dragende/de mand met steenen uytgestort inde fondeersels/ ende de Koninginne den korf mettet sant/ om alsoo den Heeren en vrouwen vanden Hove exempel te geven/'t selfde te doen/en het volck te stercken tot dit heylig werck. Waer deur dese bouwinge ghehulpen sijnde van alsulcke meesters en wercklieden / wert op korten tijdt van als ghestoffeert en volmaeckt / waer dat den dienst Gods/en de Missen gedaen werden met grooter solemniteyten de Heeren en ander lieden met hopen lieten doopen / en Christenen werden / ja quamen in sulcker menighte / datter niet Priesters genoegh en waren/ om sulcx te doen.

Alle de mans moesten de steen, ende de vrouwen het sant dragen, tot 't fondament van de kercke, daer de Koninck ende de Koninginne de eerste waren. Sy komen met meenichte ten doope.

Daerna heeft hy den Ambassadeur vanden Konink van Portugael sijn afscheyt gegeven/die tot dien tijt toe in 't Hof gebleven was / uyt oorsake vande voorseyde troublen ende oproer: en heeft t' samen sijnen Ambassadeur afghe-

veer-

veerdicht / die genoemt was Don Rodrigo, die aenden Koninck van Portugael gesonden wert met sommige van des Konincx maeghschap / en oock vande selfde Ambassadeur / ten eynde dat sy in Portugael soude leeren de Christen leeringe / en oock de sprake / en om den Konink te verhalen 't gene dat daer geschiet was. Daer en boven / so sijn de Heeren van alle de Lantschappen by een vergadert / op de gesette plaetse / waer dat hy openbaerlijck te kennen gaf en verklaerde / dat so wie Afgoden hadde / of eenige ander sake hoedanig die wart / contrarie de Christelijke Religie / dat hy de selfde soude brengen / en leveren in handen vande gedeputeerde / andersins soude de gene die 't selfde niet en deden / sonder eenige genade verbrant wordē. d' Welke terstont te werke gestelt werc / en dat wonder is / binnē min dan een maent tijts werden te Hove gebrocht alle de afgoden / Toverijen / en Characteren die sy aenbaden en voor goden hielde.

Daer wort belast op den hals alle de beelden en afgoden te brengen.

Voorwaer daer werden van sulcke dinghen gesien sonder getal : want een yegelik eerde dat hem best behaeghde / sonder regel of mate / of eenigerhande reden / want daer werden gevonden groote menigte van Duyvels oft quade geesten van vremde en schrickelijcke gedaenten. Vele waren seer ghesint tot Draken met vleughels / die sy voeden in haer eygen huysen / haer t' eten ghevende vande kostelijckste spijsen / ander tot slangen van grouwelijke gedaente. Sommige aenbaden groote Bockē / ander Tigren / en ander veel onnatuurlijcker dieren: hoe die ongesiender en mismaeckter waren / hoe sy die meer eere bewesen. Sy hielden voor eerwaerdig / seker onreyne vogels die by nachte vliegen / gelijck als / vleermuysen / uylkens en kerck-uylen / of diergelijcke. Metten kortsten geseyt / sy kiesden voor Goden menigerhande Slangen / Serpenter / Beesten / Vogels / Kruyden / Boomen / verscheyden Caracteren van hout of steen / en gedruckte Figuren vande voorseyde dingen / so wel in schilderien als gesneden in hout en in steen / of in ander dingen. Sy en aenbaden oock niet alleen levende dieren / maer wel de vellen daer af met stroo gevult.

Hy vertelt hier seer vreemde dingen die dese luyden aenbidden en voor goden hielden.

De maniere van aenbidden wert gedaen menigerhande wijse / maer alle t'samen streckende tot ootmoedigheyt : gelijck als met knielen / brocken op d'aerde te leggen / het aenschijn met stof besmeuren / hun gebeden den Afgoden doende met woorden / wercken / en offerhanden vande beste substantien die sy hadden. Daer en boven hadden sy hun vaudoisen / die dit sot volck wijs maekten / dat de Afgoden spraken / en als yemant sieck sijnde hem haer bevelende was / en gesont werden / dan seyden de vaudoisen dat d' Afgoden dat gedaen hadden / en dat sy niet gram en waren. Dat is eensdeels het gene aengaende de Religie / dat die Macicongen ghewoon waren te doen / eer sy het heyligh doopsel / en de kennisse vanden levenden God ontfangen hadden.

De maniere van haer afgoden aen te bidden, ende wat haer geloove voor desen geweest is.

Also nu de Koninck in verscheyden huysen vergadert hadde / alle dese vervloeckte beelden / so beval hy / dat op de selfde plaetse daer onlanx te voren gevochten en verwonnen was het volck van sijnen broeder / een yegelijck soude brengen een bussel houts / sulx datter een grooten hoop vergadert wert / en daer op de Afgoden soude leggen ende de figuren / met alle ander dingen die van dit volk daer te voren voor godlike dingen gehouden waren / en daer na den brant daer in steken / soo dat sy geheel verbrant werden. Dat gedaen sijnde vergaderde hy alle dese Natien van volck / en haer heeft inde plaetse vande Afgoden die sy van te vooren ghe-eert hadden / ghegheven Kruycen ende Beelden van heylighen / die van de Portugesen daer ghebroght waren : belast

Door alle de beelden te verbranden, op de plaetse daer Pango geslagen was, beveelt in alle plaetsen kercken te bouwen,

en voort een yegelijken Heer/dat hy inde stad van sijn Gouvernement een kerk soude maken/en Kruycen opregten gelijk hy haer een exempel getoont hadde.

Daer na gaf hy haer en't gemeyne volck te kennen/ dat hy eenen Ambassadeur gesonden hadde in Portugael om van de Priesters te halen die haer leeren soude de Relige/en bedienen de seer H. ende salige Sacramenten/en mede brengen diversche Beelden van God / ende vande Maeght en moeder Gods/ en van sijn heyligen/om onder haer uyt te deylen / ende dat sy daer en tusschen souden goeden moet hebben/en vast blijven in't geloove: maer sy hadden dat metter daet so in 't herte gedruckt/ dat sy niet meer en dachten op haer eerste gheloove/ noch op de valsche Afgoden en deusselen. Voorts ordonneerde hy/ datmen drie Kercken soude bouwen/eene ter eeren vanden Salvator, hem danckende van de victorie die hy hem verleent hadde / in welcke Kerck begraven worden de Koningen van Congo, van welcke Kerk de Koninckljjcke Stade den naem heeft genomen/ de welcke/ als geseyt is/ ghenoemt wort S. Salvator. De tweede Kerck wert genoemt na de Maeght ende Moeder Gods/en wert genoemt/ Onser vrouwe van hulpe/ tot gedachtenisse vande hulpe die sy dede tegen de vyanden: de derde wert ghenoemt S. Jacob, ter eeren en ghedachtenisse van het mirakel van desen heylich/ die tot hulpe vande Christenen te peerde verschijnende inden strijt/ ghevochten hadde. Daer en tusschen sijn aengekomen de Schepen van Portugael met veel geleerde mannen inder Heyliger Schrift/en Minrebroeders/ Predikaren/ Augustijnen/ Monicken en Priesters/

Daer komen schepen uyt Portugael die brengen Monicken ende Priesters, ende worden wel ontfangen.

Priesters/de welke met grooter liefde/en vierighept sayden het Christen geloue/de welke ook insgelijx van alle den volke van desen Koninkrijke ontfangen wert/die met so grooten eerbiedingen de Priesters verheven hebben/dat sy die al knielende voor heylighen ge-eert hebben / en haer de handen kussende / alle reysen/als sy die op den wegh ontmoet hebben / de Benedictie of segeninge ontfangen. Als dese Priesters inde Provintien gekomen waren/sy hebben dit volck onderwesen en geleert het Christen geloove / en nemende met haer van die vande lande/sy hebben haer geleert de waerachtige hemelsche leeringe/ten eynde dat sy die souden mogen leeren in haer eygen tale/ den anderen van haer Natien: sulx dat by lanckheyt des tijdts het Christen geloove soo seer gewortelt is in dese contreyen/dat tot noch toe daer is geduurigh / hoe wel dattet veel tegenstoots daer heeft geleden/gelijck wy op sijn plaetse sullen seggen.

Het IIII. Capittel.

Vande doot vanden Koninck Alphonse, en succesie van Don Pieter: en hoe dat aldereerst 't Eylant van S. Thomas bewoont is geworden, voorts vanden Bisschop die daar gesonden wert, en ander groote accidenten om de Religie wille, en vande doot van twee personen deur de conspiratie vande Portugesen, en de Heeren van Congo, en hoe dat de Koninckliјcke stamme te niete ginck, en 't verdrijven vande Portugesen.

Den Koninck leyt en sterft.

Terwijle dat dese dingen gedaen werden tot Gods-dienst / en dat de Christelijcke Religie aengevangen was / en seer vermeerderde: so heeft God belieft den Koninck Don Alphonse in sijn Rijck te halen/ de welcke in sijn doot tekenen gaf dat sy sijn voorleden leven souden verheffen/stervende also met een groot geloove/en toonende dat sijnen tijt daer was/heeft gesproken vande Christelijcke Religie met sulcke liefde en gelove/datmen klaerlijck sach dattet binnenste van sijnder herte ingedruckt had het kruyce en waerachtigh geloove van onsen Saligmaker Jesus Christus. Hy beval Don Pieter sijnen sone / en Erfgename/sonderlinge de Christelijcke leeringe / de welcke hy oock volghen d'exempel van sijn Vader / was handthavenende en beschermende. Binnen sijnen tijt begonsten te seylen na dese landen meer getal van Schepen: en het Eylant van S. Thomas wert bewoont vande Portugesen deur bevel vande Koninck / de welcke binnen in 't Landt woest lach/sijnde alleene de Rivieren bewoont van sommige en luttel Schiplieden vande naest gelegen contreyen. Als nu dit Eylant door lanckheyt des tijts vande Portugesen en ander natien seer wel bewoont was/ de welcke met consent vanden Koninck daer gekomen waren / so datter een grooten handel was/veele gesaept/en ooch inde schuur gedaen wert / als voorseyt is / so heeft daer de Koninck een Bisschop gesonden/ die daer de Christenen van het Eylant / en ooch die van Congo soude regeeren / ghelijck hy oock heeft gedaen so haest als hy in 't Eylant gekomen was/en is daer na gereyst na Congo, om het besit te nemen van sijn bisdom. Als hy nu ghekomen was in 't Koninckrijck van Congo, het en is niet te glooben met hoe grooten blijschap dat hy vanden Koninck/en van al het Volck ontfangen wert. Want hy dede de wegen effen maken en reynigen / vander Zee af tot aende stadt / het welck is ontrent 38 duytsche mylen/en oock bedecken met matten / gebiedende het volck dat sy vp partijen

Den Bisschop van S. Tome in Congo komende, i. 38 mijlen, de wech wort met matten beleyt om de eerde niet te betreden.

partijen en gesette spatien die soude bereyden/in sulcker manieren dat de Bisschop niet een voet soude stellen op de aerde / of sy en waer bedeckt. Maer het was veel meerder wonder te sien dattet Lant daer ontrent/geheel bedeckt was met menschen/en oock de boomen en verheven plaetsen/ met mannen en vrouwen bekleet/die daer quamen om te sien den Bisschop/als een heylig man van Gode gesonden/hem gevē de eene Lammers/de ander Geytkens/ander Hoenderen/ander Patrijsen/en wiltbraet:ander visschen/en ander spijsen/met sulke menighte / dat hy niet en wist wat hy daer mede doen soude/ maer achter liet. Waer by ghemerckt wort den grooten yver / en de ghehoorsaemheyt van dese nieuwe Christenen. Maer boven al staet te aenmercken voor een wonderlick geschiedenisse/dat also den Bisschop op den wegh was/hem in 't gemoet quamen een ontallicke menighte van mannen / vrouwen / jonge knechtkens en meyskens/ en oock oude lieden van tachtigh jaren of meer de welcke komende dwers over de straten / begeerden van hem / met sonderlinge tekenen van een opreght geloove / gedoopt te wesen / ende en wilden hem niet laten deurgaen/ oft hy moest haer eerst gedoopt hebben / sulckx dat hy veel langer op den wegh bleef / om dit volck te vreden te stellen / dragende met hem tot desen eynde het water in seker vaten/en sout/en ander provisien : Latende dan te verhalen alle de manieren van ontfangen/die hem in yegelike plaetse van 't gemeene volk gedaen werde/en de seer groote blijschap / die generalick en oock in 't particulier bedreven wert/aldaer den Bisschop was gaende/so sullen wy seggen / dat hy ten laesten is gekomen binnen de Stadt van S. Salvator, waer hem teghen gingen de Priesters / de Koninck / en 't geheel Hof / en is also met processien gekomen inde Kerck/ en na datmen God behoorlick gelooft en gedanckt had/ so wert hy geleyt in sijn herberge die hem de Koninck geordoneert hadde. Hy begon terstont regel te stellen/en de Kerck met goede ordonnantien te reformeren/en oock de Monicken en Priestees die daer woonden/verklarende de Kerk van S. Kruys/ te wesen den Dom of Bisschops kerck/de welckse te dien tijde hadden/ontrent 28 Kanonicken/ en haer Cappellanen/ met een sang-meester en sangers/en oock Orgelen / klocken / en alle gereetschap om te oeffenen den dienst Gods. Maer desen Bisschop bouwde den wijngaert des Heeren / als nu in Congo, als dan in 't Eylant van S. Thomas, gaende en komende met een schipvaert van twintigh daghen / latende altijdts daer sijn Stadthouders/ is ten laetsten ghestorven / ende begraven gheweest in 't Eylandt van S. Thomas.

't Volck en lieten den Bisschop niet passeren oft wilden gedoopt zijn.

Den Bisschop van Congo is gestorven, ende op S. Tome begraven.

Na de doot van desen Bisschop / is gemaeckt geweest een ander Bisschop tot Congo, dat een Moor was/en die sijn afkomste hadde van het Konincklik geslacht/de welcke te vooren vanden Koninck Don Alphonse gesonden had geweest in Portugael/ende daer na tot Rome/ waer dat hy Latijn leerde/ en de Christelijcke leeringhe / en weder ghekeert sijnde in Congo, soo hy upten Schepe ghegaen was / om te gaen na sijn Bisdom van S. Salvator, is op den wegh gestorven. Waer door dat sommige jaren dit Koninckrijck was sonder Herder:ende ook door den doot vanden voorseyden Koninck/die geen kinderen en had / soo is erfghenaem gheweest / ende na hem Koninck ghewordeu sijn broeder Don Francisco, die oock niet langh en leefde. Soo dat voor de vijfde Koninck ghemaeckt werdt Don Diego, die de naeste was van des Koninckx gheslaghte / en een grootmoedigh/ grootdadigh / en verstandigh man /

Een ander Bisschop is in sijn plaetse gekomen, dat een Moor was, ende op den wech gestorven.

Den Koninck Don Diego die vermeerdert sijn rijck, bemint de kleedinge van Portugael.

ſubtijl / wijs van raet / en boven al een beſchermer van het Chriſten geloove / en een kloeck man van oorloge: ſo dat hy in luttel jaren innam ſommige naeſt-ghelegen Landen. Deſe beminde de Portugheſen / en hem ſelve op haer manier kleedende / heeft verlaten de koſtume van kleeden van dien Lande : jae hy was ſeer heerlick en koſtelick ſoo van kleederen / als in 't vercieren van ſijn Palleys / oock mild en beleeft / ghevende ſijn dienaers en oock de Portugeſen groote giften. Hy kocht tot hoogen prijs harnaſſen die hem wel aen ſtonden / ſeggende : dat exelente dingen niemant en behoorde te hebben / dan de Koningen / oock en dede hy niet meer aen / dan drie mael eenig kleet / en gaf dat daer na ſijn volck. Maer door de Portugeſen / ſiende dat hy groot achte de goude lakenen / fluwelen en diergelijcke koſtelijcke waren / hebben die daer gebrocht upt Portugael: en doen begoſten in dit Koninckrijck / de fluwelen / goude Laecken / ſyde Laken / en diergelijcke ciraet oft Heeren kleederen groot geacht en dier te werden.

Ten tijde van deſen Koninck was de derde Biſſchop van Sint Thomas ende van Congo, een geboren Portugees : de welcke ontfangen wert met die gewoonlicke ceremonien op den wegh / en oock te Hove binnen Sint Salvator.

Dentwiſt tuſſchen de Geeſtelickheyt brenght veele quaets te wege in dit rijck.

Maer de booſe geeſt / die een vyant is vande Chriſten geloove / wien 't ſeer verdrietende was de verheffinge van het algemeen geloove / heeft begonnen ſijn onkrupt te zaepen tuſſchen de Monicken / Prieſters ende den Biſſchop die den oorſpronck hadden upt de lange vryhept / daerſe in ſo veel jaren ſonder Herder geleeft hadden / ſo dat een yegelick niet alleene hem ſelven ſo groot achte als den Biſſchop maer oock meerder / ende en wilden haer Biſſchop niet gehoorſaem ſijn : ſulx datter een grooten twiſt tuſſchen haer is opgereſen / waer upt een groote ergerniſſen / ſeer quaet exempel geoorſaeckt wert. Maer de Koning / als een geloovigh Catholijck man / heeft altijts voorgeſtaen de partije vanden Biſſchop : en om alſulcke beroerten wech te nemen / ſo heeft hy ſommige van deſe Prieſters gevangen in Portugael geſonden / en ander in 't Eylandt van S. Thomas : ſommige ſijn oock met haer rijckdom vertrocken. Maer door dat in ſtede van vermeerderen / de Chriſtelijke leere vermindert door de ſchult vande Predikanten. Maer noch was de booſe vyant daer mede niet tevreden: want hy maeckt noch twiſt tuſſchen de Koningen en haer onderſaten / na de doot van deſen Koninck / mits datter op eenen tijt drie Princen t'ſeffens haer op wierpen / om te komen totte kroone.

Na den doodt van deſen Koninck ſtaen drie Princen na de krone.

De eerſte was des Koninkx ſone / die van luttel bemint was / maer wilde een ander hebben / ſulx dat hy terſtont doot geſlagen wert. Doen waren daer de twee ander van des Koninx bloet / vande welcke d'een Koninck gemaeckt wert van ſijnen aenhang / met hulpe van 't meeſtendeel van 't gemeyne volck / tegen de wille vande Portugeſen en van ſommige Heeren / de welcke dachten den anderen te verheffen / ſulx dat de voorſeyde Heeren t'ſamen met de Portugeſen na de Kerck gingen om den gekoren Koninck te vermoorden / makende haer rekeningh / waer dat ſy deſen doot ſloegen / dan ſoude d'ander moeten nootſakelijk Koninck ſijn.

Den Koninck van de Portugeſen gekoren, wordt doot geſlagen.

Maer die van d'ander ſyde ſloegen doot den geenen die vande Portugeſen gekoren was: haer ſelven wijs makende / als die ſoude doot weſen / datter geen ſwarighept ſoude ſijn voor de gene die ſy gekoren hadden / om den ſtaet te verkrijge / mits datter geen ander was / wien na de wetten den Koninckljcken Scepter toebehoorde : ſulx dat ſy op den ſelfden tijt op diverſche plaetſen / alle beyde vermoort werden. In

deſe

dese conspiratien en morderijen / siende het gemeyne volck / dat daer gheen wettige erfgenamen meer waren vande Koninckliјcke Kroone / leggende de schult van alle dese schaden op de Portugesen / so sijn sy tegen haer opghestaen/en hebben doot geslagen de gene die sy daer vonden / sonder de Priesters yet te misdoen/die hier en op ander plaetsen woonden.

Leggen de schultal op de Portugesen, daerom sy sommige dootslaen.

So dan daer niemant anders en was van 's Koninx bloet / dien men het Gouvernement soude mogen geven / sy hebben daer toe ghekoren een broeder vanden Koninck Don Diego laetst overleden/de welck genoemt was Don Henrico. Dese treckende in een oorloge tegen die Anzigen, liet daer voor Gouverneur metten naem van Koninck / Don Alvaro, een jonkman van 25 jaren/ de welke sijn huysvrouws sone was van een ander man. Maer dese Don Henrico is korts daer na in den krijgh gestorven/ waer deur dat by gemeyne consent van allen/de voorseyde Don Alvaro ghekoren wert Koninck van Congo, ende van alle man geobedieert / want aen Henrico is ten eynde geweest de stam vande outste Koningen van Congo.

Den Koninck Don Hendrico sterft inden krijgh tegen de Anzigen, zijn behout Sone wort Koninck in zijn plaetse, is de Portugesen gonstich.

Dese Don Alvaro, was een man van goet verstant / sachtmoedigh / en van goet regiment / waerom dat hy terstondt de oproeren van het Koninckrijck heeft gestilt: en heeft doen by een vergaderen alle de Portugesen / die deur de voorleden oorlogen inde naest gelegen Lantschappen verstropt waren / so wel geestelicke als wereltlicke/ door middel vande welke daer te meer is bevestigt geworden het algemeen geloove/haer ontschuldigende/en bewijsende met redenen dat sy de oorsake niet en hadden ghewееst vande voorleden oproeren en lasten / het welcke oock alle man bekent was: en heeft alsoo door hem genomen volkomen informatien te schrijven aenden Koninck van Portugael / ende aen den Bisschop van S. Thomas, van alle dese accidenten / afveerdigende seecker personen met sijn brieven. Als de Bisschop van S. Thomas Eylant dese tydindingen verstaen hadde/ alsoo hy hem te vooren niet en had geavontuurt om na dit Koninckrijck te reysen inde hitte vande oproeren/so heeft hy nu ter tijt geseylt na Congo, waer dat hy door sijn autoriteyt gearbeyt heeft om de twisten te slissen/en de orden te stellen inde saken die den Gods dienst aengingen/en het ampt vande Priesters / en korts daer na is hy gekeert na huys/in 't Eylant van S. Thomas, waer dat hy van siecke sijn leven heeft geeyndet. Dit is nu de derde reyse dat die Landen sonder Bisschop gebleven sijn.

Het is geschiet dat by gebreck van Bisschoppen de Christelicke religie een weynigh verkoelde inden Koninck/en de Heeren/ en oock in 't gemeene volck/ haer begevende tot de wellust van het vleesch / maer principalick de Konink/ daer toe gebrocht sijnde van ander jonge mannẽ van sijn ouderdom/die groote conversatie met hem hadden/en principalijck van een Heer die van sijn maegschap was/genoemt Don Francisco Bullamatare, dat is te seggen: grijpsteen/ de welcke hem selven vrylijk te buyten gaende/om dat hy een groot Heer was/ en hem daer in vervreemdende vande Christelicke leere / heeft openbaerlick verklaert en te kennen gegeven / dattet een ydel sake was maer een huysvrou te hebben / daerom dat 't beter ware weder te keeren tot de eerste gewoonte: sulx dat de boose geest/door hulpe van desen de/deure heeft open gedaen/ en de oorsake gegeven vande destructie van der Christenen kerck / in dit Koninckrijck / de welcke tot nu toe met so veel arbeydts ende moeyte bevestight was. Dese is soo ghetreden uytten wegh der waerheydt / dat hy van d' een soude

Don Francisco Bulsamentare is de oorsake van nieuwicheden.

E   in

in d'ander vallende/bykans geheel verlaten heeft het waerachtigh geloove.

Don Francisco die sterft, begraven zijnde, komen de geesten ende voeren 't lichaem wech.

Daer en tusschen is gestorven de voorseyde Don Francisco, en wert begraven als een edel Heer inde Kerck van Sint kruys/hoe wel dat hy merckelick was suspecht/en besmet van een valsche Religie / ende het is gebeurt/dat's nachts de boose geesten (door waer een wonderbaerlicke sake / om te versterckenhet heylich geloove inde goede menschen / en de quade te verbaren) ontdeckt heb-hebben het dack van S. Kruys kerck/waer dat hy begraven was / en hebben hem uyt de tombe wech ghenomen met een groot ghetier dat vande gheheele Stadt gehoort wert / en wegh gevoert. Des morghens heeft men de kerck-deuren gesloten gebonden en het dack gebroken / en 't graf sonder het lichaem van dese mensche.

Door dit teken wert aldereerst de Koninck ghewaerschouwt vande groote faute die bedreven was / en oock d'ander die hem volghden / nochtans mits datter geen Bisschop en was in dit Koninckrijck / en hy noch jonck en ongehylickt/hoe wel dat hy vast was in 't geloove / so heeft hy voort gegaen inde vryheyt des vleesch/so lang tot dat hem God met ander swaere straffe gekastijt heeft.

Het V. Capittel.

Inval vanden volcke Jachas genoemt in het Koninkrijck van Congo, van haer conditien en wapenen,en van 't innemen vande Koninckliche Stadt.

Hy beschrijft de maniere van de volcke Jachas, sy leven by menschen-vlees,

MAer daer sijn op den hals gekomen sommige Natien van volk/om 't Koninckrijck van Congo te rooven / die genoemt zijn Jachas, de welcke leven op de maniere vande Araben, en oude Nomadi: Dese woonen ontrent 't eerste Meyr vande Reviere de Nijl / in 't Lantschap vande Monemugi, en is een wreet en vyandigh volk/ lanck van lichaem/ met een gruwelick gesichte. Sy leven by menschen vleesch/en wreet in 't strijden / en kloeck van herten. Haer wapenen sijn schilden/ werp-pijlen/en ponjaerts/voorts sijn sy naeckt: en wilt in kostumen / en in haer dagelickx leven. Dit volck en heeft geen Koninck/ en woonen in hutten inde bosschen / gelijck de schaepherders. Sy trocken al verderbende / met vyer en sweert vernielde en roofden al de Landen daer door sy passeerden / tot dat sy quamen in 't Koninckrijck van Congo, waer in dat sy vielen door de contreye van Batta, die sy aldereerst verwonnen en sloegen om dat sy weere boden: daer na sijn sy gekomen na de stadt van Congo, waer dat de Koninck geheel moedeloos was/om de victorie die de vyanden verkregen hadden teghen die van Batta.

Verdestrueren de provintie Batra, trecken voor de Stadt Congo.

Dese Koninck is getrocken tegen sijn vyanden / met die hy hadde van sijn volck: en op 't selfde pleyn daer in voorleden jaren Pango gestreden heeft tegen den Konink Don Alphonse, heeft hy den strijt begost inde welcke de Koninck half geslagen sijnde vertrocken is inde stadt. Maer hy hem selven daer niet versekert en hielt/verlaten sijnde vande genade Gods om sijn sonden wille / niet hebbende in hem het betrouwen dat de Konink Alphonse hadde/ heeft gekoren de Stadt den vyanden tot een roof te laten / en hem selven te gaen berghen op een seker Eylant vande Reviere Zaire, genoemt het Peerden Eylandt / t' samen met de Portugaelsche Priesters/en de ander principale Heeren vanden rijcke.

Den Koninck vliet in het Peerden Eylandt.

Aldus so bleven de Jachi meesters vande Koninclijke stadt/en van 't geheel rijck. De boeren namen de vlucht (en berghden haer inde geberghten en Woestijnen/

maer

maer dese verbranden de Stadt en de Kercken/ alle dingen vernielende/sonder yemant te sparen: sulx dat sy nu in d' een Lantschap/dan in een ander zijnde/ de meester maeckten/over 't geheel Koninckrijck/haer deelende in verscheyden heyrkrachten. In dese vervolginge bleven gestraft generalick alle de inwoonders van 't Koninckrijck van Congo,de Koninck / de Heeren/'t gemeene volk/ de Portugesen/en de Monicken/een yegelick van haer aen hem selven in sijnen graet. Want 't gemeene volck loopende achter Land in dese contreyen / storf van honger/en by gebreck van alle dingen/ en de Koninck met de sijne/die hem verghden in 't voorseyde Eylant / aenghesien dat kleyn was /en 't volck vele/ wert benaut door so gruwelicken gebreck van lijftocht/ dat den meesten hoop storf van honger/en vande peste:ja de weerde van een luttel spijse liep so hoog/ datmen daer voor een slave gaf/ die ten minsten thien kroonen gekost had.

Groot gebreck van Spijse.

Waerom dat sy bedwongen sijn vande noot/de vader sijnen sone verkocht/en de een broeder de ander/ om dat een yegelijk soude met schelmerije in alle manieren sien sijn leven te houden.De personen die van verscheyden menschē verkocht werden van hongers noot/werden gekocht vande Portugaelsche kooplieden van S. Thomas Eylant quamen met schepen met victalie geladen/want de verkoopers seyden dattet slaven waren/en de verkochte seyden dattet waer was/ om dat sy souden verlost sijn uyt de pijne vanden honger. By manieren waren in 't Eylandt van S. Thomas en in Portugael een gooote menighte van slaven/die door alsulcken noot verkocht waren/nochtans ingeboren van Congo, onder de welcke eenige waren van des Koninckx bloet/en vande princepaelste grootste Heeren. Doen bekende de Koninck klaerlick genoeg/dat hem om sijn sonden wille/ so grooten tegenspoet op den hals quam / en al en was hy door den honger niet gestraft/om dat hy Koninck was/nochtans en ontginck hy niet de wreede sieckte vande Watersucht: want sijn beenen werden uytter mate dick geswollen/ uyt oorsake vande lucht/ en vande seer krancke spijse/en oock vande voghtigheyt van dit Eylandt / welcke sieckte hy heeft behouden tot dat hy storf.

Den Vader verkoopt sijn Sone om eten-spijse.

De Portugesen koopen vele slaven, ja sommige van des Konincks bloet.

Den Koninck wort sieck van de Water-sucht.

De Koninck door dit ongeluk doorwont sijnde/heeft hem tot Godt bekeert/ hem biddende om vergiffenisse van sijn sonden / de welcke penitentie doende van sijn misdaden/heeft door raet vande Portugesen/ een Ambassadeur gesonden aenden Koninck van Portugael/om bystant te versoecken / en hem te vertellen alle de voorseyde ongelucken/ de welcke geschiede ten tijde dat de Koninck Don Sebastiaen begonst te regeeren: de welcke terstont uyt vrientschap bystant heeft gedaen/ daer sendende Capiteyn Francisco di Govea,die wel ervaren was in Indien/en in Afrike,in verscheyden oorlogen/ met ses hondert soldaten/en veel Edelmannen aventuriers/die hem geselschaph telden.

Den Koninck schrijft in Portugael om ontset ende hem werdt hulpe gesonden.

Het VI. CAPITTEL.

Hoe dat de Koninck van Portugael byſtant ſent, en eenen Ambaſſadeur, aenden Koninck van Congo, die hem weygerde de beſichtinge vande Mijnen van Metael, die ſeer vele waren in het Koninckrijcke van Congo: en op den ſelfden tijt heeft de Koninck van Congo Ambaſſaten geſonden in Spanjen, om te verſoeken Prieſters, en 't gene dat haer geſchiede, en hoe dat hy ſont verſcheiden monſtren van Metalen; Oock vande gelofte van Eduart Lopez.

De Capiteyn vande Portugesen vaert van S. Thomas na het peerden Eylandt, overwint den vyant, stelt den Koninck in sijn rijck.

De voorseyde Kapiteyn/ droegh met hem het bevel/ dattet Eylandt van S. Thomas, hem soude voorsien van schepen met victalie/ en alle 't gene dat hem tot dese oorloge van node was. Ten laetsten is hy met dese provisien gekomen aen 't Peerde Eylandt/ waer dat oock de Koninck was/ met de welke dat de Portugesen van daer getrocken sijn/ by een vergadert hebbende alle krijghsvolck van den lande/ so haest als 't haer mogelick was/ en sijn voorts getrocken tegen de vyanden/ tegen de welke te velde verscheyden reysen strijdende/ heeft hy den Koninck wederom in sijnen staet gestelt/ binnen ander half jaer tijts/ de vyanden meer verwinnende door 't gelupt en de kracht van 't bus-geschut/ dan de reste vanden volke/ mits dat dese Jachi uptter maten seer vreesden dese geweeren.

Den Capitein Portugees treckt weder na Portugael, blijven vele Portugesen die in Congo woonen.

Aldus werden sy teghen haer danck upt het Koninckrijcke van Congo verdreven/ so datter luttel van haer wederom in haer Lant quamen. Dese Kapiteyn Portugees/ na dat hy 4 jaren daer in 't Lant geweest had/ om den Koninck wederom in sijn rijck te stellen/ is weder gekeert in Portugael/ brieven mede draghende van dien Koninck/ die hem bad dat hy hem van daer soude willen Priesters senden om de Religie te houden staende. Daer bleven veel Portugesen in 't lant/ van de gene die met hen derwaert gevaren waren/ waer dat sy noch hedensdaeghs sijn/ rijk en wel gestelt. Als nu de Konink in sijn eerstẽ staet weder gestelt was/ en sijn rijcke bevesticht/ so wert hy seer goet Christen/ en heylickte met vrouw Chatharine/ die nu ter tijt noch leeft/ by de welcke hy vier dochters hadde/ en vande slaven die hy hadde/ twee sonen en een dochter: Maer om dat in die Landen de dochters niet en erven/ so is erfgenaem gebleven vander kroone de outste sone genoemt Don Alvaro, die nu ter tijt noch leeft.

Den Konink trout Vrou Catharina.

Koninck Sebastiaen sent berghwerckers in Congo, dan de Koninck van Congo latet niet toe de Mijnen te ontdecken.

Ten tijde dat de voorseyde Kapiteyn in Congo woonde/ so verstont de Koninck Don Sebastiaen dat in die contreyen gevonden werden Mynen van silver en gout/ en van ander Metalen/ waerom dat hy twee berghwerkers daer heeft gesonden/ die de Castiliaen in West-Indien gedient hadden/ om die te besichtigen/ en profijt daer upt te trecken: maer de Koninck van een Portugees genoemt Francisco Barbuto sijnen biechtvader/ en seer goeden vrient/ geraden/ dat hy niet en soude gedogen datmen de Mijnen soude ontdecken/ hem bewijsende dat se by avontuur allenskens hem soude afgenomen worden/ het vry besit van het rijck/ en datmen tot dien eynde de bergh-werkers soude eenen ander wegh leyden/ daer hy wist dat geen Mijnen van Metalen te vinden waren. Voorwaer om dat de Koninck niet en hadde gedoocht/ datmen in 't Koninckrijck van Congo, oeffenen soude de konst van upt de Mynen te trecken de Metalen/ en te smelten/ die in Europa in so grote weerde sijn/ so is opgehouden den grooten handel/ ook de kooplupden van Portugael en maken niet veel werx om na die contreyen te seylen en daer te wonen/ en dien achtervolgende sijnder luttel Monniken gegaen. Door dese oorsakẽ dan/ en door ander die wy voren verhaelt hebben/ so is seer verkoelt binnẽ Congo de Christelicke leeringe/ so seer dat die om een kleyne sake wel soude te niet komen. Maer de Konink Don Alvaro, als voorseyt is/ heeft na so veel benautheden die hen tot een straffe van God de Heere gesonden waren/ om de sonden die hy tegen de Religie bedreven hadde/ sijn fauten bekent/ en is geworden een goet Christen man: en heeft de Portugesen groote vrientschap bewesen/ haer heetende sijn kinderkens/ den welcken hy alle vrientschap dede/ maer boven alsoo en hielt niet op van nieuwe Ambassadeurs

De Portugesen meenen 't lant schadelick te zijn, de mijnen verborgen blijven.

deurs in Portugael te ſenden/om Prieſters te begeeren/en ſchrift-geleerde/om 't algemeyn geloove te houden ſtaende / dewelcke alree in dit Koninckrijck geheel vergeten was/ alleen deur 't ghebreck van Geeſtelicke perſoonen/ die het volck ſouden leeren / en de Sacramenten uyt reycken / en niet deur ſchult van haer gemoet/ want ſy ſijn alle wonderlick ſeer ghenegen tot het heylighe Gheloove.

Den Koninck van Congo hout niet op van Ambaſſaden te ſenden in Portugael om Prieſters.

Als de Kapiteyn in Portugael was aengekomen/en de requeſte vanden Koninck van Congo, gepreſenteert hadde / hy en heeft geen ander antwoorde ontfangen/ dan goede woorden vanden Koninck/die hem geloofde/ hoewel dat hy noch jonck was dat hy beſorgen ſoude het gene dat hy verſocht/nochtans ſonder hem te voorſien/of te ſchicken in 't Koninckrijck van Congo eenighe Prieſters ende Schriftgeleerde. Waerom dat de Koninck van Congo op een nieu ſondt een principalen Ambaſſadeur die van ſijn maeghſchap was/ ghenoemt Don Sebaſtiaen Alvarez, t' ſamen met een Portugees/ om Prieſters te begeeren/ en voorts om de ſlaven in 't Koninckrijck van Congo geboren/te loſſen/ te weten die in 't Eylant van S. Thomas en in Portugael waren / de welcke wy ghe-ſeyt hebben/dat uyt hongers noot verkocht waren. Sommige van dien bleven daer in gewillighe ſlavernye/maer hy kreecher vele weder/die hy in haer Vaderlant wederbrocht: deur hulpe vande welcke/principalick vande Edellieden en Heeren/met de welcke ten minſten met ſommighe die van dier conditie waren/heeft hem de Koninck van Congo behulpen in 't weder op brenghen vande Chriſtelijcke Religie/die vaſt vergaen was: oock heeft hy de ſelfde ghebruyckt tot Raetſheeren en Bedienders van het Koninckrijck/ als de gene die de Werelt geſien hadden in haer lange ellende. Deſe Ambaſſadeur heeft de Koninck vriendelijck geantwoort/ dat hy hem ſijn begeerte ſoude doen/ niet te min hy is ſonder geeſtelijcke perſonen weder gekeert in Congo. Drie jaren daer na heeft de Koninck Don Sebaſtiaen geſchickt principalijck na dit Eylant van S. Thomas eenen Biſſchop genoemt Don Antonio de Gliova Caſtiliaen, gevende hem t' ſamen commeſſie dat hy ſoude gaen beſoeken het Koninckrijk van Congo: dewelcke aengekomen ſijnde in 't Eylant van S. Thomas, heeft geſchil gehad metten Kapiteyn van 't ſelfde Eylant/ daer na is hy gevaren na Congo: waer dat hy vervolght ſijnde vanden voorſeyden Kapiteyn / en van ſijn vrienden die in Congo waren/ men heeft den Koninck te verſtaen gegeven / dat hy was een eergierigh of ambitieus man/en hooghmoodigh / en hartneckigh : waer deur dat hy luttel credits hadde by den Konink en oock by die van den Hove. Waerom dat de Koninck/deur dit berichten daer toe gebrocht ſijnde/hem heeft d'inkomſte in ſijn Koninckrijk verboden: niet te min hy heeft hem naderhant met grooter eere ontfangen / hem te gemoet ſendende een van ſijn ſonen / die hem heeft geſelſchap gehouden tot inde Stadt. Daer heeft hy ontrent acht maenden gebleven/en daer na is hy vertrocken/eer dat de Konink van Portugael overſeylde in Afrike, latende daer twee Monicken en 4 Prieſters. Als deſen Biſſchop was vertrocken/en de Koninck in Afrike gebleven was/en de Kardinael Don Henrico Koninck was geworden/ſo heeft de Konink van Congo aen hem geſchreven / en ſeer ernſtelijck verſocht dat hy hem ſoude willen ſenden Geeſtelijke Mannen en Predikanten/maer hy en verkreegh niet/deur dat de Kardinael niet lange in dien ſtaet en leefde.

Den Koninck doet op ſint Thomas ende in Portugael opkopen ſlaven uyt Congo, en neemt daer eenige van tot raetſlieden.

De Biſſchop van S. Thomas heeft vele benyders, de inkomſte in Congo word hem verboden.

Een Cardinael Don Henrico wert Koninck.

Na Don Henrico is Koninck geworden Don Philippo Koninck van Caſtilien, de

de welcke de weet dede aenden Kapiteyn van het Eylant van S. Thomas, dat hy was gekomen totten kroone van Portugael / en sondt hem brieven die hy soude schicken aende Koninck van Congo, met de welck hy hem het selfde te kennen gaf. Waerom dese Kapiteyn terstont heeft afgeveerdight Sebastiaen di Costa, die dese brieven ende tijdinghen vanden Koninck / soude dragen aenden Koninck van Congo, metten tijtel of naem van d' Ambassadeur. Als hy sijn brieven gepresenteert hadde / en de saken die daer voor handē quamen / ten eynde waren / so heeft hem de Konink van Congo wederom te Hove gesonden by den Koninck Philips, met de antwoort op sijn brieven / te kennen gevende dat hy soude laten ontdecken de Mijnen van metalen / de welcke vander Koningen sijn voorsaten / verborgen werden / met eene daer af sendende verscheyden monsters. Daer by voegende dat hy soude willen ten aldereersten derwaert senden een goet deel Priesters / hem verklarende de deerlijcke gestalte / daer in dat sijn volck was gevallen door de voorleden troublen / aengaende de Christelijcke Religie: Dese Costa is op den wegh gestorven / door dattet Schip daer hy op was / aende kusten van Portugael Schipbrueck geleden heeft / en al het volck verdroncken was. Dese quade tijdinge wert vernomen deur eenighe brieven die in een kist gevonden werden / die vande Zee-baren / aende oever geworpen waren / waer upt het inhouden van sijn commissie / die hy hadde / verstaen wert. De Koninck van Congo dese tydingh gehoort hebbende / is altijts volstandigh ghebleven in sijn godvruchtigh voornemem / van niet te laten vergaen de Christen Religie in sijn Koninckrijck / waerom dat hy voor hem heeft genomen te senden versche Ambassadeurs na Spanjen / maer also daer diversche swarigheden vielen / deur dat eenige Heeren vanden Hove / yegelijck begeerende was desen staet / ten laetsten heeft de Koninck / om dat hy niemant en soude mishagen / daer toe gekoren Eduart Lopez Portugees / van wien ick dit tegenwoordigh verhael gekregen hebben.

Koninck Philippo wort Koninck in Portugael, hy schrijft aen den Koninck van Congo.

De Koninck van Congo schrijft brieven om Priesters, belooft derhalven de Mijnen te ontdecken. De eerste Ambassadeur verdroncken zijnde, send andere, daer dese Autheur een van was.

Dese hebbende alree eenigen tijt in dese Koninckrijcken ghewoont / seer ervaren sijnde in alle saken / so hy op dien tijt te Hove was / wert met vrientschap en goetwilligheyt vanden Koninck afgeveerdight / hem gevende volle informatie schriftelijck / van 't gene dat hy metten Koninck van Spanjen handelen soude in Spanjen / en tot Rome metten Paus / en daer toe sijn brieven van credentie en autoriteyt / en bequaemheyt tot alle beyde / met vry geleyde / en vryheyt in sijn landen / en krachtelicke recommandatien buyten sijn landen / en alle previlegie / en bewijsinge aen ander Christen Princen / dat hy den last hadde van sijn eygen persoon / als een Ambassadeur toebehoort.

De Brieven houden oock aen den Paus.

De inhout van sijn Ambassaetschaep / was dat hy soude de brieven leveren den Konink Don Philippo, en in 't lange verhalen den staet daer in sijn Koninkrijck van Congo was / aengaende de Religie / deur de voorleden oorlogen en 't gebreck van Priesters: dat hy oock versoecken soude Bichtvaders en Predicanten / so vele als genoegh ware / om te houden staende het Euangelie / in dese verre gelegen Landen die onlanks totten Christen geloove bekeert waren / dat hy oock daer en boven soude presenteren verscheyden Monsters van Metalen / een ander materien / en dat hy soude verklaren in sijnen naem voor haer / een vrye koophandel / die sijn voorvaders haer geweygert hadde. Insgelijcx dat hy den Paus soude van sijnent wege de voeten kussen / en hem de brieven gheven / t' samen te kennen gevende / de ellendige en deerlijke swarigheden en schade

De commissie van de Ambassadeurs.

de/die ſijn volck geleden hadde aengaende het Chriſten gelove/en dat hy ſijnder heylighept ſoude bevelen de zielen van ſijn volck/hem biddende/ dat hy als een alghemeyne Vader van alle Chriſtenen/ medelijden ſoude hebben met ſoo veel geloovige menſchen/ de welcke by gebreck van Prieſters/ die haer ſouden verklaren het heyligh geloove/ en de ſalige Sacramenten vander Kercke uytreyken/allenſkens verloren gingen. Deſe aldus ſijn affchept hebbende / is vertrocken uytten Hove/en gegaen in verſcheyden dienſten vanden Koninck/hem houdende ontrent acht maenden in die Landen / tot dat hy in Louwmaent/ten tyde dat 't Somer is in Congo, t' Schepe is gegaen op een Schipken van 100 Booten/dat geladen was op Liſbone.

Hy is zeylende gekomen inde Zee van het Eylandt van Capo Verde, waer dat dit Schip/de welke out was/veel waters begoſt te ſcheppen deur een ſplete diemen in het voorſte deel vanden Schepe ghewaer wert/ maer alſo de wint luſtig van vooren was wayende/ ſo dat hy aen het voorſeyde Eylant niet aenkomen en mocht/noch aen 't vaſte Lant van Afrike, en noch min ſijn reyſe vervolgen/wilde laveren op een boegh vanden Schepe / om het Schip dat alree geſcheurt was/geen gewelt te doen / ſo vont de Stuurman voor het beſte wederkeeren / en nemende voor de wint / hem ſelven te gaen bergen inde Eylanden van nieu Spanjen. Sulx dat ſy ten laetſten/na vreſelijck aventuur en uyterſte perikelen van verdrincken/en van honger te vergaen / deur gebreck van alle ſpijſe/met grooter moeyte / aengenomen ſijn in 't Eylandeken van Cuba, de welcke is gelegen tegen over 't Eylant Margareta, daermen de Perlen viſt. Van daer zijn ſy gezeylt / na dat haer Schip metter haeſt gecalfatert was / en dat ſy eenige ververſchinge hadden ingenomen / en gekomen met goede ſpoet aen het vaſt Lant/ inde Haven van Cumana, die anderſins is genoemt het nieu Koninckrijck van Granaden in West-Indien. Als dit beſtormt Schip was gekomen in een verſekerde plaetſe/ſo is 't terſtont te gronde gegaen / maer de menſchen ſijn geberght geweeſt / die naderhant totter doodt toe ſieck werden/ door den honger / dorſt / en alle ghebreck van voetſel die ſy gheleden hadden / principalijck vanden gruwelijcken Storm van die avontuurſche Zee Oceane.

Sy zijn in perijckel om te vergaen, ende moeten door noot na nieu Spanjen, woonen te Cuba, daer ſtervender veel.

Sy komen in de haven van Cumana, daer blijft het ſchip.

Te wijle dan dat de voorſeyden Ambaſſadeur arbeyde om weder te krijgen ſijn eerſte geſontheyt/ſo is de vlote afgevaren/die van deſe Rivière alle jaer gewoon was te zeylen na Kaſtilien: waer deur dat hy bedwongen was te verwagten de nieuwe vlote / en aldaer een Jaer of meer ſijnen tijt te verſlijten/ ſonder yet te bedrijven: De Koninck van Congo die binnen deſen middeler tijt noyt eenige tijdinge ontfangen hadde van ſijn Eduart, niet wetende dat hy deur den ſtorm in West-Indien verzeylt was/ hielt hem voor doot: maer ſo hy altijts voſt bleef in ſijn voornemen / om remedie te geven dat Chriſtendom van ſijn Konickrijcke / heeft een ander Ambaſſadeur geſonden met de ſelfde commiſſien / de welcke ghenoemt was Don Petri Antoni, die de tweede perſoon was van ſijn Gouvernement: en met hem Jaſper Diaz Portugees/ de principaelſte / de rijckſte / en de outſte van dien Rijcke / op dat hy met hem reyſende/ hem niet en ſoude laten gebreck hebben / noch oock deur geen geval/ niet ſoude weſen ſonder effeckt/ 't verſoeck dat hy hoopte te verkrijghen van den Koninck van Spanjen/ oock met bevel/ dat ſo verre hy ſoude vinden de voorſeyde Heer Eduart, dat hy te ſamen met hem de ſaecke ſoude handelen.

Sy leggen een jaer te wachten nae de nieuwe vloote, den Koninck meent ſy zijn verdroncken, ſent ander Ambaſſadeurs.

Desen Ambassadeur wert van de Engelschen genoemen.

Maer hy kreegh een ongeluckigh eynde / want soo hy mettet Schip vande Engelschen genomen was / de welcke na Engelant varende ontrent de kusten sijnde/deur storm gestrant is/waer dat Don Antonio met een van sijn sonen verdroncken is : maer de Portugees/ met luttel ander wert geberght / dewelcke in Spanjen is ghekomen / op den selfden tijdt / dat Eduart te Hove was gekomen/ en begonnen hadde de sake van sijn Ambassaetschap. Dese Jasper schreef aen Eduart, dat hy wilde wederkeeren in Congo, sonder te Hove te komen/by avontuur om de doot vanden Kardinael/ die Konink was / oft oock deur andere oorsaken/ die my onbekent sijn gelijck hy oock dede.

Eduart beschrijft hier 't gene hy in West-Indien geobserveert heeft.

Te wijle dat onsen Eduart bleef liggende in West-Indien/de welcke gelegen is onder de selfde lucht/en clima/en ook de selfde getempertheyt vander lucht/ so nam hy gemerk dat de verwe vander menschē huyt verschillēde was: want in Congo zijn sy generalijck swert/ en daer sijnse bykans wit / of middelbaer tusschen swert en wit/dat de Spanjaerts Mulato heeten/ om te verklaren dat 't selfde (als voorsept is) niet en komt vander Sonne/maer uytter nature/door reden/die tot noch toe van outs/ noch van nieus niet verstaen is geweest.

Hy vaert op S. Domingo, vint daer een Portugees Schip.

So hy weder gesont was geworden/ is hy gevaren tot de Hoven van S. Domingo in 't Eylant van Spangnola, om dat hy soude moghen op eenig Schip metten eersten overvaren of met de vlote na Kastilien : waer dat hy by geluck heeft gevonden een Portugees schip/dat met dese vlote was varende/d' welcke hem soude voeren met de vlote die van 't vast lant af varen soude na Kastilien/ om dattet te versekerder soude mogen varen met convoy.

Alle dese Schepen 't samen by een sijnde/sijn met goeden wint gekomen aen Terzera, de welcke is een vande Eylanden die men noemt Azorres, oft Astori: van daer sijn sy gekomen tot S. Lucas van Barameda, een havē vande mont vande Rivier Guadalquivir, en daer na in Sivilien. Van daer is hy geseylt na Portugael om sijn vrienden te besoekē en hem te voorsien van 't gene dat hem van noode was/en is ten laetsten gereden te Hove / dat op dien tijt binnen Madril was.

Hy komt in Portugael, treckt te Hove na Madril, dan vindt geen troost, daer te veel te doen was met de conquest van Engeland.

Waer dat hy vriendelik ontfangen sijnde vande Koninklijke Majesteyt/ so hy de saken van sijn commissie voorhielt/so sijn daer over gekomē groote accidenten en swarigheden/die geheel en al benamen den loop van sijn saken/die hy te volbrengen had/inden naem vanden Konink van Congo. Want de droevige tydinge quam daer vande doot vanden Koninck van Congo, die hem gesonden hadde: daer en boven was Koninck Philips onledigh inde conqueste van Engelant/so dat sijn saken kleyne voortganck hadden/en traeg voort gingen : hy en sagh oock geen middel van vorderinge/oock so wert hem te kennen gegeven/datmen op dien tijt daer niet op en mocht letten.

Eduart, wert een geestelick man.

De voorseyde Eduart, benaut sijnde door so veel teghenspoets / gedenckende oock de ontallicke periculen die voorleden waren/als oock de doodlicke siechte die hy kreegh/vande lange/en gruwelicke schipreyse/siende hem selven als nu onder de voet / als dan weder verheven : siende oock dat op dese werelt gheen ander ruste en is/dan in God almachtigh / en voorts van hertsweer hem verdruckt vindende/die hy eenpaerlick was lijdende/om dat hy niet en konde helpen den noot die 't volck van Congo gevoelde / uytdruckelijck wetende dat die zielen in 't uytterste perijckel waren om inde duysternisse vander helle te komen/daer en boven ook de groote kosten/ die hy dagelikx te Hove doen moest/ om hem selfs en sijn huysgesin te onderhouden/en mettē kortsten geseyt/beroofte

van

van alle hope/van te moghen tot effect brengen/ het gene dat hem vanden Koninck van Congo opgheleyt was/ heeft verkoren een sake die alsoo profijtelick als saligh was/ voor sijn ziele. Want alsoo de goede Engel sijn herte raeckte/ heeft hy met een mannelick herte verlaten de rapiere/ en het kruyce genomen/ en versaeckt de wereldt/ en alle haer bedriechelicke pompeusheden/ en binnen Madril aenghetrocken een slecht en grof kleedt/ komende alsoo binnen Rome, om den Paus Sixtus de bijsde te verklaren de commissie van sijn Ambassaetschap/en niet te verachteren de meyninge vanden Koninck die hem ghesonden hadde/ hoe wel dat hy overleden was. Hy werdt seer goedertierlick vanden Paus ontfangen/ wten dat hy verhaelde den deerlicken staet/daer in hem vont het Christen volk vanden Koninckrijcke van Congo, aengaende de eer en dienst Gods/en 't kleyn getal vande Priesters die daer zijn/om te leeré de leeringe van de Euangelie/ en haer uyt te reyken de Sacramenten vande Kercke/te gelijcké by de groote mengte van dien volke/die dagelicx komen loopé om te wesen gedoopt/geleert/gebiecht/en het Sacrament te ontfangen. Daer en boven heeft hy in sijn herte gelooft en voorghenomen te bouwen/ met de selfde Rijckdom/ die hem Godt binnen Congo verleent hadde/die niet kleyn en was/ een huys/ in de welcke tot Gods dienst souden wesen/ verscheyden Meesters en Priesters om de jonghers van die contreyen te onderwijsen en leeren de goede Talen en vrye konsten/mits oock de leeringe van het Euangelie/ en de verborgentheden van onser salighevdt. Van welck huys/ als uyt een heylige Schole souden mogen van tijdt tot tijdt komen geleerde mannen/ die in de wet Godts souden geleert sijn/die in haer eyghen Tale/wesende vanden Lande ghebooren/souden verwecken en weder sayen het Christen geloove/dat alree byhans in slaep/ en verdroocht is in die Landen: waer uyt naderhant souden vervolgens moghen uytspruyté en groyen brucht van benedijdinge/en wacker geesten in 't Christen gheloove/ daer by heeft hy oock gevoeght het Gasthuys/ de welcke soude sijn een toevlucht en herberge van Godts arme menschen/ die uyt vreemde landen komen/en Schipvaerders/die in dese herbergen ontfangen sijnde/ souden genesen/geholpen worden uyter noot. Met soodanigh voornemen is hy dan ghekomen binnen Rome: om vanden Paus te verkrijghen oorlof om sulcken schole en Gasthuys te mogen maken/ hem biddende dat hy hem soude willen verleenen/een Jaer van Jubilee/aflaten/en dingen van devotie/die tot sulcken Christelick en saligh werck dienende sijn/ principalick in Landen die van Christenrijck soo verre gelegen sijn.

Hy treckt te Romen na den Paus.

Geeft den Paus te kennen den armen staet van 't Christendom in Congo.

Hy heeft hem vertoont voor den Paus/en hem sijn brieven van credencie gegeven: voorts heeft hy hem volkomelick verhaelt sijn commissien/ en werdt vriendelick gehoort: maer de Paus heeft hem naderhant te verstaen gegeven/ aenghesien dattet Koninckrijck van Congo den Koninck van Spanjen toebehoorde/dat hy de sake op hem liet staen/en daer mede liet geworden.

Krijght by den Paus oock geen troost.

Vorder Beschrijvinge van 't Koninckrijcke CONGO.

Het VII. CAPITTEL.

Van het Hof vanden Coninck van Congo, en vande kleederen van dien volcke, eer en oock na dat sy Christenen geworden waren: van 's Konincx tafel, en vande maniere vanden Hove.

De Hovelingen van Congo plachten gekleet te gaen met laken van Dadelbladen gemaeckt.

TOt hier toe hebben wy klaerlijck genoegh gesproken van het beginsel vande Christen Religie in 't Lant van Congo, en oock vervolgens de vremde geschiedenissen die daer ghebeurt zijn: nu is 't tijdt dat wy oock te voorschijn brengen de manieren vanden Hove / en ander conditien die dit Koninckrijck aengaen en eygen zijn. In ouden tijden waren dese Koningen / en haer Hovelingen gekleet met eenige lakens/die van dadelbladers gemaeckt waren/gelyk wy voren verhaelt hebben / daer mede dat sy haer deckten vanden riem af tot beneden/haer gordende met riemen die vande selfde stoffe gemaeckt waren/ latende seer aerdigh werken/ vooren afhangende / als schooten / van exelente en ydel vellen: als van Tigren/ Civet-katten / Zabels / en Martres en van ander diergelijcke beesten / tot een cieraet / daer aen latende de gedaente van 't hooft tot meerder pompeusheyt / maer op de schouderen en op het bloodt vleesch/droegen sy ronde kovelkens/die sy noemen Incutto/de welke quamen tot onder de linien/en waren netwijs gemaeckt/ van de voorseyde fijne lakens van Dadelbladen: en rondom aende malien vande selfde hinghen blocxkens aen draet vast gemaeckt/seer frap om sien. Welcke kovelkens sy ommesloegen op de rechte schouwer/om dat sy die hant soude te vrijer hebben: en op de selfde schouwer droegen sy een Zabels steert / die aende een mouwe was vast ghemaeckt / uyt aerdigheyt en seer out gebruyck van die contreyen. Op 't hooft droegen sy geele en roode mutsen / die boven vierkant en kleyn waren / en de kruyn vanden hoofde bedeckten / de welcke meer gebruyckt werden tot pompeusheyt / dan om haer te beschutten tegen de lucht/ of tegen de son. Sy gingen meestendeel sonder schoenen / maer de Koninck en sommige vande groote Heeren/droegen schoenen op de oude maniere/gelyck gesien werden aende Romeynsche beelden/ op de selfde maniere gemaeckt van Dadelbladers. De arme lieden en het gemeene volck kleeden haer met wachten of kelen tot beneden toe/genoegh op de selfde maniere/maer van slechter Laken gemaeckt / en de reste was geheel naeckt.

De Koninck draegt schoenen van Dadelbladers, en sijn Edeldom, en de andergaen al sonder schoenen.

De vrouwen ghebruycken drie soorten van wachten of kelen vanden riem neerwaert. D' Een soort was lanck tot aende hielen / de tweede was korter/ de derde was noch korter/met haer frangien rontom/ yegelijck gebonden aende wacht/die voren gespleten was: Vande borsten neerwaert deden sy aen een ander kledeken/dat tot aenden riem quam/ de welcke kleederen van het selfde laken van dadelbladen ghemaeckt sijn: maer op de schouwers hadden sy een mantel vande selfde stoffe. Sy gaen met het aensicht gedeckt en dragen bonnetkens gelijck de mans. De middelbare kleden haer oock op dese manier/ maer met slechter laken/ maer de slaven / en het slechtste vrouw volck sijn alleen gekleet vanden riem neerwaerts/blijvende voort de reste bloot.

Dracht der Vrouwen.

Maer sedert dat dit Koninckrijck heeft ontfangen het Christen geloove / so hebben de groote Heeren vanden Hove haer begost te kleeden op het gebruyck vande Portugesen/dragende mantels / kappen / scharlaken Tabberts en van sijde laken/een yegelijk na sijn macht/en op het hooft hoepen/en mutsen/maer aende voeten pantofflen of muylen van fluweel of van leder/en broskens/op de maniere vande Portugesen/met haer breede sweerden aende syde.

Sedert de Koninck is Christen geweest gaet hy ende sijn gesinde op sijn Portugees.

Het gemeyne volcxken / dat de macht niet en heeft om kleederen te maken op de Portugesen maniere onderhouden de costume. De vrouwen gaen ook gekleet op de manier vande Portugesen/ uytgenomen dat sy geen mantel en hebben/

hebben/maer wel doeken op het hooft/ en daer op een swert fluweel bonetken/ gestoffeert met juweelen/en oock genoegh hebben goude ketenen aenden hals. Maer de arme vrouwen gaen na de oude maniere/ want alleen de vrouwen vanden Hove gaen op de voorseyde maniere gekleet. Na dat de Koninck hem bekeert hadde totten Christen geloove heeft oock sijn Hof geordonneert op een seker maniere/na de gelijckenisse vanden Koninck van Portugael/ en ten eersten voor so vele als aengaet de gerechten van sijn tafel. Als hy in 't openbaer eet / so is daer een vloer van drie trappen hooge/die gedeckt is met Indiaens tapijt. Daer op wort gestelt een tafel met een stoel van karmosijn Fluweel/ beslagen met goude nagels : Hy eet altijt alleen / en nimmermeer en sittet yemant met hem aende tafel/maer de Princen staen daer met gedeckten hoofde. De vaten van sijn bufet sijn zilver en gout / en hy heeft sijn proever van 't gene dat hy eet en drinckt. Sijn wacht is van Anzichen en ander Natien/die rondom sijn Paleys staen / versien vande voorseyde wapenen : en als hy wil uytgaen/so luyden de Katelen / de welcke bet dan een duytsche mijl veer/ gehoort worden/en daer by weet men dat de Koninck uytgaen wil.

Den Koninck van Congo die eet alleen.

Alle de Heeren houden hem geselschap/en oock de Portugesen/ op de welcke hy hem seer betrout:maer selden gaet hy uyt sijn Paleys. Hy pleeg twee mael ter weeck openbaer gehoor te geven / wien alleen de groote Meesters aenspreken/ en om datter niemant is die eygen goet heeft / of macht / en dattet al de kroone toebehoort/so en komen daer geen processen/dan van luttel woorden/sy en gebruycken daer geen schriften / ja niet selfs inde tale van Congo. Inde crimele saken procedeertmen lichtelick : want selde wort daer yemant ter doot verwesen. d' Excessen die de Moci Congi (also worden sy genoemt in haer eygen tale/de inwoonders van het Koninckrijck van Congo) doen de Portugesen/die worden gewesen/volgende de wetten van Portugael ; en is 't dat onder haer eenig quaet geschiet / de Koninck bant den quaetdoender in eenig woest Eylant/achtende dattet meerder pijn is anderen also uyt te bannen/ten eynde dat hy penitentie doe van sijn misdaden/dan hem also met een slach te rechten. Ende is 't dat de gene die also gestraft zijn/10 of 12 jaren leven / dan pleegh de Konick haer den ban te vergeven / is 't dattet sijn lieden van eenigh aensien/ nochtans gebruyckt hy die als getemde menschen/ en gewoon gemaeckt te lyden/inden dienst vande kroone.

Betrout hem seer op de Portugesen.

De quaetdoenders die worden weynigh aen den lijve gestraft, maer in een straf Eylant gesonden.

Inde Civile geschillen is geordonneert / indien de Portugesen geschil of questie hebben met de Mocicongo dat hy sal gaen totten Rechter van Congo : maer is 't dat de Mocicongo geschil heeft met de Portugees so daeght hy hem voor den Consul en rechter vande Portugesen die sy hebben van haer Natie/ haer in dit lant vanden Konink verleent. Inde contracten tusschen haer en de Portugesen en gebruycken sy geen schriften/noch instrumenten/ maer sy doen den handel op haer woort en met getuygen. Sy en bewaren niet de Historien vande oude Koningen/noch oock gedenckenisse vande voorleden tijden / mits dat sy niet schrijven en konnen / maer rekenen generalick de tijden by Maneschijnen. Sy en weeten ook niet de uren vanden dage noch vande nacht/want sy plegen te seggen ten tijde van sulck een/is alsulcken saecke geschiet. Sy rekenen de distantien vande lande/niet met mylen/of sulcken spatie / maer met dachreysen van geladen of lichte mannen. So veel als aengaen het vergaderen op blyde feestdagen/gelijck als sy bylicken/ dan singen sy amoureuse Lie-

Sy reeckenen de tijden by maneschijnen.

en den wegh met dagh-reysen.

de-

dekens / en spelen op eenige soorte van Luyten/die een vreemt fatsoen hebben/ want in 't holle deel en inden hals / sijn sy ons Luyten bykans gelijck / maer op de platte syde daer in de roose gesneden wort / hebben sy een seer dun velleken/gelijck een blase/ja stede van hout/ en de snaren sijn van hayren die getrocken sijn uyt de steerte van Olifanten/de welcke sterck en blinckende sijn/en ook van seker draen/die gekomen sijn van 't hout vanden Dadelboom / de welcke van 't onderste van het instrument komen tot in 't opperste vanden hals/waer dat sy geknoght worden aen haer clauwierkens / die som langer / som korter sijn/onder malkander gekromt na den hals toe. Aen dese hangen sy seer dunne yser en silver platen/van verscheyden groote/na de proportie van het instrument/de welcke geven geluyt in verscheyden manieren/na dat sy de snaren komen te raken/de welke de clauwierkens doen beven/hoorende een gemengt geluyt van dien. De gene die daer op spelen/trecken de snaren by proportie / en slaen met de vingers sonder yserken/gelijk een harpe seer meesterlijck de Luyte/uyt de welke gaet/ick en weet niet of ick 't kan noemen / alsulcke melodye of geluyt / dat haer sin seer behaeght oft verheught. Voorts (het welcke een wonderlicke sake is) geven sy te kennen met dit instrument/haer voornemen/ en geven dat so klaerlick te kennen/dat sy bykans alle sake/die sy metter tonge mogen te kennen geven / metter hant verklaren door het spelen op het Instrument / en op dat geluyt danssen sy op mate met de voeten / en slaen de een hant in de ander/ volgen sy de mate van dese Musijke.

De snaren op hare instrumenten zijn hayren uyt de steert van de Oliphanten, en spelen seer meesterlick.

Konnen met spelen den anderen doen verstaen hare meeninge als of sy spraken.

Sy hebben oock fluyten en pypen in 't Hof vanden Koninck / die met konste geblasen worden / op welck geluyt sy weten te danssen / en de voeten te roeren op de maniere vanden Mooren dans/met een statigheyt en wesen. Het gemeyne volck gebruyckt kleyne Ratels/fluyten en ander Instrumenten/dewelke so aerdigh niet en spelen / als die hovelingen.

In dit Koninkrijk gebruyken sy natuurlicke medecijnen van kruyden/boomen/schorssen van boomen/Olyen/wateren en steenen/die de Moeder de nature haer heeft gewesen. De koortse is de gemeenste siekte / die daer regeert/de welcke den menschen daer pleegh aldermeest te quellen inde Winter/door den regen/die daer een warmer en vochter lucht geeft / dan de Somer. Daer en boven de siekte/die wy in dese Landen de Pocken of Francoysen noemen/en in Congo Chirangas heeten/ en sijn daer noch so swaer/noch so sorgelick niet om te genesen/als hier te Lande.

Hebben hare medicynale kruyden en olyen in soorten.

De Pocken hier niet so gelijck.

De koortse wort daer genesen met pulver van root of graeu sandelhout/het welke is 't hout van een Arent / welck pulver met Olye van Dadelboom ghemengt/en daer mede het lichaem vanden krancken twee of driemael vanden voeten gestreken/so is hy genesen. Als haer 't hooft seer doet / dan trecken sy bloet uyt het slach vanden hoofde met seker kleynen horenkens / een weynigh de huyt openende/en dan daer aenstellende dese hoornkens/die sy metten mont suygen en vol bloets trecken : het welck oock in Egypten gebruyckt wort. In dese maniere trecken sy het bloet op alle plaetsen vande persone / daer sy pyne gevoelen/en worden genesen. De siekte die sy Carangas heeten/ wort insgelijx genesen met root sandelhout / dat sy noemen roode Tavilla / en het graeu chicongo genaemt / maer 't graeu is meer geacht : want men geeft een slave/ voor een stuck van dien. Sy maken Kamer-ganck met eenighe schorssen van boo-

Haer laten is dat sy de huyt openen ende suygent bloet also uyt.

boomen/ tot pulver gestoten/en met eenigen dranck ingenomen/die seer sterck werckven: maer sy wachten haer selven niet vande lugt. De wonden genesen sy met sap van kruydē/en ook met het kruyt selve/de voorseyde Eduart seyde voor seker gesien te hebben/dat een slave deurschoten synde/ met seven pijl-schoten die dootlick waren/ de welcke genesen wert met het sap van seker kruyden die sy wel kenden: waer door dit volck niet so seer belabbert en is met so veel Chirurgijns en medecijns/noch met drogeryen/ syropen/ plaetsuykers/ salven en medicijnen: want sy worden genesen slegtelik met planten of kruyden die daer wassen. Sy en hebben ook alle die dingen niet van doen/ aengesien dat sy wonen onder een getemperde lucht/ en haer selven niet op en vullen met menigerhande spijsen/en den appetijt niet en verderven / noch met wijn overladen/ sulx dat haer siekten niet en worden vergadert vanden onverteerden kost en drank. Lopes heeft gesien een slave met 7 pijl-schoten doot-schoten worde met sap van kruyden genesen.

Beschrijvinge vande omleggende Landen van 't Koninckrijck Congo.

Het VIII. Capittel.

Vande Landen die gevonden worden boven het Koninckrijck van Congo gelegen, na de Cape de Bona Esperanza, ende de Riviere de Nijl.

Nu wy gesien hebben het Koninckrijk van Congo, en de maniere vande gelegentheyt/en van het volk die dat bewoonen/ so staet nu in 't kort te schrijven vande reste van Afrike, na de Cape de Bona Esperance gelegen / lanx de Zee Oceane, de welcke in Indien beseylt wort tot aen de roode Zee/en daer na sullen wy oock binnens lants geraken te spreken vande Rivière de Nijl/en van Pape Jan, en van sijn Koninckrijcken / op dat wy voor so veel als onse materie eysschet/mogen verklaren van dese landen/die niet so wel van een yegelik te rechte sijn beschreven. Wy hebben vermaent dat boven het Koninkrijk van Congo, gevonden werden de Landen vanden Koninck van Angola, en van daer voorts na de Cape de Bona Esperance, is een Koninck genoemt Matama, en de Landen daer hy heerschappye over heeft / sijn genoemt Climbebe. Dit Koninckrijck streckt hem / gelijck wy verhaelt hebben / van het eerste Meyr / en vande palen van Angola, tot aen de Revière Branagul, die den oorspronck heeft uyt de gebergten vande Mane / en voeght haer met de Rivière Magnice, die oock den oorspronck heeft van het voorseyde eerste Meyr: welcke bergen gescheyden sijn vanden Tropicus Capricornij, na den Suydpole toe. Boven desen Tropicus is gelegen 't Lant / ende de pale vande Capo de Bono Esperance, waer dat een Koninck alleen niet en heeft de heerschappije/ maer verscheyden Princen. Midden tusschen dese Capo, en de Tropicus staen hooge uytstekende berghen vande Mane / die byden Ouders so seer vermaerdt sijn / schrijvende dat de Nijl van daer de oorspronck heeft de welcke logen is / ghelijck de gelegentheydt vanden Lande bewijset / en voorts noch breeder sal verklaert worden. In dit Landt staen hoogh ende ruwe berghen / het welcke seer koudt ende niet ghewoonlijck is / daer luttel volckx woont / de welcke daer leeft op de maniere van de Araben, te velde in kleyne hutten / gekleet sijnde met vellen van beesten: ende is een wilt ende plomp volck / ende van kleyn betrouwen/dat geen vremdelingh en wil lijden: haer gereetschap is/de boge en pijlen / en leven by de vruchten/die de aerde voortbrenght / en by het vleesch van haer beesten.

Hoe verde dat Koninckrijck streckt vanden Conink Matama.

Het volck ontrent de bergen vande Mane is een rou volk ende beestachtigh.

Tus-

Tusschen dese berghen vander Mane / leyt een kleyn Meyr genoemt Gale, aende Westsyde / uyt welcke komt een Riviere ghenoemt Camissa, maer vande Portugesen / de soete Riviere / dese valt inde zee aenden hoeck vande Capo de Bone Esperance, ter plaetse die genoemt is de valsche Capo : maer de Schepen die van Indien komen / ontdecken aldereerst een meerder Capo, genoemt vander Augulie, en daer na dese minder Cape: en wort ghenoemt de valsche Cape, om dat sy bedeckt staet vande gerechte en groote Cape.

De valsche Cape leyt 25 mijlen vande Cabo de bone Esperance. Dese twee Capen liggen 25 duytsche mylen van malkander / dat is de wijde of groote / van dese seer vermaerde Cape : de welcke gedeylt zijnde in twee hoeken of punckten gelijck hoorens / eenen Inwijck maeckt / waer dat somtijts de Portugesen versch water nemen inde Riviere / die sy de soete heeten. D'Inwoonders aende Reviere die gelojeert zijn tusschen dese twee hoecken / sijn swerte menschen / hoe wel dat de Suyder pole daer 35 graden verheven staet / d'welcke voorwaer een wonderlijcke sake is. Ja dat meer is 't zijn oock swerte menschen die aen de seer hooge en koude gebergten vander Mane wonen : d'welcke te passe komt om te waerschuwen de gene die de wercken vander nature ondersoecken / en de Philosophen die vast overdencken / of de swerte verwe haren oorspronck heeft vander Sonne / of uyt eenige ander meer verborgen oorsake / de welcke ick nu hier late rusten. Ende om dat dese de grootste Cape is / die haer dieper in zee streckt / dan eenige ander vande gheheel werelt / en de sorgelijckste om voorby te zeylen (gelijck nochtans alle Capen zijn) ende daer de Zee breselickst is : want vanden Lande af wayen gruwelijcke winden / die dese Zee Oceane stormig maken / inde welcke so veel schepen vande Portugesen / die uytermaten groot waren / verdroncken zijn / dat sulx noyt en heeft gehoort geweest / noch oock sulckx van oude Historie Schrijvers heeft geweeten geweest / noch oock vande armade vanden Koninck van Portugael in menigen tijt heeft ontdeckt ghe weest. Waerom ons behoorlijck dunckt / dat wy hier sullen geven de mate / en een klare kennisse / de welck ons oock sal dienen om te verstaen / hoe groot dat de schipvaert is van Portugael in Indien / daer alleene de Riviere van den Cape van goeden hope bykans 1500 duytsche mylen is drapende gelijck wy weynig voorder sullen verklaren.

Tegen de mane woont in dit koude land swerte menschen.

Ontrent de Caep is 't seer stormigh ende daer blijven veel schepen.

Want vande Riviere van Fernando Poo, daer de voorseyde Cape haer begint uyt te strecken in Zee / tot aenden hoeck of punt / die wy seggen te heeten vander Augulie, begrijpt sy lancx de Riviere meer dan 550 duytsche mylen van Noorden tot Suyden : en lancx de ander syde / vanden selven hoeck tot aende Cape di Garda, gelegen tegen over het Eylant van Soccotora, worden gerekent vande Suyd-kuste tot Noorden meer dan 825 duytsche mylen. Sulx dat van Lisbone af / seylende rontom de kuste van Afrike, en de geheele Cape van goeder hope / tot in 't Koninckrijck van Goa, meer is dan 3750 duytsche mylen. En voorts van daer tot Malacca, en Cina, en voorder / is noch soo verre en sorgelijcke wegh / dat noyt tot eenigen tijt so grooten / en sorgelijcken schipvaert en heeft bestaen geweest / als is dese vande Portugesen / noch met grooter / noch met minder schepen. De Cape wort genoemt van goeder hope / om dat alle de ghene / soo wel die derwaert seylen / als die wederkeeren / sonderlinghe toesten om te passeeren dese Cape : ende als sy die omme geseylt hebben / so houden sy hun te wesen buyten alle perijkel en bykans al gevaren te hebben : en deur dese begeerte hebben sy haer den naem gegeven van goeder hope.

Vah Lisbone tot Goa om de Capo te zeylen is meer dan 3750 duytsche mijlen.

Waerom de Capo de bone Esperance of de goede hoope heet.

Nu

Nu keerende tot onse materie/om te spreken vande kuste van Afrike, soo zijn daer vande Cape vander Angulie af/veel goede reen en havenen:als is de principale genoemt den Schoonen Inwijck/en den Inwijck van het Meyr: want de Zee maeckt daer eenen Inwyck / inde welcke dat Eylanden / en Havenen zijn/en noch vorder valt de Riviere van Sint Christoffel in Zee/ inde mont vande welcke drie Eylandekens gelegen zijn. Van daer voorts loopt de Reviere deur een Eylant/dat vande Portugesen genoemt wordt:het Landt vander geboorte/of het Landt van Kerstmisse/ om dat 't op dien tijdt de eerste reyse wert ontdeckt/tot aende Cape van de Visscherye. Tusschen de Cape vande Visscherye/en de Reviere Magnice is gelegen het Koninckrijcke van Buttua: de welcke hem streckt vanden voet van het Gheberghte vander Mane Noortwaert tot aende Reviere Magnice, waer dat gelegen is 't lant van Monomotapa : en westwaert vande Reviere Banagus,ende voorts ter Zee waert t/lancx den oever vande Reviere Magnice : In dit Koninckrijcke zijn veel Mijnen van Gout / ende het volck is vande selfde conditie / als is het volck van Monomotapa , ghelijck wy voorts noch sullen seggen. Aldus dan seylende lancx de kusten vander Zee Oceane , wordt ghevonden de Reviere Magnice, die het beginsel is van het Koninckrijcke van Sofala,en van het Keyserrijck van Monomotapa.

Het Lant vander geboorte oft Kersdagh.

De Riviere Magnice scheyt 't Keyserrijck van Monomotapa vande Solafa.

Het IX. CAPITTEL.

Van het Koninckrijcke van Sofala.

DIt Koninckrijck begint aende Reviere Magnice,de welcke den oorspronck heeft uyt 't eerste Meyr / daer uyt de Nijl is komende : en valt in Zee ter halver Inwijck/die den hoeck maeckt vande Visscherye/ na de Cape toe vande Corrente,gelegen op 23⅓ graden vande Suyder Pole,onder de Tropicus Capricorni. In dese vallen ontrent de Zee drie ander treffelijcke Revieren: Waer van de principaelste vande Portugesen ghenoemt wordt de Reviere van S.Christoffel : om dat sy op dien dagh ondeckt werdt / maer van die vanden Lande is die ghenoemt Nagoa. De tweede is ghenoemt de Reviere van Laurens Marches,die de selfde eerst heeft ghevonden. Dese twee Revieren hebben den oorspronck uyt het ghebergthe vander Mane / dat vande Ouders soo seer vermaert is / en zijn by die vanden Lande ghenoemt Toroa, uyt welck gheberghte de Ouders gemeynt hadden dat de Nijl synen oorspronck hadde/maer sy waren bedroghen/ ghemerckt (als voorseydt is) dat het eerste Meyr niet en komt van dit geberchte/het welcke verre daer af ghelegen is/en tusschen 'tselfde ende dit/leyt een leegh pleyn /ende haer wateren loopen af Oostwaert / die water geven ander groote Revieren / sulcx dat sy haer wateren niet en konnen uytdeylen noch in 't voorseyde Meyr/ende noch min inden Nijl : principalijck om dattet uyt het eerste Meyr synen oorspronck heeft de Reviere Magnice, die met een ander cours dan de Nijl heeft/Oostwaert loopt/en voeght haer met de twee voorseyde Revieren. De derde Rivier is genoemt Arroë,haren oorspronck hebbende uyt 't ghebergthe vande Gout-Mijnen van Monomotapa, in welcke Riviere gevonden wordt op sommige plaetsen gout-pulver/onder 't zant ghemenght. Dese drie voorseyde Revieren vallen inde groote Magnice, en alle vier t'samen maken een Revier/die inde Zee Oceane uytvalt met een seer breede mont. Vanden mont van dese Revier/lancks de kusten vander Zee streckt hem uyt het Koninkrijk van Sofala,tot aende Revier Cuama,die den naem heeft

Questie waer den Nijl zijn oorspronk heeft.

De Reviere Arroë wort op hare gront gevonden gout-pulver.

van

van een Kasteel en sterckte also genoemt / het welck de Macomettani besitten/ dat Heydenen sijn/en wort vande Portugesen genoemt/ de monden van Cuama: mits dat dese Revier haer deylt aende Zee/in seven gaten/de welcke seven Eylanden maken/behalven veel ander / die tegen over de Revier sijn/en alle t'samen vande Heydenen wel bewoont. Dese Revier heeft den oorspronck uyt het selfde Meyr/en fonteynen / daer uyt de Nyl komt afgelopen. Aldus so is het Koninckrijck van Sofala begrepen tusschen de voorseyde twee riviere Magnice en Cuama, lanx de Kusten vander Zee: in 't welck luttel plaetsen sijn daer eenige huysen en steden staen/van de welcke 't hooft is een Eylant gelegen inde selfde Revier/genoemt Sofala,van het welk 't geheel Lant den naem heeft. Dit Lant is bewoont vande Macometanen, en de Koninck is vande selfde secte/ de welcke gehoorsaem is de kroon van Portugael / om dat hy geen ondersaet en soude sijn van het rijcke van Monomotapa. Waer door de Portugesen een sterckte hebben inde mont vande Reviere Cuama, hebben in dese Landen den handel van Gout / Yvoir en Ambre/ dat op die Kusten gevonden wort/ oock van slaven ende van kattoen werck/ ende van syde Laecken / de welcke daer van Cambaia gebrooght worden/ende oock van kleederen van dien volcke.

Koninckrijck van Sofala is begrepen tusschen twee Revieren, ende is gehoorsaem den Koninck van Portugael. Den handel in dit lant is Yvoir gout en Ambre.

De Macometanen die nu ter tijdt in dese landen wonen/en sijn geen ingeboren vanden Lande/maer sy hebben daer gehandelt/eer de Portugesen in dese Landen quamen/komende met kleyne schipkens vande kusten van het vruchtbaer Arabien:maer so de Portugesen heerschappye kregen over dese landen/ so hebben dese Macometanen die daer waren/daer vast gebleven en nu ter tijt en sijn sy noch Heydenen/noch Macometanen.

Van de oevers/die gelegen sijn tusschen de twee voorseyde Revieren Magnice en Cuama,streckt hem binnen lants het Rijcke van Monomotapa, waer dat een seer groote menichte is van gout Mijnen/de welcke gevoert wort in alle de naestgelegen landen / en in de Sofala, ende inde steden van Afrike. Sommige willen seggen/ dat uyt dese Landen ter Zee gebrocht wert het gout dat Salomon gebruyckte aenden Tempel van Jerusalem/ de welcke niet verre vander waerheyt schijnt te wesen: want inde lantschappen van Monopotapa worden gevonden veel oude gebousels van groot werk/en goede maniere van bouwinge/gemaeckt van steen kalck en hout/'t welk niet en wort gesien inde om gelegen Lantschappen.

Uyt 't rijke Monomotapa heeft Salomon sijn gout gehaelt, 't Volck van Monomotapa is goet krijgsvolck, ende seer ras.

Het Rijck van Monomotapa is groot / en heeft een seer groote menigte van Heydens volck/dat swert is / en seer kloeck krijgsvolck van middelbaer lengde/en rasch. Daer sijn oock veel Koningen dat Vassalen sijn van Monomotapa, de welcke dickwils opstaen en twist hebben tegen den Koninck van Monomotapa. Haer wapenen sijn bogen/pijlen en lichte worp-pylen. Dese Keyser heeft veel heyrkrachten/die inde Lantschappen gescheyden liggen/en sijn gedeylt in Legioenen/na het gebruyck vande Romeynen: want mits dat hy is een groot Heer/so is hem van noode altijts oorloge te voeren/om sijn rijk te houdē staende. Onder het krijgsvolk dat wy seggē/sijn vernaemt door de kloekste de Legioenen vande vrouwen/die vandē Konink seer geacht zijn/en de sterkste zijn van sijn krijgsvolk. Dese branden met vyer haer slinker borst/om dat die haer niet en soude letten in 't schieten/ volgen daer in de costume vande oude Amazonen, die vande oude wereltlijke Historie-schrijvers so seer geprezen en vermaert zijn. Dese gebruycken voor wapenen bogen en pijlen/ en sijn seer rasch/snel/lustigh

Het is gedeelt in Legioenen, daer dat Legioen van de vrouwen 't beste is.

en

en stout/oock konstig in het schieten/en boven al onversaegt en vroom in't strijden. Sy gebruycken in strijden groote en loose oorloogsche practijcken: want sy hebben voor costume achterwaerts te wijcken al oft sy de vlucht namen/ en gheslaghen waren: maer keeren dickwils weder/ en vallen de vyanden aen met het schieten vande pijlen: en als sy sien dat de vyanden gelooft zijnde van de victorie/van malkander verstropt sijn/so keeren sy terstont weder tegen de vyanden met een grote stoutichheyt en slaense doot/so dat sy deur haer rascheyt/ listige lagen/en ander oorloogsche practijken/ in die landen seer gevreest worden. Sy hebben vanden Koninck seker landen van haer gebruyk/ waer dat sy alleene op haer selven wonen/maer op sommige tijden hebben sy met de mans te doen/die sy tot haer begeerte verkiesen/om kinderen te krijgen/en is 't dat sy sonen baren/ die dragen sy de mans t'huys/ sijn 't dochters die houden sy by haer/om dat sy die souden oeffenen totten krijg. Het rijk van dese Monomotapa is van gelegen eylants wys/dat gemaeckt wort vande Zeekust/ vande reviere Magnice, en van een deel van 't Meyr daer uyt dat sy den oorspronck heeft/en van de reviere Cuama: en paelt Suydwaert aende Heeren vande Cape van goeder hope voorseyt/maer Noortwaert aen 't rijke van Monemugi, gelijk wy hier na sullen bewijsen. Keerende dan weder tot onser materie/ de welke is te lopen lancx de kusten vander Zee/ als men gepasseert is de reviere Cuama, so wort aende Zeekant gevonden een Koninkrijk/ dat genoemt is Angoscia, het welcke den naem heeft van eenige eylanden/ regt tegen over dit lant gelegen/en is bewoont van 't selfde Macometaens en heydens volk/gelijk als Sofala, d' welke sijn Koopliedeu / die met kleyne schepen handelen lanx dese kust met diergelijcke koopmanschap als doen die van Sofala. Noch voorder wort terstont gevonden het Koninckrijk van Mazambiche gelegẽ onder 14½ graden vanden Suyd Pole/ d' welke den naem ontfangt van drie Eylanden/die gelegen sijn inde mont van de Revier Megincate, waer dat is een groote/versekerde/ en wijde Haven voor alle maniere van schepen. Dit Koninkrijk is kleyn/maer overvloedig van alle lijftocht/en den opslag van al de schepen/die uyt Portugael en uyt Indien na dit lant Zeylen. In een van dese Eylanden/d'welcke 't hooft is/genoemt Mozambiche, en dat alle de ander den naem geeft/ja ook 't Koninkrijck/is de voorseyde Haven/in 't welke een sterkte gemaeckt is/ waer op Portugaels Garnisoen leyt/van de welke de ander Fortressẽ of sterkten aen dese kust gelegen/sijn hangende/en voorsien worden. En de armade die uyt Portugael na Indien varen/is't dat sy de reyse niet en konnen volbrengen/gaen winteren tot Mozambique: en de gene/ die van Indien afvaren na Æurope moeten nootsakelijck tot Mozambique aenleggen/om haer te stofferen van lijftocht. Als de Portugesen Indien ondekten/so was dit Eylant de eerste/ van waer dat sy mede namen die de spraken van Indien konden/ en leytsmannen die haer den weg wijsden. Het volk van dit Koninkrijk sijn heydenẽ/plomp en swert van verwe: sy gaen naekt en sijn kloeke schutters/en ook visschers met alle soorten van angels. Vervolgende aldus dese voorseyde kust/so worter een ander eylant gevonden genoemt Chiloa, 't welk niet groot is/maer sonderlinge aerdig: want 't is lustig en gestoffeert van bomen die altijts groen staen/ en 't brengt voort alderley lijftogt. Het leyt inde mont vande Revier Coauo, die haren oorspronk heeft uyt 't selfde Meyr/ daer uyt de Nijl komt/ en vallende inde Revier 15 mylen vander Zee/heeft een groten loop/ en maekt inde mont een groot eylant/dat bewoont

De maniere van 't genereren van dese vrouwen.

Hier begint 't Koninckrijck Angoscia.

Het Koninckrijck Mosanbique leyt op den 14. graet, is kleyn, maer overvloedigh in lijftocht, de schepen komen haer hier altijdt verversen.

De Portugesen namen hier haer leytsluyden, die haer tot Goa of tot Calecut geleyden.

is vande Macometanen, en afgoden aenbidders: en oock voorder na de West-kust/soo wort daer gesien het voorseyde eylant van Chiloa.

Het Eylant Biloa is bewoont met Mahometanen.

Het selfde eylant is bewoont van Macometanen, die bykans wit zÿn/wel gekleet/en verciert met sÿde laken en bombesÿn: De vrouwen die gebruycken cieraten van Gout/aende handen en aenden hals/ en oock Juwelen: sy hebben ook veel huysraet van Silver gemaekt/ende en sÿn so bruyn niet als de mans/ en zÿn geproportioneert van leden. De huysen sietmen daer wel gebouwt van steen/kalck en gewrocht hout/ met een goede manier van bouwen/met hoven/ kruythoven, en verscheyden vruchten: Van dit Eylandt heeft het Koninckrÿk den naem verkregen/ 't welck streckt lancx de Revier vande Cape Delgado, die de pale is van Mozambiche en Chiloa: ghelegen onder neghen graden vanden Suydpole: en van daer loopt 't rÿck van Quiola, van de welcke wy spreken/tot aende voorseyde Revier Coavo.

De Portugesen nemen dese plaetse in, ende nemen een goeden roof.

Over ouden tÿden was het Koninckrÿck van Chiola, het hooft van alle de rontom gelegen heerlickheden/ en oock aen de Zee/ daerom als de Portugesen in die contreyen quamen/so betroude hem dese Konink dat hy soude mogen met sÿn eygen macht niet alleen tegen haer hem selven beschermen/ maer oock verjaghen uyt de plaetsen die sy alree inghenomen hadden: maer 't geviel anders: want soo sy aen 't strÿden quamen/ soo wert hy geslagen en verwonnen vande Portugesen/en nam de vlucht/ en sy namen in 't Eylant/waer dat sy kregen een grooten en rÿcken roof: en bouwden daer een sterkte/ die namaels weder gebroken wert deur bevel van den Koninck van Portugael/ achtende dat die daer niet van noode en was/ aengesien datter ander waren lancx die Kust.

Het Eylant van S. Laurens is vande Portugesen ontdeckt, daerom alsoo S. Laurens geheeten.

Men moet hier ook niet vergeten het Eylant van Sint Laurens, 't welk vande Portugesen ontdeckt wert op Sint Laurens dag: waerom dat 't oock den naem heeft: het welck so groot is/dat 't in de lenghde heeft ontrent 250 duytsche mylen/ en is gelegen teghen over de Reviere/ die wy geseyt hebben/ beginnende recht tegen den mont vande Reviere Magnice, die gelegen is onder 26. graden vander Suyden pole/ en voorts vervolgende Noortwaert/ so nemet eynde tegen over de mont vande Reviere Coaua, in 't Rÿck van Chiola: makende van hem en van het vast Lant een canael/ de welck breet is aenden Westerschen Inganck 85 duytsche mylen/maer inde middel/daer 't enger is tegen het Eylant van Mozambique, ontrent 43 duytsche mylen/ en voorts so wort de rest seer breet naer Indien toe/ in 't welck veel Eylanden begrepen zÿn. De Schepen die uyt Spanjen na Indien zeylen/ of de gene die wederkeeren/ passeren meest altÿts/ is 't dat sy van onweer niet en worden geforceert/ van binnen deur het canael. Voorwaer dit Eylandt waer wel weerdich dat 't van beter volck bewoont ware/aengesien dat seer groot gerief heeft. Want het heeft vele en versekerde Havenen/en verscheyden Revieren/ daer deur het Lant verscheyden soorten van vruchten voortbrengt/ gelÿck pluk-vruchten/Rÿs en ander granen/Oranje-appels/Limoenen/Ceder vrugten/en diergelÿke appels: oock alderhande soorte van vleesch/ als hoenders/ en wiltbraet/ te weten

Het Eylant S. Laurens is seer vet en vruchtbaer, ende veel Heeren die tegen den anderen oorlogen,

Swÿnen/Herten en diergelÿke/alle de welcke goet sÿn van smake/om dat het lant vet is/en de visschen zÿn oock seer goet. De Inwoonders zÿn Heydenen/ met sommig maer luttel Macometanen, die geel sÿn van verwe als Mulaten/ de welcke is tusschen bruyn en wit: Sy zÿn seer strÿtbaer/ en genegen tot de wapen/

wapen/als sijn bogen/pijlen/dunne werp-pijlen/die goede pseks hebben met weerhaken/ de welcke sy meesterlijck wel weten te werpen. Sy gebruycken oock schilden en kolders gemaekt van vellen van beesten/daer mede dat sy wederstaen de slagen als sy vechten. Dat Eylandt is gedeylt onder verscheyden Princen/die onder malkander vyanden zijn: Waerom dat sy eenparig oorloge voeren/en met wapenen vervolgen. Daer sijn ook Mijnen van Gout en Silver/van Koper/van Yser/en ander Metalen: maer het wilt volk en heeft geen gebruyck van uyter Eylant te varen/ dan dat sy alleen van de een sijde tot den ander varen lancx de oevers met Schuyten/die uyt den tronck van een boom gehouwen zijn. De meestendeel oock en ontfangt geen uytlantsche/noch en gedoogt ook niet datmen daer handel drijve/of converseere.

De wilde die varen met hare schuyten maer van d'een oever tot den anderen.

Niet tegenstaende alle dese dingen/so hebben de Portugesen het gebruyk dat sy handelen met die vanden Eylande/nochtans sonder aen Lant te komen/ nemende Ambre/Was/Silver/Koper/Rijs/oft eenige ander saken. In dit kanael liggen verscheyden Eylanden de een meerder dan de ander/die van Macometanen bewoont zijn. Het principaelste Eylandt is dat van Sint Christoffel, daerna dat vanden heyligen geest/en een ander dat genoemt is Maliahe, de ander zijn genoemt Comoro, Anzoame, Majotto, met sommige ander.

De Portugesen handelen met die van 't eylant, sonder op 't land te komen.

Maer wederkeerende tot de oevers vander Zee/volgende de kusten van het Rijcke van Chiola, daer wy afspreken/ so wort daer gevonden het Rijcke van Mombazza, onder de hoogde van 3 ½ graden Suydwaert d' welke sijnen naem heeft van een Eylant/dat vande Macometanen bewoont wort/ de welcke Mombaza genoemt is/waer dat een schoone Stadt is/ met huysen van veel solders/ gestoffeert met gesneden werk en schilderyen/ van de welke Konink is een Macometaen. Dese so hy de Portugesen wederstaen wilde/ hem is geschiet 't selfde dat die van Quiola gebeurde/waer dat sy vonden veel Gout/Silver/Perlen/ Bombezijn/Syde en Goudelaken/en ander dingen.

Den Koninck van Monza is oock van de Portugesen gedwongen, ende vonden daer veel gout, silver en peerlen.

Dit Koninkrijk leyt tusschen de palen van Chiola en Melinde, en is bewoont van Heydenen en Macometanen. Het is subject den Rijke van Monemugi. Vorder so komtmen in 't Rijk van Melinde de welke ook kleyn is: het streckt hem lanx de Zeekust tot aende Reviere Chimanci, en is gelegen onder 2 ½ graden hoogde/en tegen den cours van die Revier/ so voegt hem aen het Meyr Calice 25 duytsche mylen te landewaert in. By de Zee lanx de oever van dese Rivier/ leyt een groote Stad/die vande Heydenen en Macometanen bewoont is/die bykans wit van verwe zijn: haer huysen zijn ghebouwt op onse manier: en in 't particulier de schapen sijn daer noch eens soo groot als die van dese lande: want sy deylen die in 5 delen/rekenen den steert voor een deel/ de welke weeght 25 of 30 pont. De vrouwen sijn wit/en kleeden haer kostelijck op de maniere van Arabie, met syde laken/ voorts dragen sy aenden hals en aende armen en voeten/ halsbanden en armringen van Gout en Silver/ en gaen uyten huyse gedekt met een sijde sluyer/so dat sy niet en worden gekent of sy en willen. In dese Stad is een goede Haven/en is een opslagh van Schepen/die dese zeen bezeylen: Maer in 't gemeyn so sijn de mans vriendelijck en oprecht/en hanteren met uytlantsche: oock hebben sy tot allen tijden de Portugesen wel ontfangen en vrientschap getoont/ en haer oock wel betrout/sonder haer in eeniger manieren ongelijck te doen.

De schapen in Melinden die eens soo groot zijn, als in ons lant.

Betrouwen de Portugesen seer.

Inde Zee van dese twee Capen van Mombaza en van Melinde liggen drie Ey-

Eylanden. De eerste is genoemt Monfie, het twede Zanzibar, en het derde Pemba, de welcke van Macometanen alleen bewoont zijn / die wit van verwe zijn. Dese Eylanden zijn seer overvloedich gelijk de voorgaende / die wy geseyt hebben / en het volk en is niet seer genegen tot de wapenen / maer eer tot Lantbouwinge: want daer groeyt suyker / dat sy in kleyne schipkens voeren om te verkoopen op 't vastlant / t'samen met ander vruchten van die contreye. Boven dese drie Koninkrijken voorseyt / te weten Quiloa, Melinde, en mombazza, te landewaert in / daer strekt hem uyt 't groote Koninkrijk van monemugi Westwaert / de welke zijn palen heeft Suytwaert aen het Koninkrijk van Mozambique, en aen 't rijck van monomotapa aende Revier Coavo, maer westwaert aende Revier de Nijl / tusschen de twee Meyrs / en Noortwaert aen 't Rijke van Paep Jan. Aende syde ter Zeewaert / heeft dese Keyser vrede met de voorsz Koningen van Quiloa, Melinde, en Mombazza, om den koophandels wille / en om den handel vander Zee te verseekeren / door de welke gebrocht worden veel Bombeyynen en syde Lakens uyt diversche gewesten / en ook ander koopmanschappen / die seer geacht worden in die contreyen: maer sonderlinge de kleyne ballekens die gemaekt worden in 't Koninckrijck van Cambaja, van seker harst / inde gedaente van glas dat bykans root was / daer mede dat sy by maniere van halsbanden den hals vercieren: oock soo dienen de selfde in stede van gelt / mits dat zy 't gout niet en achten / voorts ook syde Laken / daer mede dat sy haer kleden vanden riem neerwaert: daer voren geeft dit volk in mangelinge / gout / silver / Koper / en Yvoir. Maer aen d'ander syde na monomotapa voert hy een parich oorloge / die somtijts so bloedig is / datmen qualijck kan onderscheyden wie van haer de victorie heeft. Want in dese palen komen by een 2 machten / ja de meeste en de kloekste Krijgslieden van alle die contreyen / te weten vande syde van Monomotapa komen te velde de Amazonen, vande welke wy gesproken hebben: en vande syde vande monomugi komen de Jachi, also genoemt vande Maci-congi, maer in haer tale heeten sy Agagi, de welke wy geseyt hebben dat sy op een ander reyse die vanden Koninkrijke van Congo seer benaut hebben. Dese en zijn niet min vroom en stout als de Amazonen, maer zwart volk met een hovaerdig gelaet. Dese hebben voor costume dat sy haer doen bloet laten vande opperste lippe af tot op de knien / met strepē gemaekt met vuur en met yser / en ook haer winbrauwen averechts om te slaen. So dat mits dat sy swart zijn van huyt / en dat 't wit vandē oge hem uytsteekt in 't swert / met dese tekenē vanden aensicht / een vreemde sake is om sien / ja een duyvelsche en grouwelijcke saecke. Sy zijn groot van lichaem en lelik en leven beestelijk in 't velt / etende menschen vleesch. In 't strijden tonē sy haer uyter maten kloekmoedig / en schreeuwen seer grouwelijck om de vyanden verbaert te maken. Haer wapenen zijn werp-pijlen / en leere schildē / die de geheele persoon bedecken / en daer mede verweeren sy haer. Somtijts leggen sy te velde / en steken die inde aerde in plaetse van staketsel: oft voortgaende in 't strijden / so decken sy haer daer mede / en hinderen de vyanden met het werpen vande schieten of werp-pijlen. Aldus besloten sy de vyanden door Krijgse practijken ordinaerlijk arbeydende om den vyant te doen al sijn pijlen verschieten te vergeefs op haer schilden / en als sy sien dat sy verschooten zijn / dan vernieuwen sy lustich den strijt / en drijven de vyanden inde vlucht / en slaense doot. In deser maniere gaen sy te werck tegen de vyanden en de Amazonen.

Ballekens van Kars als glas, by haer geacht, als by ons het gelt, het volck kleeden haer maer van den riem neer waert.

Het volck Agai seer goede Krijgsluyden tegen de Amozonen.

Listige maniere van Krijgen van dese Agai, hoe sy hare vyanden op de vlucht krijgen, zijn ras, practijckigh, ende eten geern menschen-vlees.

Maer

Maer dese die seer geschickt en ervaren zijn/en met ander practtijken van oorloge strijden/die wy vooren verhaelt hebben/vechten kloeckelijck door haer kracht/ rascheyt en oorloghsche pracktijcken / welversekert zijnde / indien sy gevangen worden / dat men haer eten souden : waer door dat sy dobblerende haer corage/ haer handen te wercke stellen om de victorie te hebben / en in alder manieren haer leven te bergen tegen dit wreet en straf volck. In deser manieren strijden sy dan / altijt met groot verlies van beyde syden. Dese Agagi woonen aen het beginsel vande Revier de Nijl / daer sy haren uytganck heeft aende Noortsyde van het Meyr / aen beyden syden vande Revier/ toteen seker pale: en voorts van alle de Oevers vande westsyde vande voorseyde Nijl / tot aen het tweede Meyr / en de palen van 't Rijck van Paep Jan. Waer dese Agai woonen.

Hier soude wel dienen by geboeght al 't gene dat vooren van dese Agagi achter gelaten is: Tusschen de palen van dese monemugi en van Paep Jan woonen sommige kleyne Heeren/en witte Natien van volck/ die onderdanich zijn/ als nu den eenen / als dan den anderen van dese twee Princen / en sijn lieden veel grooter / dan eenige ander mannen van die contreyen.

Het X. CAPITTEL.

Vande reste vande Kuste vande Zee Oceane, tot aende roode Zee, en van het Rijck van Paep Jan, en van zijn palen : voorts vande seer vermaerde Revier de Nijl, en van waer sy haer oorspronck heeft.

Weder door de hant nemende 't gene dat wy eerst geseyt hebben/voorby het Koninckrijck van Melinde , na de Cape toe van Guarda Fuy, worden veel plaetsen gevonden die bewoont sijn/ langs de Zee kant/ vande macometanen, de welcke heel wit sijn van verwe / onder de welcke sommige goede Havenen sijn: waerom dat daer komen handelen de Schepen van verscheyden Landen. Met de voorseyde Koopmanschappen. De alder eerste van dese plaetse is genoemt Potee, de 2 Braua: de 3 Magadoxo, en de 4 Affion. Ten laetsten so komt uytstekende de vermaerde Cape van Guardo Fuy: de welcke deur dat sy groot is / en verre in zee uytsteeckt / so is sy bekent van alle de Schepen die van Indien / van Ormus, en van het vruchtbaer Arabien komen/ Dese is de gelegentheyt en plaetse daer de Portugesen plachten te verwachten met haer armade/en te bespien alle Jaer de Schepen vande Macometanen, die geladen met kostelijcke koopmanschap quamen geseylt in dese Contreyen sonder oorlof/ midts dat sy waren Heeren vanden handel en trafike van de Specerien / en van alle ander koopmanschappen die uyt Indien getrocken worden. Sulcx dat de armade vande Portugesen alle Jaer grooten roof haelden uyt de koopvaerders Schepen / gelijck als de Fancoysen en Engelschen doen aende Cape van S. Vincent. De Cape Guarda Fui seer vermaert, onder dese Cape leggen de Portugesen ende halen hier dickmaels een goede buyt.

Draeyende nu om de Cape van Guarda Fuy, na de roode zee toe / daer worden ghevonden noch ander steden en havenen vande Macometanen : van de welcke de eerste ghenoemt is Meth, en de ander die voorder leyt Barbora, waer dat eynde neemt de wit coleur vande menschen / en de swerte verwe begint. Daer na volght Coila, Dalaca, Masaca en Carachin, en dese kuste is genoemt inde tale vanden lande/Batagiam, waer dat swarte menschen wonen/die seer kloek inde wapen zijn/en die haer kleedē vanden riem neerwaert met katoen werk/of Bombe zijn: maer de notabelste dragē op de schouders kappē met

klapkens / de welcke de mantels waren vande Romeynen / en syn genoemt
Bernussi. Dese kontrey heeft overvloedig gout / Ivoir en metalen/oock alder-
hande soorten van etelycke saken.

Daerna worden gesien de gaten vande roode Zee / die van alle man bekent
zyn : de welcke zyn twee gaten die van een Eylandt gemaeckt worden / ghe-
noemt Babelmandel: van de welcke het eene aende Westsyde ontrent 4 duytsche
mylen wydt is/dat een goede gront heeft / deur d' welcke alle de groote Sche-
pen passeren. De ander is kleyn/ en eng niet meer dan ¼ van een duytsche myl
wydt/maer het is vol klippen/droogten en banken van sant/sulx dattet geheel
gat vyf duytsche mylen wyt is. Een Cape gelegē na Afrike toe/is genoemt Ros-
bel,en de ander na het vruchtbaer Arabien toe heet Ara. Van daer streckt haer
de Westkuste vande selve Zee tot Sues toe / de welcke de laetste Stadt is van
dien Noortwaert/ gelegen synde vande gaten 3000 duytsche mylen. Dese ge-
heele Zee / op de een en aen de ander syde ontrent de oevers is seer belabbert
met Eylandekens en ondiepten / soo dat de schipvaert alleenlyck inde middel
vry is/want also de Zee haer cours heeft volgende den loop vander Zee Ocea-
ne met een seer groote raschevt/so hout sy het canael vande middel en de gront
reyn/worpende het sant aenden oever.

Nu om te spreken van het Rycke van Pape Jan, die de meeste en ryckste
Prins is van geheel Afrike, so seggen wy in 't kort/dat syn Ryck wort nu ter
tyt begrepen/vanden mont vande roode Zee/ tot aen het Eylandt van Syene,
het welcke gelegen is onder den Tropicus Camri, uytgenomen den Oever van-
de voorseyde Zee / de welcke hy binnen 50 jaren herwaert heeft deur onacht-
saemheyt verloren/en vanden Turck hem afgenomen is. Sulcx dat de palen
van syn Ryk Noortoost en Oost/ synde meeste deel vande roode Zee/en Noort-
waert Egypte/en de Wildernissen van Nubi : maer Suydwaert paelt hy aen
Monomugi,so dat op het grofste gerekent dit Ryck van dese Christen Koninck
mach syn in 't ronde 1000 duytsche mylen. De principale stadt daer hy meest
woont/en syn hof hout / is genoemt Belmalechi,en hy heeft heerschappye over
veel Lantschappen die Koningen hebben. Syn Ryck heeft veel Mynen van
gout en Silver / van kostelycke Gesteenten/ en van alle soorten van Metalen.
Het volk is van menigerhande koleur/wit/swart/en van middelbaer lengde/
en van een goet opsien : De Hovelingen en Heeren kleeden haer met syde la-
ken/met gout en kostelyck gesteenten. Sy hebben daer een wet op het kleeden
onder de graden vande menschen: want daer worden eenige Natien gebonden
dien niet en is toegelaten haer selven te kleeden dan met bereyde vellen.

Het syn Christenen/ nochtans in sulcker manieren dat sy noch onderhouden
eenige ceremonien vande Iootsche wet:en op onser Vrouwen dag half Oogst/
soo komen by een alle de Koningen en principale Heeren inde voorseyde Stad/
om dien Feestdag te houden : brenghende een yegelyck van haer den tribuyt/
die hy den Koninck schuldigh is : en het volck komt van allen syden in Pel-
grimagie of bevaert tot dese Feeste. Men gaet daer een seer solemnele processie
mede dragende uyt de Kercke daer sy uytgaen een beelt vande Maget en Moe-
der Gods/so groot als een gemeen persoon/geheel van Gout gemaeckt/welck
beelt tot oogen heeft twee seer kostelycke en groote Robynen : en al de rest van
dit beelt /is gestoffeert en verciert met kostelycke gesteenten / van verscheyden
werken/en wort gedragen op een tafel van gout/ die wonderlyk fatsoen heeft.

In

De Roode Zee is vol rotsen ende eylandekens, alleen midden mogen schepen varen. Welck Paep Jans lant is, en wat hem den Turck heeft afgenomen. Belmalech de Hooftstadt van Paep Jan heeft vele Koningen onder hem. Een wet op 't kleden der menschen. Sy zijn Christen, dan houden naer de Ioodsche maniere sommige ceremonien. Seker solemnele processie des Iaers eens daer Paep Ian haer vertoont sittende op een gouden wagen, om welck te sien menigen vertreden word.

In dese processie komt uyt in 't openbaer Pape Jan, sittende op een gouden wagen/of op een Olifant/insgelijx geheel verciert zijnde met kostelijke gesteenten/en diergelijcke kostelijcke en excellente dingen/gekleet in goude laken. De menighte vanden volcke is daer soo groot/die daer komen om dit beelt te sien/ datter vele deur het groot gedrangh verstickt worden. Dese Koninck wort genoemt Pape Jan met een qualijk verstaende naem: de rechte naem is Bel Jan: want Bel is te seggen/ de opperste en volmaeckte / en het excelentste van pegelijcke sake: Jan is te seggen Prins en Heer/welcke naem dient een yegelijk die Lant en Jurisdictie heeft. Bel Jan is dan te seggen de opperste Prins/en alsoo te samen gesept/ behoort toe den Koninck alleen: de welck oock den toenaem heeft van David, gelijck de Keyser van Cæser. Hoe sijn naem is.

Nu resteerter noch dat wy spreken vanden Nijl/die sijnen oorspronck niet en heeft in het Landt van Bel Jan, noch oock uyt de gheberghten vander Mane: noch oock als Ptolomeus schrijft uyt die twee Meyrs/die van de selfde gelegen sijn/half tusschen Oost en West / even gelijck vande selfde verscheyden ontrent 130 Duytsche mylen. Want onder de selfde hooghde vande Pole / dat Ptolomeus dese twee Meyrs stelt/leyt oock het Koninckrijck van Congo en Angola Westwaert en aen de ander sijde Oostwaert ligget rijcke van Monomotapa, en het Koninckrijck van Sofala,met de wijde van d'een Zee tot d' ander van 300 duytsche mylen: Maer in dese streke / verklaerde de Heer Eduart, datter niet meer dan een Meyr gevonden wert/de welcke gelegen is aende palen van Angola en Monomotapa, hebbende inde lengde ontrent 49 duytsche mylen/op de Westsyde. Van welck Meyr weten te spreken en onderrichten de Luyden van Angola van de ander syde Oostwaert / die van Sofala en Monomotapa: soo dat men van hem vol bescheyt heeft/ geen vermaen makende van eenige ander Meyrs: waer uyt besloten wort/ dat onder die hoogde vanden Pole/geen ander gevonden worden.

Wel is waer dat daer zijn twee Meyrs/ maer gelegen geheel contrarie als Ptolomeus die stelt/want hy stelt/als voorsept is/de sijne effen tusschen West en Oost/en dese die nu gesien worden sijn gelegen Suyd en Noort/bykans in een rechte Linie of streke / van malkander gelegen ontrent 100 duytsche mylen. Straft hier Ptolomeus. Sommige van dese Landen sijn van opinie/dat de Nijl komende uyt het eerste Meyr hem bergt onder de aerde/ en daer na weder te voorschijn komt: ander die ontkennent. Maer de Heer Eduart verklaerde/ dat de beste waerheyt van dese sake / was dat de Nijl haer niet en berg onder de aerde / maer dat sy haer kours nemende door gruwelijcke valeyen / en woestijnen sonder een gestadich canael te hebben/waer dat geen menschen en verkeren/en daerom gesept wort/ dat sy haren loop neemt onder de aerde. Het seggen is dat de Nijl een stuck weegs onder de aerde loopt, dan 't en is soo niet.

Van dit eerste Meyr heeft voorwaer de Nijl sijnen oorspronck/ de welcke is gelegen onder 12 graden hoogde Suydwaert/en is als een back rondom beset met seer hooge bergen/van de welcke de grootste genoemt sijn Cafates, staende aen de Oost sy/ en de Salpeter en Silver bergh ter eender zyde / en van ander bergen op d'ander sijde: welke Nijl komt afgelopen 100 duytsche mylen recht Noortwaert / en valt in een ander meyr dat die vanden lande noemen / Meyr meerder dan de eerste: want het is groot dwers over 55 duytsche mylen d' welke is gelegen onder de Linie Equinoctiael. Een groot Inlandts Meyr daer zy groote schepen gebruycken.

Van dit tweede Meyr heeft men seker bescheyt vande Anzighi die gheburen

zijn van Congo, de welck in dese contreyen haer handel hebben: dese seggen dat in dit Meyr volck is / dat met groote schepen vaert / en oock schrijven kan / de welck getal / gewicht en mate gebruyckt / die sy niet en hadden in die gewesten van Congo: dat sy oock haer huysen bouwden van steen en kalck / gelijckende de costumen van dat volck / by die vande Portugesen. Waer uyt een argument wort genomen dattet Rijcke van Paep Jan, niet verre van daer moet gelegen sijn. Van 't voorseyde tweede Meyr komt afgeloopen de Revier de Nijl in 't Eylant van Meroa, van daer gelegen zijnde 175 duytsche mylen / in de welcke ander Revieren vallen.

Van 't tweede Meyr komt de Nijl afgeloopen.

Den Nijl loopt dwers door Paep Jans land.

Vande welcke de principaelste is de Revier Couves, alſo genoemt / om dat hy afkomt uyt een Meyr vanden selfden naem / gelegen aende palen van Melinde: en als de Nijl gekomen is binnen Meroë, daer deelt hy hem in twee tacken / en omvangt een hoog Lant / dat genoemt is Meroë ter rechter sijde / van welck Meroë Oostwaert sijnen cours heeft een Revier die genoemt is Abagni, de welk den oorspronck heeft uyt het Meyr Bracina. Dese Revier loopt dwers deur het rijck van Paep Jan tot aen het voorseyde Eylandt: maer op de ander syde westwaert hebben ander Revieren haer cours / onder de welcke is de Saraboë.

Loopt langes Ethiophien.

Als dan de Nijl dese Revieren in hem heeft ontfangen en met sijn armen / dit Eylant heeft rondom geloopen / so komt hy grooter dan hy eerst was / weder t' samen in een Canael / en komt lanx Ethiope, 't welck ghenoemt is hoogh Egypten / te vallen inde afvallen / de welke gemaeckt sijn van een seer hoog dal: het welck daer de Revier dwingt en sluyt in een kleyn begrijp / die van boven neer valt met een gruwelik getier ontrent 't Eylant van Syene, en van daer den cours nemende door Egypten / sijn water is lossende inde middellantsche Zee / tegen over het Eylant van Cipres, met twee principale tacken / waer af de een nu ter tijt is genoemt Damiette Oostwaert / en de ander Rosette Westwaert.

Damiette ende Rosette heeten die twee stromen, daer de Nijl in Zee valt.

Nadien dat wy nu ten eynde ghekomen zijn vande beschrijvinghe vanden Nijl / soo dient hier wel in 't kort de oorsake van sijn wassen verhaelt. D'Oorsake van het wassen vanden Nijl / als wy voren verhaelt hebben / is principalick de groote overvloedigheydt van water / dat op dien tijdt regent / te weten als de Lente begint in dese Landen van herwaert over / en op gene syde de winter / de welcke in 't beginsel vanden April: welck water niet en is / ghelijck dit is inde landen van Europe, maer het valt soo seer overvloedigh / al oft met emmers ghegoten ware / en niet met kleyne druppelkens / het welcke met so grooten gewelt en menighte nedervallende / de aerde en kan dat niet opdroogen / noch indrincken: want mits dat sy bergachtig en dellende is / so vallet water met een gewelt inde Reviere / die dan op swelt en wonderlik seer oprijset / en oock overloopt / principalik door datter is een gedurigen regen van vijf maenden / te weten April / Mey / Wedemaent / Hoimaent / en Oogstmaent / maer principalick inde Mey / Wedemaent / en Hoymaent / want dan is daer het meeste gewelt van water.

Oorsake van oploopen ende wassen vanden Nijl.

Also geschiet dan / gelijk 't lant bergagtich is / als gesept is / en seer hoge bergen heeft / en dies vervolgende van verscheyden beken gestoffeert is / en van kleyne Reviertkens en Meyrs / alle dese t' samen komende inde Canalen vande groote Revieren / maken die seer groot / en meer waters dragende dan alle ander inde geheele werelt / ja sijn Meyrs so wijt en breet dat wonder is / gelijck men mach sien in 't beschrijven vande Cape van goeder hope / en van al dese Koninck-

ninck-

ninckrijcken van Congo, en ander ommegelegen / waer dat sijn seer groote staende wateren / die inde Tale van die geweeste / Zeen sijn genoemt.

Waer deur men siet / dat inde voorseyde tijden vanden Jare / ter eenre syden de Nijl met een seer groot gewelt in dese Landen sijnen loop heeft Noortwaert / om het Lant van Egypten water te geven : en ter ander syden Westwaert de Zaire, en Niger : maer Oostwaert en Suydwaert onder seer groote Revieren / die op seker en gesette tijden niet en falen te wassen gelijk den Nijl. Dit is haer werck / datmen alle jare siet / principalijck in Alkaire, en over al Egipten, waer dat de Nijl begint te wassen ontrent het eynde van Wedemaent / en blijft gestadigh wassende totten 20 dagh van Septembre / gelijck ick gesien hebbe.

Den Auteur heeft gesien dat den Nijl juyst wast van 't eynde van Junius, tot den 20 dagh September.

Maer de oorsake van alsulcken wassen is totnu toe seer verborgen geweest en hoe wel dat al de ouders met luttel woorden in schrifte hebben achter gelaten / beginnende aen Homerus / dat de Nijl door den regen wasset / nochtans en hebben sy dat met alsulken bescheyt niet verhaelt / als nu doet de Heer Eduart 't selfde getuygende gesien te hebben. Want sommige seyden dat de oorsake van sijn overloopen geschiede door den regen / den oorspronck hebbende uytten gebergten vander Mane : ander seyden vande snee / dewelcke in die gebergten smolten : daer nochtans de Nijl by het geberghte vander Mane gheensins den oorspronck heeft / maer verre Suyd-waert : daer en boven ook al waer het saysoen vanden winter snee by brengende / sy is warm genoeg om die te doen smelten.

Hy vertelt de oorsaecke waerom den Nijl altoos op desen sekeren tijde soo hoge is.

Nu al is 't dat ick met seker artijkels / die ick eerst gemaeckt hebbe / de voorseyde saken neerstich gevraeght heb / en dat hy selve ander van selfs heeft voorgelept / als een man van hoogen affayren / als hy is / en dat my oock antwoorde is gegeven die voren in dit verhael verklaert is / so verseker ick my nochtans wel / dat een yegelijck daer mede hem niet en sal te volle voldaen en te vreden houden / principalick de curieuse geesten / die de werelt gesien hebben / en seer neuswijs zijn. Want de Geographe sal voorder willen weten / so sal oock de Medicijn / de meester van bergwercken / de Historije schrijver / de Koopman / de Schipper / en de Predikant / by avontuur oock ander van verscheyden professie / na haer believte. Maer de Heer Eduart heeft belooft soo haest als 't hem sal mogelijck zijn van Congo weder te keeren binnen Rome, doen hy derwaert reysde metter haest / ten tijde dat dit boeck volegnt was : het welck was in Mey / vanden jare 1589. seggende dat hy seer breet bescheyt soude mede brengen / van al het geene datter gebreeckt / oock vanden Nijl / van sijn oorspronck / en van meer andere saken. Daer en tusschen en sal u niet luttel wesen 't gene dat in dit Boeken begrepen is.

Den Auteur acht dit zijn schrijven seer weert.

Beſchrijving van Rio de Gabom
en de Cabo
LOPO GONSALVES.

IN deſe figuur vindje alle de gelentheyt van de Kaep Lopo Gonſalves, en oock van Rio de Gabom.

Inden eerſten in wat magnificentie dat den Koninck hem ſtelt, alſſer een groot Meeſter of Vreemdeling komt, om met hem te ſpreken, ſittende op eenen ſtoel, twe of drie trappen hooch zijnde, verſelſchapt met ſijnen Adel. De Vreemdelingen die hem beſoecken, worden op matjens op de aerde neêr geſet. Ter ſijden vindje een van haer Canuyten, die ſy uyt eenen boom maken, en al ſtaende mede ſcheppen, daer ſy wel 60 Mannen in konnen voeren. Daer beneffens is een Zee-paert, die hier ſeer veel worden gevonden, en hem ſoo wel op 't Landt begeeft als in het water.

Ten anderen met hare huyſinge, en wat hantwerck dat de vrouwen doen, ſitten en breyen Matjens, en over het vyer ſitten Banana en drogen.

DEur dien dat die van Gabom, en de lieden vande Caep / gebuuren ſijn / en een Tael / gedaente en weſen hebben / ſoo hebbe ick die te ſamen gevoecht / en een beſchrijvinge daer van gemaeckt.

De Revier van Gabom leyt ontrent 15. mijlen by zuyden Rio d'An-

d' Angra, en 8 mylen by noorden de Caep de Lopo Gonſalves, en leyt rechts onder de Linie Equinoctiael ontrent byſenveertich mylen van S. Thome, en is een goet kenbaer Landt. Voor inde Revier leyt een drooghte van drie of vier vaem ondiepte/ daer het geweldich op barrent/ om de ſtroomen die uyt de Revier na de Zee toe loopen.

Deſe Revier is wel in den mondt vier mylen breedt / maer ontrent het Eylant komende datmen de Pongo noemt/ en is ſy over de twee mylen niet breet: Over beyde de ſyden vande Revier is't vol Boomen / het Eylant leyt naerder den noort als den ſuydthoeck/ en noch wat voorder leydt een Eylandt daer veel ververſinge op te bekomen is / van Banana, Iniamos, en Oranje-appelen.

Ontrent twee mylen inde Revier hebdy de ondiepte van acht vaem goede ſteeck grondt.

Deſe kuſte ſtreckt al z. en n. en men heeft de ondiepte buyten den wal / zynde ontrent een myl oft anderhalf/ 12 oft 13 vaem goeden ſteeck gront / en een half myl naer den wal heeftmen de ondiepten van 4. 5. 6. 7. vadem / men macher na genoech om komen / om dattet langs deſe Kuſte goet anckeren is/ en over al goeden ſteeck-gront/ 's nachts heeft men altydt de koelte uyt den wal / en over dach uyt de Zee.

Deſe Revier heeft drie machtige Koningen / die in deſelve regeeren / als eenen Koninck aen de noort hoeck / diemen noemt Caiombo, en eenen aen den zuydt hoeck Gabom, en eenen op 't Eylant / genaemt Pongo, het welcke eenen geweldigen hoogen Bergh heeft.

Die van Pongo zyn de machtichſte van Volck en hebben dickmaels oorloge tegen die van Gabom.

Die vande Caiombo zyn groot vrient met dien van de Pongo, en de Inwoonders van de zuydt hoeck vande Revier zyn groot vrient met die van de Caep de Lopo Gonſalves.

Vande Cabo Lopo Gonſalves.

DEn 12. December zyn wy gekomen voor de Cabo Lopo Gonſalves, wy drie Schepen vonden leggen / twee uyt Zeelant en een van Schiedam.

Wat belangende is haer Religie / ſy en weten van Godt oft ſyn ghebodt gantſch niet: de ſommige aenbidden de Sonne/ d' ander de Mane/ andre ſekere Boomen / ofte die aerde/ om dat ſy daer voetſel van genieten / ſo dat ſy't voor onweert nemen op de aerde te ſpuwen.

Sy gaen wepnich over ſtraet / en over ſtraten gaende / ſo ſullen ſy altyt een groot breedt Mes in hun handen dragen: Sy zyn ſo mans als vrouwen/ over hun lichamen gepickeert / met veel vreemde ſoorten van pickeerſels / op verſcheyde manieren / ſeer vreemt om t'aenſien/ daer ſy eenige ſmeeringe (met verwe vermengt) in ſtrycken.

Sy en ſullen niet drincken ſonder eerſten wat uyt den pot ofte kanne te gieten: ſy en gebruycken oock niet over hun maeltyt te drincken / dan als ſy hun Maeltyt gedaen hebben / ſo drincken ſy eenen goeden teugh waters / of van haren wyn de Palma / oft Malaffo, die met Honich-water vermengt en gemaeckt is.

's Morgens heel vroech als 't dagh begint te worden / ſo gaen ſy haren Overſten ofte Chaveponſo, goeden dagh en reverentie doen: by hem komende

ſo

so vallen sy op haer knien / en kloppen met de handen te samen / roepende dese woorden / fino, fino, fino, d' welck is een groetenisse / waer mede sy te kennen willen geven / peys en vrede / en alles goets. Sy sijn seer genepcht tot dieverye / en om wat te stelen / principael van de vreemdelingen / daar sy geen conscientie af en maken / maer meynen daer wel aen te doen / maar van malkanderen en sullen sy in 't minste niet stelen. Het vrouwe volck is ooch seer genepcht tot onkuysheyt en hoererye / insonderheyt om met vreemde natie te boeleren / daer sy groote eere willen af hebben / want het onder hunliens geen schande en is: ja dat meer is eenen man presenteert de vreemdelingen die daer komen zijn wijven / en daerenboven den Koninck selver presenteert en vereert eenige vreemdelingen met sommige van sijn vrouwen / die hy in grote menichten heeft / sy hebben onder hunliens een gruwelijcke maniere / te weten: Den Koninck als hy eenige groote dochters krijght / dat hy die dan naer hem neemt / en also veel als voor zijn vrouwe houdt / en daer mede boeleert / van gelijcken doet ooch de Koninex vrouwe / als sy groote sonen begint te krijgen / so slaept sy daer by / also wel als den Koninck met de dochters doet.

Voorder is hare kleedinge fraeper als op de Gout-kuste / want sy seer haer lichaem vercieren: Sy dragen om haer lijf (daer sy hun schamelheyt mede bedecken (een Matken / van basten van bomen gemaeckt / dat root geverft is / met een specie van root hout daer sy het mede verwen: op dusdanige matkens hangen de sommige vellen van Apen en Meer-katten / ofte andre wilde dieren / met een belle in de midden / gelijkmen by ons de koeyen en schapen aenden hals hangt.

Hare lichamen schilderen sy root / met Verwe van root hout / dat goet coleur van hem geeft / dan is veel lichter als Brefili hout / sy maken ooch dickmael d'eene oge wit en d' ander geel of root / met noch een streeck of twee in 't aensicht: De sommige dragen ooch ronde Biesen om den hals van schorssen gemaeckt / kleyne en groote / niet ongelijck de Busse diemen in de Herbergen hangt om voor den armen wat te geven / maer sy en willen niet toe laten datmen siet wat daer in is.

De Mans en ooch de vrouwen loopen meest al bloots hooft / het hayr wonderlijcken fraey geschoren en gevlochten hebbende / sommige dragen hoetkens die van basten van Cocos, oft Indische Note-boomen gemaeckt worden / de andre dragen bosschen van Vederen en Pluymen / die met yserkens aen 't hayr vast gemaeckt zijn.

Daer zijn sommige personen die gaten hebben in de bovenste lippen / en ooch deur het binnenste van den Neuse / daer sy stucken van Elpen-been in steken / de groote van eenen Daelder / met eenen steel daer in / die in 't gat sluyt / 't welck in gesteken zijnde / boven aende Neuse en over den mont af komt / het welcke hun daer na te passe komt / en dienstelijck is als sy in sieckte ofte beswijmte vallen / en datmen hun de handen met gewelt niet en kan op breecken / dan nemense dit beenken / en duwen het sap van eenige groene kruyden daer deur / mits welcke sy wederom tot hun selven komen / soo dat het hun tot twee dingen dienstich is.

De sommige dragen ooch Ringen deur het middel-schot van den Neuse ofte door de Lippen / andre zijnder noch de kleyne hoorenkens ofte tanden daer deur steecken en dragen (zijnde soo sy meynen het selve een groot cieraet) andere door-

doorboren oock haer onderste lippen/en spelen daer met de tonge door.

Veel vande mannen en vrouwen dragen oock Ringen inde ooren/ waer af de sommige wel seven ofte 8. Loodt swaer wegen/de sommige hebben daer oock stocxkens door steken/ vijf of ses vingeren lanck.

Het meestendeel van't volck (principael de Mans personen) dragen eenen Riem ofte Bavet om het lijf/ van een Buffels huyt/ daer het hayr noch aen is/ welcke Bant vooren ontrent een hant breet na op een komt/ aen elck eynde een stuck uyt stekende en wert daer met een bandeken vast gebonden/oock hebbense op den buyck een kort en breedt yseren Mes steken/ wiens schede oock van yser gemaeckt is: dese banden sijn de sommige wel een hant breedt/ andere wel twee/ de derde wel drie handen breet. Neffens dese Messen gebruycken sy een andre soorte van Messen/ met 3 ofte 4 hoecken/ die gants vreesselijk zijn/ daer sy seer fel mede werpen/ en van alle kanten daerse raecken konnen blijven steken/sy sijn in wapenen en geweer beter gemonteert als die vande Mina, ofte Goudtkuste/ en haer geweer zijn spiessen ofte Assegaeyen, Bogen met pijlen/ rondassen in de lengde gevlochten van basten van boomen/ haer trommelen zijn onder naeu en boven wijt/ haer spiessen zijn seer fraey en konstich gemaeckt/ want sy seer curieus en fraey in't yser te wercken zijn.

De vrouwen dragen hun mans het geweer na/ en als sy het selve begeeren te gebruycken/so wort het hun vande vrou inde handen gegeven: sy zijn tegen haer vyanden seer furieus in't strijden/ en voeren tegen malkanderen also wel oorloge te water met Canos, als te Lande/ en als sy hare vyanden krijgen (so plegen sy wel eer malkanderen te eten/ maer en doen 't tegenwoordich niet meer) die doen sy groote martelerye en verdriet aen.

De vrouwen pareren haer oock seer fraey toe (so sy meynen/ en dragen veel roode copere en tinne Arm-ringhen aen de beenen en armen/de sommige een/ d'ander twee/die dickmaels drie en vier pont swaer wegen/ en sijn rondtsom hun beenen so vast sluytende/ datmen naeuwelijcks weten kan hoe sy de selve daer aen gekregen hebben. Dese ringen worden oock van sommige Mans persoonen gedragen/maer meer vande vrouwen dan vande mans:de vrouwen dragen schorte-kleeden van Biesen gemaekt/ gelijck ick hun heb sien maken.

Voorder belangende hare kleedinge en verciersel van hare lichamen/ dat is grouwelijk en mismaeckt: niet minder ongeschiktheyt hebben sy in hun eten ende hun huys-houdinge/ want sy leven als beesten/ en slapen op der aerden neer/op Matkens/diese seer konstich konnen vlechten. Haren meesten kost die sy eten/ is Iniamos en Batates, met Bananas, gebruyckende de Banna in plaets van broot/als sy hardt gedroogt zijn/ hare toespijse is meest geroockte visch en vleesch/met meer andere wortelen ende Suyckerriet/sy leggen hun spijse al in een schotel/ daer sy met malkanderen rontsom gaen sitten/ en eten gelijck een hoop Beesten/ ende en drincken over hun mael niet/ dan wel na den eten.

De Oversten genaemt Mani,eet altijt alleen uyt eenen tinnen back/ maer de Ondersaten niet dan uyt houte backen/ sittende altijt op een Matken op der aerden neer gesprept.

Der vrouwen meesten arbeyt die sy hier doen/ is water halen/en vruchten te plucken/en die te koocken:hunne huysinge is seer fraey gemaeckt/van riet/ ende met bladeren vande Banana Boomen/maken sy hun dacken/en sijn fraper en netter gemaeckt als de huysen van de Negros op de Goutkuste. Den Koninck

ninck heeft een fraey huys / 't grootste vande heele stadt die men noemt golipatta, hy is seer fray verciert en behangen met Paternosters / van beentkens en schelpen gemaeckt / die sy root verwen / en om den hals hangen (en aen de armen en beenen) haer aensicht bestrijcken sy veel met witsel: sy zijn haren Koninck seer onderdanich en ontsien hem grootelijcx in sijn presentie / door sijn huys heeft hy een Goteling leggen / met verscheyden Bassen op roe-yers / die hy eertijts van de Francoysen gekocht heeft. Sy sijn seer subtijl om met Geweer te leeren omgaen / principalijck met een Roer.

Haren somer is van April tot Augustus / en is dan heel heet / in welcke tijt sy dan weynige klare dagen hebben / ende regent dan geweldich met groote droppelen / die dan soo hittich op de heete steenen vallen / datse daer stracks in droogen: hier door werden de Revieren dick en slijmich van water.

In de Revieren en oock aende strand sijn goede Visscheryen / en is seer goeden visch / de Oesters wassen aen de boomen / aen de tacken die van boven in't water hangen.

Den dach en nacht is hier mede even lang / soo datter weynich onderschept in is / ende qualijck een quartier uurs in 't Jaer verscheelt / datmen wel bemercken kan: Haren winter begint in onse Lenten ontrent in Meert / en haren Somer ontrent September / so dattet hier in den Winter warmer is / als inden Somer. Sy spreken seer lancksamich / so dat hare spraek beter om leeren is / als die van de Custe van Guinea.

De Caep is een laeg Lant / en is wel om te kennen / want hier ontrent geen Lant en is / dat hem so westelijck in Zee streckt / als dit Lant doet / en leyt ontrent 1 graet by 3. den Equinoctiael / en is niet ver van S. Thome.

Alsmen aende Caep leyt / so isser een revier die 3.0. van u leyt / ontrent 3 mijlen / daer de Sloupen gemeynelijck varen / om eenige tanden te ruylen / die daer wel te bekomé zijn / in't Dorp dat ontrent 4. mylen in de Revier opwaerts leyt / vintmen veel zee-peerden en Crocodillen / so datmen gist / dat de Revier Nilus haer ganck hier aen stoot. In het lant zijn oock veel wrede en vreemde Beesten / als Oliphanten / Buffels / Draken / Slangen / Apen en Meer-katten / die seer vreeslijck om aen te sien en quaet aerdich zijn: Met dit volck is beter over een te komen / als met die vande Gabom, en men bevint niet dat sy eenige moetwil aen de Duytschen (als die van Gabom) hebben gedaen in't Jaer 1601. aen een schip het Palmboomken genaemt / en noch een ander de Morinne van Delft / met noch Spaensche Bercke / die sy al t'samen in een korten tijt overrompelt hebben / en 't volk gedoot en gegeten / met meer andre moetwilligheyt die sy bedreven hebben: en om dattet hier fray te verversschen en slecht leggen is om water te halen en de Schepen te kalfateren / so komen de Schepen meest alhier aen / om hunliens hier veerdich te maken / om naer huys te vertrecken. Hier ontrent de kaep liggen veel droochten / daer een Schip haest op versuymt soude wesen / dan achter de bancken en heeftmen gheen noot / het loot sal eenen genoech de commoditeyt kennelijck maken.

Sommige woorden van de Inwoonderen der
Cabo de Lopo Gonsalves.

Koopen / Siomba. Oliphants tanden / Manimomeau, Yser / Pelingo. Lywaet Monello. Duytsche natie Mondello. Quaet / Broquo. Goet / Fino. gaet en wegh / Quendo. Laet het sien / Mona. een Mes / Jægua. een schoone Vrouw Moke

Moke dofino. Tinnewerck / Ensienni. begeeren / quero. kleyn / Jango. laet komen Biaka. eten / Coria. Kruyt / Petollo. een Schip / Longo. mogen / koquelle. eenen Koninck / Savepongo. groot / Pœllie.

Het verscheyden van de Caep na Hollandt /

ANno 1602. den 2. Januarij zijn wy vertrocken van de Caep / en onsen coers t' zeewaert geset / zijnde met ons drie schepen in Compagnie / de wint was schaers / en moestent wenden.

Den 5. dito sagen wy het Eylant van S. Thome, w/ ten n/ van ons ontrent vijf mijlen.

Den 12. dito hadden wy de hoogte van 1 graet / by z. de Linie Equinoctiael.

Den 14. dito hadden wy wederom de hoochte van eenen graet / en vingen een Halfekoris.

Den 19. dito hadden wy de langte van Cabo de Palm, en 't Eylant S. Mattheo

Den 26. dito tegen den den avont passeerden wy de Linie Equinoctiael / en namen onsen cours n/ ten w. tusschen twee halsen.

Den 27. dito hadden wy de hoochte van eenen graet by noorden den Equinoctiael.

Den 29. dito hadden wy de hoochte van 1½ graet / en sagen menichte van Walvisschen.

Den 9. Febzuarij / hadden wy de hoochte van 10 graden en 10. minuten.

Den 12. dito hadden wy de hoochte van Caep de Verde, namen onsen coers n. ten o.

Den 16. dito hadden wy de hoochte van 23 graden eu passeerden de Tropicus Concri, en sagen veel Sarogossen drijven / en veel Rabos vliegen.

Den 19. dito hadden wy de hoochte van de Canarische Eylanden / en 28. graden.

Den 22. dito hadden wy de hoochte van 32 gr. met een deurgaende n. o. wint.

Den 24. dito 's nachts kregen wy een storm uyt de n. met grooten wint / so dat wy van den anderen deur onweer verstaken.

Den 25. dito / dreven wy noch al sonder zeyl / en tegen noen sagen wy onse andre Compagnie Schepen / daer wy wel om verblijt waren / en hadden de hoochte van 36. graden.

Den 28. dito kregen wy een storm uyt den n/ w. met groote regen / en hadden de hoochte van 40. graden / so dat wy gisten de vlaemsche Eylanden van Tercerado en andere gepasseert te zijn.

Den 2. Martius namen wy onsen cours n. oost en 's noens hadden wy de hoochte van 41. graden en 10 minuten.

Den 5. dito hadden wy de hoochte van 45. graden.

Den 7. dito sagen wy de seven Schepen / en naer noen verspraken wy een Schip / 't welck was een Fransman / van Habel de Grace, en sy wilden naer Terra Nova, en sy seyden dat wy noch twee hondert mijlen waren van Heyssant / 's noens hadden wy de hoochte van 48. graden.

Den 9. dito hadden wy onsen coers o. na het Canael / en hadden de hoochte van 49. graden.

Den 10. dito wierpen wy na gront / en hadden de ondiepte van 95. vaem / goede zant gront / so dat wy bevonden dat den Fransman ons leughens wijs gemaeckt hadde.

Den

Den 12. dito quamen wy in't Canael / en sagen seven seylen voor uyt / het was stil weer.

Den 13. dito kregen wy koelte en sagen achthien Schepen te loefwaert / en sevenentwintich aen Ly / waer onder dat Schepen waren die van Fenetia quamen / en sagen Vleymuyden.

Den 14. dito sagen wy Poortlandt / en kregen een Bylegger.

Den 15. dito sagen wy het Eylant van Wicht / en hadden groote stilte.

Den 17. dito kregen wy goeden wint / en sagen tegen den avont Engelant en Vranckrijck.

Den 18. dito passeerden wy de Hoofden / en 's nachts vertrock onsen Vies-Admirael naer de Mase / en sagen wederom een vloot Schepen.

Den 20. dito 's morgens quamen wy in Texel / en vonden aldaer veel Schepen op de Reede liggen.

Den 21. dito quamen wy voor Amsterdam (met lief) Godt danckende en lovende van de goede voorspoet die hy ons op de Reys verleent hadde. AMEN.

EYNDE.

t'AMSTELREDAM,

Gedrukt by ADRIAAN ROEST, in Dirk-van-Assen-Steeg / naast het Krom-hout / ANNO 1650.

